

KADIN SORUNU

KOMÜNİST AHLAK

EMAR VAKFI

Yazılar - Röportajlar - Belgeler

EMAR VAKFI

DERLEYENİN NOTU:

Bu e-kitapta yer alan katkılar, TKP merkez organı *İşçinin Sesi*'nin yayın hayatı boyunca "komünist ahlak" ve kadın sorunu üzerine yayınlanmış ve okuyucu için en gerekli teorik çerçeveyi sağlayacağını düşündüğümüz bir yelpazeden oluşuyor.

Bu yazılar, röportaj ve programatik belgeler, kadın cinsini işçi sınıfının mücadelesine siyasal anlamda kazanma; onların binyıllar içinde oluşmuş ve kapitalizm altında katmerlenmiş sorunlarına komünistçe yaklaşma; bu sorunları komünist ahlak çerçevesinde ele alarak çözmeye çalışma ve en nihayet, "sosyalist" olarak adlandırılmış toplumlardan en ilerisi olan Sovyetler Birliği'nde bu konuda ne gibi adımlar atıldığı (ya da atılmadığı) gibi kilit konuları ele alıyor.

Yayınlanışlarından kırk küsur yıl sonra, bu yazılarda ele alınan ağır toplumsal sorunlar, dini ahlakın hortlaması, yoğunlaşan kadın cinayetleri, Kürt ve Türk kadın hareketlerinin giderek güçlenerek toplumda ağırlıklarını hissettirmesi, tüm evreni yalnızca "kâr" gözlüğünden gören burjuvazinin attığı her adımla, kapitalist Türkiye toplumundaki toplumsal çürüme ve dağılmayı azdirması, işçi sınıfının, komünistlerin kadın sorununda, komünist ahlak anlayışı çerçevesinde müdahalesini acilleştiriyor. Bu derleme kitap bu çerçevede yararlı olacaktır düşüncesindeyiz.

Kitap boyunca işlenen fikirleri özetle alırsak, "kadın işçi hareketi yalnızca biçimsel bir eşitlikle yetinmez, onun baş görevi, kadının ekonomik ve toplumsal eşitliği için savaşımlar vermektir. Baş görev, kadını toplumsal üretime katmak, onu 'ev köleliğinden', mutfağın ve çocuk odasının bunaltıcı, aşağılayıcı, ebedi ve başka birşeye yer bırakmayan bu baskısından kurtarmaktır."

"... Kadınları katmadan, yığınları siyasete çekemeyiz. İnsanlığın yarısını oluşturan kadınlar, kapitalist rejimde, çifte bir sömürü altındadır. Sermaye işçi ve köylü kadını sömürür. Ayrıca en demokratik burjuva cumhuriyetinde bile yasalar erkeklerle aynı eşitliği tanımadığı için kadınlar bütün haklardan yararlanamıyorlar. İkincisi ve en temel olanı da budur; 'ev köleliği' içinde hapsediliyorlar. Kadınlar, en aşağılayıcı, nankör, zor ve bunaltıcı ev işleri ve bireysel aile işleri altında 'ev kölesi'dirler."

"Ev işleri ağır ve monotondur, kadınların zaman ve güçlerinin büyük bir kısmını helak eder, kafa ve görüşlerini darlaştırır, kalplerini sertleştirir, iradelerini zayıflatır. Kadınların bu durumundan hiç rahatsız olmayan kocaları kadar acı bir örnek verebilir miyim? Erkeklerin ezici çoğunluğu, proleterler de dahil, kadınları bu ağır yükten kurtarabileceklerini akıllarına bile getirmiyorlar. Bu işler 'kadın işidir' diyerek, erkek 'haysiyet ve gururu' adına kendi rahatlıklarını düşünüyorlar... Her erkeğin içinde eski hukukun ona verdiği 'bey ve efendi'liğin gizli bir biçimi yatar... Kadın yığınları içinde komünistlerin çalışabilmeleri ve siyasal etkinlik kazanabilmeleri, erkekler için yoğun bir eğitim gerektirir. Parti ve yığınların içinden 'bey ve efendi' ideolojisini en son izine kadar atıp koparmamız gerek."

Her zaman akılda tutmamız gereken, "burjuvazinin kendi sınıf çıkarlarını korumak ve işçi sınıfının bilincini bulandırmak için kendi ahlakını herkes için geçerli ve ebedi bir doğruymuş gibi" gösterdiğiidir. Yüzyılların deneyimine sahip burjuvazinin, kendi çıkarları için yararlı olan ahlak kurallarını, sınıflar üstü bir ahlak anlayışı gibi göstermeye çalışmasıyla, sanki "ebedi, değişmez ve genel olarak insanlığın çıkarlarını yansıtıyormuş gibi gösterilen bu ahlak, bilinçsiz ve hatta bilinçli işçilerin bile içine yer eder." Mücadele bunun için uzun, zahmetli ve meşakkatlidir. Ancak, "kapitalist düzende yaşayan bir proleter ya da bir aydın,

Marksizm-Leninizmi kendine rehber edinmişse, bu ideolojiye uygun ahlaki benimsemesi ve pratiğe uygulaması için devrimi ve sonrasını beklemez. İki yüzyıllık burjuva ideolojisi ve ahlaki yerine, komünist ahlaki benimseyip uygulamak da bir eğitim sorunudur. *Komünist ideolojinin doldurmadığı her alanda burjuva ideolojisi egemendir”.*

Ahlak, değişmez kurallar değildir, herşeyden önce sınıfsal bir kavramdır. "Dolayısıyla biz, 'ahlak dünyasının da, tarihten ve ulusal farklılıklardan bağımsız kalıcı ilkeleri vardır' gerekçesiyle, bize ne olursa olsun herhangi bir ahlaki dogmayı ebedi, sonul ve sonsuza dek değişmez ahlak yasası diye dayatmaya yönelik her girişimi reddederiz. Tam tersine biz, bütün moral teorilerin son çözümlemede toplumun o günkü ekonomik koşullarının ürünü olageldiğini savunuruz. Ve toplum sınıf zıtlıklarına girdiğinden beri, ahlak her zaman sınıf ahlaki olmuştur. Ya egemen sınıfın egemenliğini ve çıkarlarını meşrulaştırmıştır, ya da, ezilen sınıf yeterince güçlü olduğundan beri, bu egemenliğin aşağılanmasını ve ezilenlerin gelecekteki çıkarlarını temsil etmiştir. Bu süreç içinde, insanlığın tüm öteki dallardaki bilgisinde olduğu gibi, ahlakta da ilerleme olduğundan kimsenin kuşkusu yoktur. Ama henüz sınıf ahlakının ötesine geçmedik. Sınıf zıtlıklarından, onların her türlü çağrışımından uzak, gerçekten insani bir ahlak, ancak toplumun, sınıf zıtlıklarının yalnızca üstesinden gelmiş olduğu değil, aynı zamanda pratik yaşamda onları hatta unutmuş olduğu bir aşamasında olanaklıdır."

"Çıkarları için herşeyi değişmez göstermek isteyen burjuvazi, tarihin akışına ters düşüyor. Yeryüzünde burjuvazi yokolup gideceği gibi, bir kocanın sahipliği altında, çocuk doğuran, bakan, ev işi yapan, savaş dönemlerinde ekonomiyi kurtarmak için fabrikalara yollanan, barış dönemlerinde yedek işsizler ordusunun ağırlığını oluşturan kadınların bu durumu da yokolacaktır. Ortalıkta bin türlü ahlaksızlığı yayarken, 'ahlak'

etrafında edebiyat yapanlar, kadınları özel mülkleri gibi kullananlar vb. de tarihe karışacaktır... Ama o güne kadar, biz komünist kadın ve erkeklerin *kadın sorununda* ahlak kurallarımız *proleter ahlakıdır*. İçimizde kalan burjuva ahlakının her bir izini silene kadar, savaşım vermemiz gerekiyor. Komünist olan, ama eşleri ve kız çocukları ile burjuvazinin özel mülkiyetçi ilişkilerini sürdürenler değişmek zorundadırlar. *Bu alanda komünistler örnek olmak zorundadırlar.*”

Bundan 30 küsur yıl önce dağılarak yıkılan Sovyetler Birliği kadınlara çok çeşitli haklar getirmiş olmakla birlikte, bu konuda ne yazık ki örnek olamıyor. E. Karakebeli'nin yazısı, bunun nedenlerini güzel açıklıyor. Yazısının genel çerçevesini de, verilerle destekleyerek şöyle diyor:

“En baştan şunu söylemeliyim ki, Sovyetler Birliği'nde kadının kurtuluşunun sağlanamaması sorununun tartışılması, ancak bu konuya ‘evrensel’ yaklaşılmadığı zaman ve bir ülkenin başarısızlığı sistemin yanlışlığı olarak değerlendirilmediği zaman yararlı olabilir.

“Kadının özgürlüğüne kavuşması Sovyetler Birliği'nde neden başarısız oldu sorusunu ele alırken bir başka çok önemli nokta da, SSCB'nin zaten sosyalist bir ülke olmadığı ve de orada sınıfların ortadan kalkmadığı doğrularının ötesine gidilmesi gerektiğidir. Önemli olan, sistemini nasıl adlandıırırsak adlandıralım SSCB'de kadının kurtuluşunu sağlayacak koşulların neden eksik olduğunun çözümlenmesidir. Çünkü ne yazık ki, SSCB'de kadın sorunu açısından durum, bırakın ileri kapitalist ülkeleri, aynı gelişmişlik düzeyindeki kapitalist ülkelere olduğundan da daha kötüydü.”

Toparlarsak, TKP 6.Programı'nın burada ek olarak verdiğimiz ilgili bölümlerinde de vurgulandığı üzere, burjuva ahlakının bize şırınga etmeye çalıştığı anlayış, ne mutlaktır ne de kalıcı. Bizim için geçerli olan, proleter ahlakıdır. Ancak, burjuva

toplumunda nefes alan her birey gibi, komünistler de, bir yandan hem proleter ahlakını tüm yönleriyle benimsemek, hem de tüm çevreye örnek olarak benimsetmek, dahası, proleter devrimi sonrasında bile, kuşaklar boyu proleter ahlakını burjuva ahlakın karşısında savunup yüceltmek gibi derin ve zor görevlerle karşı karşıyadır.

Burjuva toplumunda burjuva ideolojisi, uygun tedbirler alınıp proleter ahlaka gereken önem verilmezse, deyim yerindeyse “sızar”. Buna karşı aşılı değiliz. Sürekli mücadele ve kuşaktan kuşağa proleter ahlakı aktarma... Sınıf mücadelesi bunu gerektiriyor.

Bu anlayışla, 2025 yılında, içinde yaşadığımız dönemin özellikleri ve yazılarda ele alınan fikir manzumesinin artan önemini vurguluyor, iyi okumalar diliyoruz.

Ağustos 2025

EMAR VAKFI

E-kitabı derleyen ve yayına hazırlayan: İsmail Büyükakan

Yayıncı: EMAR Emek Araştırmaları Vakfı

(www.emarvakfi.org);

Yazışma adresi: bilgi@emarvakfi.org

Bu kitapta yer alan yazıların *İşçinin Sesi*'nde ve *Kervan*'da yayınlanmış nüshalarına aşağıdaki linklerden ulaşabilirsiniz.

[İşçinin Sesi | Emek Araştırmaları Vakfı](#)

[Kavga-Kervan | Emek Araştırmaları Vakfı](#)

EMAR VAKFI

İÇİNDEKİLER

DEVİRİMİZİN BAŞARISI KADINLARIN KATILIMINA BAĞLIDIR.....	11
KADINLARI DEVRİM SAVAŞINA KATMAK İÇİN	15
KOMÜNİST AHLAK – I -	27
KOMÜNİST AHLAK – II -	47
KADIN SORUNU MU?	72
KADIN SORUNUNDA BUGÜNDEN YAPILACAK ÇOK ŞEY VAR	90
EK I: TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ 6.PROGRAMI'NDAN BÖLÜMLER.....	122
EK II: KADIN SORUNU VE SOVYETLER'DE CİNSEL EŞİTSİZLİĞİN KÖKLERİ	126

EMAR VAKFI

Devrimimizin Başarısı Kadınların Katılımına Bağlıdır

R.Yürükoğlu

Sınıfların belirmesi, özel mülkiyetin ve devletin ortaya çıkmasıyla kadınların ezilmeleri, horlanmaları, sömürülmeleri de alın yazısı oldu. Dünyadan çeşit çeşit düzenler geldi geçti, kadının ezilmesi değişmedi. İşçi, emekçi kadınlar, sınıf sömürüsü yanında bir de kadın oldukları için sömürülüyorlar.

Yurdumuzda da kadın, toplumun her alanında “ikinci sınıf” vatandaştır. İşinde, evinde, okulunda, yasalar karşısında her zaman eşitsizlikle, haksızlıkla, ezgiyle karşı karşıyadır. Hatta hatta, devrimci örgütlerde bile durumu pek farklı değildir. Çeşitli yönetim katlarında kadınların oranı bunu gösterir. Ne denli komünist, devrimci olsak, bin yılların geliştirdiği erkek şövenisti tutumları değiştirmek, yoketmek kolay olmuyor.

Oysa kadınlar toplumun yarısıdır. Onları kazanmadan devrim olmaz. Onları yalnızca işçi-emekçi olarak kazanma çabası ise yetersiz kalır. Onların, kadının toplumdaki yerinden gelen özel sorunları da vardır. Bu nedenle, onları ancak kadın olarak da, işçi sınıfı hareketine kazanabilirsek, gerçekten kazanırız.

Bunun için en başta erkek komünistler kendilerini eğitmelidirler. Evdeki, partideki, örgütteki tutumlarını gözden geçirmelidirler. Kadın sorunu yalnız kadınların sorunu değildir. Bu sorunun bir yarısı kadın, öteki yarısı erkektir. Karısıyla derinden eşit bir yaşantı kuramayan bir erkek komünist, bu eşitliği topluma nasıl verebilir? Kadın sorunundaki tutumu bir komünist partisinin demokratlığının önemli ölçütüdür.

Eylemlerde, yığın çıkışlarında, mitinglerde, çatışmalarda

kadın devrimcileri hep “kayırıyoruz”, onlara hep “cephe gerisi” görevler veriyoruz. Bu kesinlikle yanlıştır. Kadınların o çok büyük devrimci gücünü yeterince kavrayamamışız. Sovyetler Birliği’nde II.Dünya Savaşı sırasında düşman uçağına çarpıp kanadını kırarak düşüren kadın pilot filoları vardı. Çarın sarayını, savaş gücünden herkesin ürktüğü kadın hassa alayı koruyordu. Saflarımızdaki kadınların girişkenliğini, devrimci enerjisini kısıtlamayalım.

Kadınları devrimci savaşıma yığınsal olarak kazanabilmek için yığın çalışması yöntemlerimizi geliştirmeliyiz. Kadınlar arasında çalışmanın *özel yollarını* bulmalıyız. Bu iş için özel kadrolar, ajitatörler yetiştirmeliyiz. Türkiye kadın hareketinde önemli bir aşama olan İKD hareketi, oportünistler eliyle iflasa itildi. Erkek şovenisti anlayışın devrimci giysi giymiş biçimi, kadını çok geri, birşeyden anlamaz, siyasetten ödü kopar bir yaratık olarak görmektir. İşte İKD kurucuları kadın olmalarına karşın, ne ilginçtir ki kafaları bu anlayışla yoğruludur. Bunun üstüne bir de oportünizm eklenince, İKD, “biçki-dikiş kursu”na döndürüldü.

Bunun sonucunda kadınların korkunç devrimci potansiyeli patlatılamadığı gibi, kadınlar arasında çalışan kadrolarımızın da bilinci hızla düştü. Bu durumu düzeltmek, İKD’yi çıkmazdan kurtarmak için vargücümüzle çalışmalıyız.

Bu deneyden de ders çıkartarak, kadrolar arasında çalışmanın Leninci anlayışını geliştirmek zorundayız. Komünist partisinde işçi-köylü-aydın ayrımı olmadığı gibi, kadın-erkek ayrımı da olmaz. Parti içinde kadınlar ayrı örgütlenemez. Ama kadınların örgütlenmesinden sorumlu özel bir komite ya da bürolar olur. Mutlaka olmalıdır.

Kadınlar arasında çalışmanın Leninci anlayışını geliştirmek, aynı zamanda bir *program* sorunudur. TKP’nin 3. programının “kadın hakları” bölümünü okuyun, göreceksiniz ki kadın sorunu küçümsenmiştir. İşin özü koyulmamıştır. Programın bu bölümü de, aşağıda önereceğimiz temel önermeleri içererek yeniden

yazılmalı ve kadınlar arasındaki çalışmalarda pusula durumuna girmelidir.

Komünist Partisi'nin programı, kadının toplumsal yeri ile üretim araçlarının özel mülkiyeti arasındaki kopmaz bağı şiddetle vurgulamalıdır.

Komünist Partisi'nin programı, kadının gerçek kurtuluşunun ancak komünizmle sağlanacağını açıkça söylemelidir.

Bu iki noktayı içeren bir program, feminizm ve de erkek şovenizmi ile arasına kalın bir çizgi çeker. Bu iki nokta aynı zamanda, kadın sorununu toplumsal bir sorun olarak görmenin, onu proletaryanın sınıf savaşımına, devrim savaşımına bağlamanın da temelidir. Lenin'in komünistlere öğrettiği budur.

Bu iki nokta TKP programında yer almamış bile olsa, kadın-erkek tüm komünistlerin şimdilik hiç olmazsa akıllarında durmalıdır. Kadınlar arasındaki çalışmada tüm istemler, ileri demokratik halk devrimine, *iktidarın ele geçirilmesi zorunluluğuna* bağlanmalıdır. Bu, oportünistlerin unuttuğu bir yöndür ama işin ABC'sidir. Bu gereği yerine getiren pekçok kadın komünist vardır, onlar bunu kendi girişimleriyle yapıyorlar. Oysa, yukarıda değindiğimiz iki noktayı içeren bir program herkesi böyle davranmaya zorunlu tutar. Programın varoluş nedeni bu değil midir?

Kadınlar arasındaki tüm çalışmalar devrim sorununa bağlanmalıdır. Hem de düzenli, sürekli ve sistemli bir biçimde. Bu çok açık. Ama bu, kadınlar arasına, kör değneğini bellemiş gibi "devrim" belgisiyle gitmek demek değildir. Kadınların *kendi* açılarından, sorunlarından, gereksinimlerinden ve istemlerinden yola çıkmamız gerekir. Onların kendi sorunlarından yola çıkarak, bu sorunlarla işçi sınıfı hareketinin ülke çapındaki istemleri arasındaki siyasal bağı gösterebilmeliyiz. Onların istemleri ile devrim arasındaki bağı gösterebilmeliyiz. Sosyalizme açılan ileri

demokratik halk devriminin kadınlara getireceklerini *somut* olarak gösterebilmeliyiz. Kadınları sınıf savaşımında işçi sınıfının yanına ancak böyle kazanabiliriz.

Kadınlar arasında militan çalışmadan korkmayalım. Türkiye'nin ortamı kadınları devrimci savaşıma sandığımızdan çok daha fazla hazırlamıştır. Leninizm oportünizmi kadın sorununda da çökertecektir.

Kadroların desteği Lenincilerde olacaktır. Militan, vurduğunu deviren, kahramanlık destanları dizen bir kadın hareketi! İşçi sınıfının devrim savaşımına omuz vermiş bir kadın hareketi!

Kadının kurtuluşu, proletaryanın kurtuluşuna bağlıdır. Ama devrimin başarısı da kadının katılmasına bağlıdır. Haydi yoldaşlar, kadınların gücünü gösterelim!

İşçinin Sesi Sayı: 122, 6 ŞUBAT 1980

EMAR VAKFI

Kadınları devrim savaşına katmak için

Ayşe Çelik

Kadın sorununda temel ilkeleri Marx, Engels ve Lenin saptamışlardır. Bu temel ilkeleri içinde bulunduğumuz koşullara göre, yaratıcı bir biçimde uygulamak komünistlerin görevidir.

Bize kızıl bir şerit gibi, her durumda doğrudan ya da dolaylı rehberlik edecek bu temel ilkeleri kabaca altı noktada toplayabiliriz:

Birincisi, kadınların gerçek kurtuluşu ancak komünizmle olanaklıdır.

İkincisi, kadının toplumsal konumunun üretim araçlarının özel mülkiyeti ile kopmaz bir ilişkisi vardır.

Üçüncüsü, yukarıda saydığımız ilk iki ilke, kadın sorununa komünist yaklaşımı burjuva feminizminden kökten ayırır.

Dördüncüsü, kadınların kurtuluş hareketinin, sınıf savaşımı ve devrim savaşıyla diyalektik bağı vardır.

Beşincisi, kadın hareketi bir yığın hareketi olmalıdır. En başta proleter kadınların ama yalnızca onların değil, tüm sömürülen, ezilen, kapitalizmin herhangi bir baskısı altında olan kadınları kapsamalıdır.

Altıncısı, komünist partisinde, komünist kadınların varlığı yeterli, belirleyici bir etken değildir. Komünistler, fabrikalarda, tarlalarda, işyerlerinde çalışan milyonlarca kadını, hatta evladını komünist partisinin etki alanına çekmelidir. Kadınların katılımı olmadan gerçek yığın hareketi olamaz.

Kadınlar arasında çalışma

Komünist kadınların özel, ayrı bir örgütü olmaz. Komünist kadınların yeri komünist partisidir. Onların, erkek yoldaşları ile eşit hak ve görevleri vardır. Bu kesin ve tartışmasız bir ilkedir. Fakat bu, komünist partisinin kadın sorununa yönelik özel örgütleri olmaz anlamına gelmez. Bu özel örgütlerin çeşitli adları olabilir. Çalışma gurubu, komisyon, komite, büro, seksiyon...

Bu özel örgütlerin özel görevi, en geniş kadın yığınının bilincini uyandırmak, onu partisinin etkisi altına almak, en ileri unsurları partiye bağlamaktır. Bunu başarmak için, kadın yığını içinde sistematik bir çalışma yürütmeli, bu yığını eylem içinde eğitmeliyiz, sınıf savaşımına hazırlamalıyız. İçinde çalışacağımız kadınlar en başta proleter kadınlar olacak ama yalnızca onlar olmayacak. Yoksul köylü kadınları, küçük-burjuva kadınları, baskı altındaki kapitalizmin ezdiği ve sömürdüğü tüm kadınlar arasında çalışmalıyız.

Kadınların, *genelde*, apolitik, toplum-dışı, geri olmaları *nesnel* durumlarından kaynaklanıyor. Uğraşları ve genel yaşam koşulları onları soyutluyor. Komünistler bu *nesnel olguyu* gözönünde bulundurmalıdırlar.

"Kadın işçi hareketi yalnızca biçimsel bir eşitlikle yetinmez, onun baş görevi, kadının ekonomik ve toplumsal eşitliği için savaşım vermektir. Baş görev, kadını toplumsal üretime katmak, onu 'ev köleliğinden', mutfağın ve çocuk odasının bunaltıcı, aşağılayıcı, ebedi ve başka birşeye yer bırakmayan bu baskısından kurtarmaktır." (Lenin, *Toplu Yapıtlar*, Fransızca basım, c.30, s.421)

Kadınların özel durumu olduğuna göre, kadınlar arasında çalışmada özel örgütler, özel ajitasyon yöntemleri ve özel örgütlenme biçimleri gereklidir. Bu feminizm değil, pratiğin ve

devrimin sorunudur.

Lenin, Clara Zetkin ile ünlü konuşmasında şunları hatırlatıyor ve soruyor:

"Komünist partilerinin kadının temelden eşitliğini tanımaları bu 'özel çalışma' ile çelişir mi? Ajitasyon, propaganda ve örgütlenme kadın ve erkeklere aynı yöntemlerle mi hitab etmeli?"

Ve şöyle bir soru ile cevabına başlıyor:

"Niçin her yerde - bizim Sovyet Rusya'da bile - partili kadınların sayısı, partili erkek sayısının altında? Niçin sendikalarda örgütlenmiş kadın işçilerin sayısı bu kadar az?" (Lenin'den aktaran Clara Zetkin, *Kadınlar için Savaşım*, Fransızca basım, Edition Sociales, s.114)

Aynı yerde Lenin, toplumsal bir olgu ile karşı karşıya olduğumuzu belirtiyor ve "milyonlarca kadın saflarımızda bulunmazsa, proletarya diktatörlüğünü yürütemeyiz, komünizmi kuramayız" diye ekliyor.

Toplumsal bir olguyu inkar edebilir miyiz? Hayır, bu olgu karşısında düşünmeliyiz, deneme yapmalıyız, kadınları bu savaşıma katacak somut yollar, çözümler bulmalıyız:

" ... Kadınları katmadan, yığınları siyasete çekemeyiz. İnsanlığın yarısını oluşturan kadınlar, kapitalist rejimde, çifte bir sömürü altındadır. Sermaye işçi ve köylü kadını sömürür. Ayrıca en demokratik burjuva cumhuriyetinde bile yasalar erkeklerle aynı eşitliği tanımadığı için kadınlar bütün haklardan yararlanamıyorlar. İkincisi ve en temel olanı da budur; 'ev köleliği' içinde hapsediliyorlar. Kadınlar, en aşağılayıcı, nankör, zor ve bunaltıcı ev işleri ve bireysel aile işleri altında 'ev kölesi'dirler." (Lenin, c.32, s. 168)

Kadınları savaşıma katmak zorundayız. Öte yandan onların hem biçimsel anlamda, yasalar önünde hak eşitliği, hem de toplumsal eşitlik kazanma gibi özgül sorunları vardır. Öyleyse, onların bu somut sorunlarından hareket eden istemler öne sürülmelidir.

"Doğaldır ki, kadınlar için olan istemlerimizi bir kolyenin incileri gibi arka arkaya dizmeyeceğiz. Hayır, duruma göre, bazen birilerini, bazen ötekilerini öne çıkaracağız. Bu proletaryanın genel çıkarları ile sürekli ilişki içinde olacaktır." (Clara Zetkin, *agy*, s.115)

İstemlerimiz her zaman işçi sınıfının hedefi ile sımsıkı bağlı olacaktır: İktidarı almak, proletarya diktatörlüğünü kurmak, kadının gerçek kurtuluşu vb. Ancak şunu da gözden kaçırmayalım. Proletarya diktatörlüğünün *onlar için somutta ne anlama geldiğini* yorulmadan ve somut sorunlara bağlı olarak açıklamak gerekir.

Kadınlar arasında çalışma yürütmede en önemli bir nokta da komünistlerin kendilerinin konuya doğru yaklaşmalarıdır. Lenin o dönemde, kadın yığınları içinde ajitasyon ve propaganda, devrime katına çalışmalarını *pratikte* ikinci plana koyan, bu çalışma yalnızca partili kadınların işidir diyen ve başarısız çalışmaların sorumluluğunu kadın yoldaşlara atan komünistleri eleştiriyor. Bu üç tavır yanlıştır, diyor. Kadınlara yaklaşımda, Lenin birçok yoldaşını "hassas olan kadın sorunu" açısından eleştiriyor ve "turpun kırmızısını kazı, altından beyazı çıkar" diyor. Lenin ayrıca şu örneği veriyor:

"Ev işleri ağır ve monotondur, kadınların zaman ve güçlerinin büyük bir kısmını helak eder, kafa ve görüşlerini darlaştırır, kalplerini sertleştirir, iradelerini zayıflatır. Kadınların bu durumundan hiç rahatsız olmayan kocaları kadar acı bir örnek verebilir miyim? Erkeklerin ezici çoğunluğu,

proleterler de dahil, kadınları bu ağır yükten kurtarabileceklerini akıllarına bile getirmiyorlar. Bu işler 'kadın işidir' diyerek, erkek 'haysiyet ve gururu' adına kendi rahatlıklarını düşünüyorlar... Her erkeğin içinde eski hukukun ona verdiği 'bey ve efendi'liğin gizli bir biçimi yatar... Kadın yığınları içinde komünistlerin çalışabilmeleri ve siyasal etkinlik kazanabilmeleri, erkekler için yoğun bir eğitim gerektirir. Parti ve yığınların içinden 'bey ve efendi' ideolojisini en son izine kadar atıp koparmamız gerek." (Lenin'den aktaran, C.Zetkin, *agy*, s.117)

Bunu başarmak kadın erkek bütün komünistlerin görevidir. Bu görevi kadın ve erkek yoldaşlardan oluşan karışık ekipler sürdürmelidir. Teorik ve pratik eğitimleri sağlam olan bu yoldaşlar, işçi ve emekçi kadın yığını içinde partinin çalışmasını sağlamalı ve geliştirmelidirler.

Ahlak

Lenin, parti ve yığınların içinden, "bey ve efendi" ideolojisini en son izine kadar silip atmak gerek diyor. Bu ahlak konusuyla, *ahlak*, *çift ahlak* kavramları da kadın sorunu ile yakından bağlıdır. Bu bağın üzerinde bile durmaya gerek yok. Şu sıralarda Türkiye'de çıkan burjuva gazetelerinin başsayfaları bu bağı yeterince açık ediyor, hatta göze batırıyor.

Ahlak, ahlak kuralları, örf ve adetler, yaşam biçimi, aile biçimi, kadın-erkek, anne-baba-çocukların ilişkileri yaşadığımız kapitalist üretim tarzının ürünü, ekonomik düzeninin üstyapıya yansımasıdır. Bunun bilincinde olmasak bile bu böyledir. İnsanlık tarihinin çeşitli üretim biçimleri incelendiği zaman, üretim araçları mülkiyetinin, üretim ilişkilerinin, insanların düşünce, örf, adet ve ahlakını belirlemede oynadığı rolü Engels'in şu sözlerinde çok güzel görüyoruz:

"... Taşınır eşyaların özel mülkiyeti geliştiği andan başlayarak, bu özel mülkiyetin geçerli olduğu bütün toplumlarda bu ortak ahlak kuralının varolması gerekiyordu: Çalmayacaksın. Böylece bu kural ebedi bir ahlak kuralı mı oluyor? Hiç de değil. Hırsızlığın tüm güdülerinin ortadan kaldırılmış olduğu bir toplumda, dolayısıyla, hırsızlığın ancak akli dengesi bozuk olanlar tarafından yapıldığı bir toplumda, 'çalmayacaksın!' ebedi doğrusunu ciddi bir biçimde vaaz etmek isteyen bir ahlak hocasına herkes ne kadar da gülerdi." (Engels, *Anti-Dühring*, İngilizce basım, Moskova 1977, s.117)

Ahlak kuralları ebedi doğrular değil, varolan altyapının gereksinimlerini karşılayan üstyapının bir parçasıdır. Her üretim biçiminde egemen sınıfın çıkarlarına uygun ahlak kuralları vardır.

Burjuvazi kendi sınıf çıkarlarını korumak ve işçi sınıfının bilincini bulandırmak için kendi ahlakını herkes için geçerli ve ebedi bir doğruymuş gibi gösterir. Yüzyılların deneyimine sahip burjuvazi, kendi çıkarları için yararlı olan ahlak kurallarını, sınıflar üstü bir ahlak anlayışı gibi göstermeye çalışır. Ebedi, değişmez ve genel olarak insanlığın çıkarlarını yansıtıyormuş gibi gösterilen bu ahlak, bilinçsiz ve hatta bilinçli işçilerin bile içine yer eder.

Burjuvazi ahlak kurallarını "ebedi doğru" olarak gösterirken şöyle bir mantık oyunu yapar. Önce, basit bazı verisel saptamaları ebedi doğru olarak gösterir. Örneğin "Napolyon 5 Mayıs 1821'de öldü". Sonra buradan benzetmeyle kendi çıkarlarına uygun kuralları da ebedi doğru olarak gösterir. Napolyon'un ölüm tarihi nasıl doğruysa, benim ahlak anlayışım da öyle kalıcı bir doğrudur der. Oysa, bir kez, doğa bilimlerinde bile ebedi doğrular çok azdır, yine de böyle düzeysiz saptamaları gerçek anlamda ebedi doğruya örnek göstermek yanıltıcıdır. Ayrıca, toplum bilimlerinde ebedi doğrular çok daha azdır. Ahlak kurallarına ilişkin bir ebedi doğru arıyorsak bu olsa olsa ahlak

kurallarının, üretim biçimine, egemen sınıfa göre değiştiğidir.

Buna hukuk alanında, ahlakı da kapsayan değer yargılarının değişimini çok güzel yansıtan bir örnek verilebilir. Engels, burjuva devletlerde "eşitlik ve özgürlük" genel kavramlar olarak yayılınca, ABD anayasasının insan haklarını tanıdığını, sınıf ayrıcalıklarını sözde yasakladığını ama ırk ayrıcalıklarını kabul ettiğini *Anti-Dühring*'de söylüyor. O dönemde, Amerikan burjuvazisi, ekonomisi için yaşamsal önem taşıyan pamuk üretiminde köleliği, anayasasında kurumsallaştırıyor. Böylece "köle sahibi" olmak, o gün için "ayıp" karşılanmıyor! Ama bugün, bu gereksinim geride kaldığı için, ABD anayasasından da bu madde çıktı. Şimdi köle sahibi olmak "ayıp" karşılanıyor.

Bu örnek, Engels'in şu dediklerini bir kez daha doğruluyor:

"... Ahlak alanında, yani insanlık tarihi alanında, sonul ve bitmiş doğrular son derece seyrek. İyi ve kötü kavramları, ulustan ulusa, çağdan çağa o kadar değişmiştir ki, bunlar çoğu kez birbirleriyle taban tabana zıttır." (Engels, *agy*, s. 116)

Hem ahlak anlayışı belli bir üretim biçiminin kendi içinde değişikliğe uğrar, hem de yeni bir altyapı yeni bir üstyapı, bu arada yeni bir ahlak anlayışı doğurur. Ancak mekanik bir yaklaşımdan uzak durmak gerekir. Hiçbir altyapı, bir günde değişmediği gibi, hiçbir yeni üstyapı da hemen tamamlanmaz. Bunlar belirli tarihsel dönemler içinde olur ve *insanın aktif çalışması bunu yakından etkiler*. Altyapı belirli tarihsel koşullarda, belirli bir sınıfın aktif savaşımı olmadan değişmez. Altyapı değiştiği gün de, üstyapı kendiliğinden altyapıya kendini uyarlamaz. Üstyapı içinde olan belirli şeyler hemen değişebilir (hukuk, mülkiyet biçimi), ama ahlak, yoğun bir ideolojik savaşım olmadan çabuk ve kolayca değişmez.

Yeni bir altyapı da eski düzenin kalıntılarını bir süre taşıyabilir ama üstyapı daha uzun bir dönem taşır. Üstyapının,

altıyapıya göre göreceli bir bağımsızlığı vardır. İşçi sınıfı, devrimden önce, devrim sırasında ve sonrasında *yoğun bir eğitimden* geçse de, burjuva ahlakını tümüyle ve çabucak geride bırakabilmek güçtür. Ayrıca çağ değişmediği sürece burjuvazinin, işçi sınıfına karşı yürüttüğü ideolojik savaş sürekli karşımıza çıkıyor. Sosyalist ülkelerde de, kapitalist ülkelerde de.

Kapitalist düzende yaşayan bir proleter ya da bir aydın, Marksizm-Leninizmi kendine rehber edinmişse, bu ideolojiye uygun ahlakı benimsemesi ve pratiğe uygulaması için devrimi ve sonrasını beklemez. İki yüzyıllık burjuva ideolojisi ve ahlakı yerine, komünist ahlakı benimseyip uygulamak da bir eğitim sorunudur. *Komünist ideolojinin doldurmadığı her alanda burjuva ideolojisi egemendir.*

Ahlak, değişmez kurallar değildir, herşeyden önce sınıfsal bir kavramdır. "İnsanlar, son çözümlemede, bilinçli ya da bilinçsiz, *ahlak kavramlarını, sınıfsal konumlarının dayandığı pratik ilişkilerde, yani üretim ve değişimi yürüttükleri ekonomik ilişkilerde bulurlar.*" (Engels, *agy*, s.117)

Öte yandan, şöyle bir soru soralım: Eğer ahlak son çözümlemede insanların sınıfsal konumuna bağlıysa, neden bir proleter, kendi sınıf çıkarlarına ters olmasına rağmen, hâlâ burjuva ahlakının etkisi altında olabiliyor? Neden çok hassas olan kadın sorununda sık sık çift ahlak uyguluyor?

Bunun yanıtını yine Engels veriyor ve o gün için feodal ahlakı da katarak şöyle diyor:

"... Yalnızca en gelişmiş Avrupa ülkelerinde, geçmiş, bugün ve gelecek, aynı anda ve yanyana geçerliliği olan üç ana grup ahlak teorisi üretiyor." (Engels, *agy*, s. 116)

Burjuva ahlakıyla hergün yanyana olmak, işçi sınıfının kendi ahlakını üretebilmesi için kendi sınıf bilincine sarılmasını zaten zorunlu kılıyor.

Çift ahlak

Yaşadığımız toplumda burjuva ahlakı egemendir. Çift ahlakın kaynağı da odur. Erkekler için ayrı bir ahlak, kadınlar için ayrı bir ahlak. Bu iki ayrı ahlak, kadınların toplumsal baskısının özüdür.

Başta Lenin'den bazı alıntılar aktarmıştık. Bunlardan birinde Lenin, kadın işçi hareketi biçimsel eşitlikle yetinmez, toplumsal eşitlik için savaşıyor veriyor diyor. Bir başkasında, kadınların en temel sorunu ev köleliğidir diyor.

Lenin'in biçimsel eşitlik dediğini resmi yasalar önünde eşitlik diye anlarsak, toplumsal eşitsizlik, kadınları ev köleliğine hapseden burjuva toplumunun toplumsal yasaları önünde eşitsizliktir. Bu toplumsal yasalar ahlak kurallarında, onlar önünde eşitsizlikte, çift ahlak anlayışında en açık yansımasını buluyor. Ve bu anlayış geniş yığınları etkisi altında tutuyor.

Binlerce yıldır (köleciler toplumdan beri) süren ve emekçi yığınların içinde bile yer etmiş bu ahlak anlayışı elbette bir günde değişmez. Ancak yeni toplumun kuruculuğunun tarihsel görevini üstlenmiş komünistler kendi kişiliklerinde kesinlikle *çift ahlaka* karşı savaş açmalıdırlar.

Geleceğin ahlakı komünist ahlaktır. Bunu programlara yazmak, ajitasyon ve propaganda çalışmalarında söylemek yetmez. Günlük yaşamın her alanında bunun bilincinde olarak, bunu uygulamaya çalışmak gerekir. Kolay değildir. Burjuva ahlakının her türlü ile burun buruna yaşamak ve yansıtılmak istenen "kadın imajını" silmek zordur.

Çıkarları için herşeyi değişmez göstermek isteyen burjuvazi, tarihin akışına ters düşüyor. Yeryüzünde burjuvazi yok olup gideceği gibi, bir kocanın sahipliği altında, çocuk doğuran, bakan, ev işi yapan, savaş dönemlerinde ekonomiyi kurtarmak için fabrikalara yollanan, barış dönemlerinde yedek işsizler ordusunun ağırlığını oluşturan kadınların bu durumu da

yokolacaktır. Ortalıkta bin türlü ahlaksızlığı yayarken, "ahlak" etrafında edebiyat yapanlar, kadınları özel mülkleri gibi kullananlar vb. de tarihe karışacaktır. Karışacaktır elbette! Ama o güne kadar, biz komünist kadın ve erkeklerin *kadın sorununda* ahlak kurallarımız *proleter ahlaktır*. İçimizde kalan burjuva ahlakının her bir izini silene kadar, savaşım vermemiz gerekiyor.

Komünist olan, ama eşleri ve kız çocukları ile burjuvazinin özel mülkiyetçi ilişkilerini sürdürenler değişmek zorundadırlar. *Bu alanda komünistler örnek olmak zorundadırlar.*

Bu kavgada, kadınlara büyük görev düşüyor. Kadınlar tarihte ilk kez, onları kurtuluşa götürecek bir toplumsal yapıya yaklaşıyorlar. Bu büyük geleceği yakınlaştırmak için başta komünist kadınlara ve ezilen tüm kadınlara büyük görev düşüyor.

Komünist kadınlara çifte görev düşüyor. Komünist kadın hem komünist olarak yetişecek, hem de bu bilimin ışığında *yeni bir" kadın kişiliği"* kazanacak. Bu yeni kişiliği taş üstüne taş koyarak inşa edecek, tutuculuk duvarlarını yıkacak. Binlerce yıldır aktif siyasetin dışında tutulan işçi, emekçi kadınları bütün gücüyle siyasete çekecek, erkek alanları - kadın alanları diye örülen duvarları yıkacak. Parti yaşamının her alanına girecek ve parti içinde aynı ayırımın yinelenmemesi için savaşım verecek.

Komünist partilerinin içine kadar sızmış *çifte ahlak* anlayışı, hem bu partiler hem de kadının kurtuluş hareketi için bir zaafıdır. Hedefe giden yol "toplumsal tekniklerin ve örflerin temel değişikliğini gerektiren uzun bir savaşım yoludur". (Lenin, "Kadın Sorunu", Marks, Engels, Lenin ve Stalin'den Seçme Yazılar, International Publishers, New York, s.63)

Kadın ve erkek için ayrı ahlak ölçütleri olamaz. Değil yalnızca devrimini yapmamış komünist partilerinde, devrimini başarmış ülkelerde bile *çifte ahlak* anlayışına karşı hâlâ savaşım sürüyor:

"Sosyalist ahlakın ölçütleri her vatandaş için aynıdır. Fakat hâlâ, bir çok durumda, burjuva ahlak kavramlarının etkisi altında, kadın ve erkek aynı işler için farklı farklı değerlendiriliyorlar. Kadın ve erkeğe ayrı ölçütler uygulamak yanlıştır. ... Kadınlara uygulanan yasaklar erkeklere aynı biçimde uygulanmalıdır. Kadın için ayrı, erkek için ayrı ahlak olamaz. Bu Marksist-Leninist ideolojiye, bu devrimin ilkelerine aykırıdır. ... Toplumsal olarak erkek için kabul edilen, kadınlar için de geçerli olmalıdır." ("Karar tasarısı, kadın eşitliğinin tam uygulanması için", Küba Komünist Partisi 1. Kongresi, *Kadın ve Küba Devrimi*, Fidel Castro, Vilma Espin ve diğerleri, *Konuşma ve Belgeler*, Pathfinders Press, New York, s.101)

Proleter ahlak da bir sınıf ahlakıdır. O da değişmez, ebedi, mutlak değildir. Ama o bugün geleceğin ahlakını temsil ediyor:

"... Tüm daha önceki ahlak teorilerinin, son çözümlemede, toplumun o zamanki ekonomik koşullarının ürünü olduğunu savunuyoruz. Ve toplum bugüne dek sınıf çatışmaları içinde hareket etmiş olduğundan, ahlak her zaman sınıf ahlakı olmuştur. Ya yönetici sınıfın egemenliğini ve çıkarlarını haklı göstermiştir ya da ezilen sınıf yeterince güçlenince, *ezilenlerin bu egemenliğe karşı başkaldırışını ve onların gelecekteki çıkarlarını temsil etmiştir.*" (Engels, *agy*, s.117)

"... En çok en uzun süreli öge içeren ahlak, bugün bugünün altüst edilişini, geleceği temsil eden, proleter ahlaktır." (Engels, *agy*, s.116)

Sınıf ahlakının olmayacağı bir toplum ancak komünizmdir:

"... Henüz sınıf ahlakının ötesine geçmiş değiliz. Tüm sınıf çatışmalarının ve onların kafalarda hatırlanmasının üstüne çıkan gerçek bir *insanlık ahlakı* ancak, toplumun sınıf

çelişkilerinin üstesinden gelmiş olduğu da değil, hatta pratik yaşamda onları unutmuş olduğu bir aşamada olanaklı olur." (Engels, *agy*, s.118)

Kapitalizmin ahlakı, burjuva ahlakıdır, bu sınıfın çıkarlarını korur. Genel insanlık çıkarlarını savunmaz. Sınıflarüstü değildir. Burjuva ahlakı, kadın ve erkeklere ayrı ölçütler uygular. İşçi sınıfının ve emekçi yığınların bilincini bulandırmak için her türlü yönetime başvurur. Çok derin kökleri olan; emekçi yığınların içine kadar sızmış, *çift ahlak*, kadınların *toplumsal* baskısının özüdür.

Komünistler, kendi sınıf ahlakını, *proleter ahlakı*, yaşama uygulama uğraşı verirler. Bu konuda da, partimiz silahımız, Marksizm-Leninizm rehberimizdir.

Ey kadın, kalk, gün doğdu,
Horoz öttü,
Güneş, pembe gül sana sesleniyor,
Sen de kızıl bayrağa sarıl,
Kan rengi, kızıl bayrak!
Uyandılar köylü kızları
Tuttular Bombay yolunu
Burada öldüler fabrikalarda,
Kan rengi, kızıl bayrak,
Kızıl bayrağa sarılıp dirildiler,
Kan rengi, kızıl bayrak!
Aklından sahte umutları sil,
Al eline birlik silahını,
Alaşağı et seni ezenleri,
Kan rengi, kızıl bayrak,
Yürü kızıl bayrağın altında,
Kan rengi, kızıl bayrak!

İşçinin Sesi Sayı: 246, 21 Kasım 1983

Komünist Ahlak – I -

Cemile Çakmak - Aliye P. Atılgan

Türkiye'de çıkan günlük gazetelere şöyle bir bakalım. Babasını kesen çocuklar, kocasını zehirleyen kadınlar, çocuğunu terkeden analar, karısını satışı çıkaran kocalar, fuhuş, hırsızlık, dolandırıcılık... Haberlerin önemli bir kısmı bu gibi konulara ilişkin. Bu gibi konuları gündeme getiren ortam aynı zamanda burjuva gazeteciliğinin de en çirkin yüzüyle ortaya çıkmasına neden oluyor.

Bir yandan, bazı burjuva gazeteler, yukarıda sıraladığımız tür haberleri dört renkli, büyük, kanlı fotoğraflarla birlikte başsayfadan basarak, halkın kötü yaşam koşullarını sansasyonel haberciliğe malzeme olarak kullanıyorlar. *Tan* tirajı en yüksek gazete!² Çok sayıda ünlü siyaset, sanat ya da iş adamı, "*Tan*

¹ *İşçinin Sesi*'nin introsu: Türkiye'deki kalıcı bunalım, toplumdaki tüm değer yargıları sisteminin de temellerinden sarsılmasını getiriyor. Burjuva egemenliği topluma korkunç bir ahlaki çürüme yayıyor. Bugün Türkiye'de, ahlakın da tek sahibi işçi sınıfıdır. İşçi sınıfının maddi yaşam koşullarından doğan *yeni* ahlak filizlerini proleter ideolojiyle büyütme, komünist ahlak anlayışını kokuşmuş burjuva ahlakına egemen kılmak, komünizm davamızın en önemli parçalarından biridir.

Bu kaynağa aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz: https://emarvakfi.net/wp-content/uploads/TKP-IS/Cek-AI/PDF/KadinSorunu/IS-CEKAL_komunist-ahlak-I_1085.pdf

² *Derleyenin notu*: Bu yazı 28 Ekim 1985 tarihinde yayınlandığında tiraj durumu böyle idi. Yazının yayınlandığı tarihten 40 yıl geçmiş olduğunu, bazı güncel verilerin değişmiş olduğunu akılda tutarsak, burjuvazinin ülkeyi bugün ne hale getirdiğinin bir karşılaştırması bize, kapitalizm altında ahlak" sorununun özde aynı kalmakla birlikte, çok daha şiddetlenip alenileşerek önümüze çıktığını gösteriyor. Bize yol gösterecek ve benliğimizi yıkımdan kurtaracak olan şey, sınıf mücadelesi içinde ahlak konusuna komünist bakışımızı korumak ve onu hayatın somutunda uygulamaktır.

okuyorum" diye *Tan* muhabirlerine sırtarak pozlar verdiler... Bir yandan, siyasal çizgisiyle *Tan'dan* çok daha gerici olan *Tercüman* gibi gazeteler "ahlak kumkumalığı" yaparak, çöküntüden şikayetçi olanların kafasını bu yoldan çelmeye çalışıyorlar. Bir yandan da dini yayınlar, kadınları yeniden çarşafa sokarak sorunları "çözmenin" propagandasını yapıyorlar.

Hiç kuşkusuz ahlak konusu Türkiye'de bugün önemli konular arasındadır.

Ahlak nedir

*Alman İdeolojisi'*nde Marks ve Engels kendi materyalist bakış açılarını açıklarken şöyle diyorlar:

"Biz, gerçek, aktif insanlardan yola çıkıyoruz ve onların gerçek yaşam süreci temelinde, bu yaşam sürecinin ideolojik yansımalarının ve yankılanmalarının gelişmesini sergiliyoruz." (Marks-Engels, *Selected Works*, c.1, s.25)

Bu ideolojik yansımaların ve yankılanmaların tümü toplumsal bilinçtir. İnsanın toplumsal varlığı onun toplumsal bilincini de, yani toplumdaki fikirleri, görüşleri, duyguları, töreleri, gelenekleri belirler. Din, sanat, kültür, ahlak vb. hep bu toplumsal bilincin parçalarıdır.

Toplumsal yaşam süreci içinde insanlar ve kolektifler arasındaki ilişkileri düzenleme gereksinimi doğmuştur ve bu gereksinimi gidermeye yönelik olarak, toplumun o günkü gelişme düzeyine uygun çeşitli kurallar belirlemiştir. Bu kuralların bazıları, devletin koyduğu, hukuk gibi yazılı ve bağlayıcı biçimler, bazıları da kamuoyundan kaynaklanmış, yazılı olmayan değer yargıları biçimini almıştır. Ahlak böyledir. Toplumun belirli bir gelişme düzeyinde, insanların davranışını iyi-kötü, haklı-haksız, namuslu-namussuz diye değerlendirmeye yarayan kurallar, görüşler ve standartlar bütününe **ahlak** diyebiliriz.

Ahlak kurallarını daha etkili kılmak için "insanüstü bir gücün", Allah'ın "desteğini" sağlamak dürtüsüyle olsa gerek, ahlak ilk başta dinle içiçe doğmuştur. Din ve ahlak arasında ilk belirgin ayırım kapitalizmde belirmiştir. Ama burjuvazi gericileştikçe bu belirgin ayırım yer yer, zaman zaman bulanıklaşmıştır.

Toplumun gelişmesinden bağımsız, gökten zembille inmiş, indiği gibi duran ve duracak olan ebedi ahlak kuralları yoktur. Ahlak kuralları ekonomik-toplumsal gelişme düzeyine, yapıya göre değişir. Nitekim, örneğin, üretim güçlerinin gelişme düzeyi geriyken ve artık-ürün azken, üretime yaramaz yaşa gelmiş ihtiyarları öldürmek ahlaki bir davranış sayılırken, üretim güçleri gelişip de artık ürün o ihtiyarları beslemeye de yetecek miktara ulaşınca, ihtiyarlara saygı ahlaki sayılmaya başlanmıştır.

Buraya dek hep genel olarak toplumdaki söz ettik. Bu toplumda antagonist çıkarlara sahip sınıfların varolduğunu düşünürsek, ahlakın aynı zamanda sınıfsal bir olgu olduğunu da kolayca görürüz. Toplumda sınıflar belirdiği andan itibaren ahlak da sınıfsal damga taşır.

Sınıflı toplumlarda *egemen ahlak egemen sınıfın ahlakıdır*. Bu ahlak egemen sınıfın çıkarlarını ve egemenliğini haklı çıkarmaya yönelik kurallar getirir. Ezilen sınıf güçlendikçe, onun da ayrı ahlakı doğar ve ezen sınıfa karşı hoşnutsuzluğu dile getiren kurallar koyar.

Ahlak kuralları toplumsal gelişme düzeyine ve farklı sınıflara göre değişiyorsa, o zaman genel bir doğruluk ölçütü var mıdır? Mutlak olarak şu ahlak kuralları doğrudur denemez ama, sürekliliği sağlayacak, bugününde, bugünün devrilmesini ve geleceğin kurulmasını temsil eden en çok öğeyi barındıran ahlak kuralları göreceli olarak en doğrusudur. Bunu çağımıza uygularsak, *proleter ahlak* en doğrusudur. Doğruluğunun en önemli bir yanı da kalıcı, ebedi bir reçete olduğunu iddia

etmemesidir.

Şimdi uzunca bir alıntı yapalım ve sözü, bizim buraya dek anlatmaya çalıştıklarımızı, bizden çok daha iyi anlatacak olan Engels'e bırakalım:

" ... Bugün bize hangi ahlak sunuluyor? Birinci olarak, eski dinsel zamanlardan miras kalan hristiyan-feodal ahlak. Bu da ana olarak Katolik ve Protestan ahlak olarak ayrılır, ki bunların her biri de alt bölünmelerden yoksun değildir... Bunların yanısıra modern burjuva ahlakını ve onun yanıbaşında da geleceğin proleter ahlakını buluyoruz.

"Böylece yalnızca en ileri Avrupa ülkelerinde, geçmiş, bugün ve gelecek, aynı zamanda ve birbiriyle yan yana yürürlükte olan üç büyük gurup ahlak teorisi sunar. Öyleyse hangisi doğru olanı? Mutlak sonulluk açısından hiçbiri, ama kuşkusuz, bugün, bugünü devirmeyi, geleceği temsil eden ahlak süreklilik vaadeden en çok ögeyi içerir ve bu da proleter ahlaktır.

"Ama, modern toplumun üç sınıfının, feodal aristokrasinin, burjuvazinin ve proletaryanın her birinin kendine özgü bir ahlakı olduğunu gördüğümüz zaman, bundan ancak tek bir sonuca varabiliriz: İnsanlar, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, ahlaki fikirlerini, son çözümlemede, sınıf konumlarının dayandığı pratik ilişkilerden üretim ve değişimi yürüttükleri ekonomik ilişkilerden - türetirler.

"Ama yine de, yukarıda sözü geçen üç moral teorisinin ortak birçok yönü vardır - bu, bir kez ve temelli saptanmış bir ahlakın, en azından bir parçası değil midir? Bu moral teoriler aynı tarihsel gelişmenin üç ayrı aşamasını temsil ederler, dolayısıyla ortak bir tarihsel fona sahiptirler ve yalnızca bu nedenle bile, bunların zorunlu olarak çok ortak yönleri vardır.

“Daha da öte. Ekonomik gelişmenin benzeri ya da aşağı yukarı benzeri aşamalarında moral teorilerin, az ya da çok uyum içinde olmaları zorunluluk gereğidir. Taşınabilir mallarda özel mülkiyet geliştiği andan itibaren, bu özel mülkiyetin varolduğu bütün toplumlarda şu ortak ahlaki buyruk olmak zorundaydı: Sen çalmayacaksın! Bu buyruk böylece ebedi bir ahlaki buyruk mu oluyor? Hiç de değil. Bütün çalma güdülerinin yokedilmiş olduğu, dolayısıyla olsa olsa ancak delilerin hırsızlık yapabileceği bir toplumda, ahlak vaazı veren birisi 'sen çalmayacaksın' ebedi doğrusunu ciddi ciddi duyurmaya çalışsa, ona nasıl da gülerler.

"Dolayısıyla biz, 'ahlak dünyasının da, tarihten ve ulusal farklılıklardan bağımsız kalıcı ilkeleri vardır' gerekçesiyle, bize ne olursa olsun herhangi bir ahlaki dogmayı ebedi, sonul ve sonsuza dek değişmez ahlak yasası diye dayatmaya yönelik her girişimi reddederiz. Tam tersine biz, bütün moral teorilerin son çözümlemede toplumun o günkü ekonomik koşullarının ürünü olageldiğini savunuruz. Ve toplum sınıf zıtlıklarına girdiğinden beri, ahlak her zaman sınıf ahlaki olmuştur. Ya egemen sınıfın egemenliğini ve çıkarlarını meşrulaştırmıştır, ya da, ezilen sınıf yeterince güçlü olduğundan beri, bu egemenliğin aşağılanması ve ezilenlerin gelecekteki çıkarlarını temsil etmiştir.

“Bu süreç içinde, insanlığın tüm öteki dallardaki bilgisinde olduğu gibi, ahlakta da ilerleme olduğundan kimsenin kuşkusuz yoktur. Ama henüz sınıf ahlakının ötesine geçmedik. Sınıf zıtlıklarından, onların her türlü çağrışımından uzak, gerçekten insani bir ahlak, ancak toplumun, sınıf zıtlıklarının yalnızca üstesinden gelmiş olduğu değil, aynı zamanda pratik yaşamda onları hatta unutmuş olduğu bir aşamasında olanaklıdır.” (F. Engels, *Anti-Dühring*, Progress

Publishers, Moskova, 1977, 7. basım, s.116-118)

Engels'in bu son cümlesine, ileride, komünizmde ahlak konusuna ilişkin olarak geri döneceğiz. Burada, Engels'in dedikleri ışığında bugünü daha iyi anlayabilmek için, o zamandan bu zamana, koşullardaki bazı değişmelere ve bunların sonuçlarına ilişkin birkaç noktayı belirtelim.

Engels bunları yazarken, feodal aristokrasi varlığını sürdürüyordu, küçük burjuvazi ise kapitalizmin ara ama sürekli bir sınıfı olarak henüz yeni yerleşiyordu.

Bununla bağlı olarak birincisi, bugün, Engels'in feodal ahlak dediği ahlak yine vardır ama feodal aristokrasinin ahlakı olarak değil, gericileşen burjuvazinin, gericileştikçe alıp kendine uyarladığı bir parçası olarak vardır. Dinler bugün nasıl burjuva ideolojik bir içerik kazanmışsa, dinsel feodal ahlak da öyledir.

İkincisi, küçük burjuvazi, iki ana sınıf arasında sallanan, sürekli dolup boşalan bir ara sınıf olarak kapitalizmin içine yerleşmiştir. Küçük burjuvazinin bağımsız ideolojisi, apayrı bir ahlak anlayışı yoktur ama bu sınıfın ahlak anlayışının uzun süredir izlediği gidişata dayanarak genelleme yapmak olanaklıdır. Bu anlamda bugün bir küçük burjuva ahlak da söz konusudur.

Dolayısıyla, Engels'in o gün için yaptığı üç temel ahlak ayrımı yerine biz şunu koyabiliriz: Bir, çeşitli türleriyle (feodal-dini uyarlamaları içinde barındıran, barındırmayan vb.) burjuva ahlakı, bir küçük burjuva ahlakı, bir de proleter ahlakı.

Önce kısaca burjuva ve küçük burjuva ahlak konusuna değinelim, sonra asıl olarak proleter ahlakı ele alacağız.

Burjuva ve küçük burjuva ahlak

Marks *Kapital'de* kapitalizmin siyasal ekonomisini çözümlerken, aynı zamanda burjuva ahlakının nasıl olabileceğini de aydınlatmıştır.

Kapitalizm insanın işgücünden sanat eserine, hatta insan

vücuduna kadar herşeyi metalaştırır ve temel yasası olan kâr yasasını bütün bu tür meta ilişkilerine de sokar. Dolayısıyla adam kazıklama, bireycilik vb. burjuva ahlak anlayışının köşe taşlarıdır. Kapitalizmde aile, *Manifesto*'da da çok güzel belirtildiği gibi, "sermayeye, özel kazanca" dayalı bir çıkar ilişkisidir. Bu nedenle bir yandan aile ilişkilerinin kendisi kamufle edilmiş fuhuştan başka birşey değildir, öte yandan aile ilişkilerinin dışında kamufle edilmeye bile gerek görülmemiş koca bir fuhuş sektörü vardır.

Burjuva ahlakının parolası, "insan insanın kurdudur" sözüdür. Kapitalizm "insanlığı, birbirlerini aç canavar (rekabet edenler başka nedir ki?) gibi yiyen sürülere" dönüştürür. "Herkes olabildiğince pahalıya satıp ucuza almanın yollarını aramak zorundadır." (Marks-Engels, *Toplu Yapıtlar*, İngilizce basım, cilt 3, s.223, 222) Burjuva toplumunun özü "herkesin herkese karşı savaşı, genel kargaşa ve karşılıklı sömürüdür". (Marks-Engels, *agy*, c.4, s.243)

Burjuva ahlakının bütün bu özellikleri burjuvazinin siyasal yöntemlerinde de yansır. Örneğin:

"Burjuvazinin işçiler üzerindeki ideolojik etkisi azalınca, sarsılınca ya da zayıflayınca, burjuvazi *her yerde ve her zaman* en aşağılık yalan ve karalamalara başvurur." (Lenin, *Toplu Yapıtlar*, İngilizce basım, c.20, s.485)

Burjuvazinin kullandığı baskı ve yasak yöntemi, gerçekte onun ortaçağdan devralıp kullandığı bir yöntemdir. Burjuvazinin esas kendi damgasını taşıyan yöntem, rüşvet, hile ve entrikacılıktır. (Lenin, *agy*, c.20, s.455)

Kısacası, bireycilik, yalancılık, karalama, kariyerizm, sahtekarlık ve entrikacılık gibi en tatsız sıfatların hepsi burjuva ahlakının köşe taşlarıdır.

Ara sınıf olan küçük burjuvazinin ahlak anlayışında da bütün bu burjuva özelliklerin izine rastlanır. Ama küçük burjuva

bir yanıyla da emekçi olduğu için bu özellikler onda daha "küçük" bir düzeyde ve büzülmüş olarak yansır. Örneğin burjuvazinin bireyciliği "herşey benim için" düzeyindeyse, küçük burjuvazinininki "herkes kendine, başkalarından bana ne" düzeyindedir.

Burjuva ve küçük burjuva ahlakı işçilere de sürekli etki yapar. Bu nedenle, proleterin yaşamından filizlenen ve diyalektik materyalist dünya görüşleriyle serpilen komünist ahlak önemle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Komünist ahlak

1. Kaynağı

Komünist dünya görüşü de, komünist ahlak da kitap sayfalarından çıkmamış, pratiğin içinden çıkıp kitap sayfalarına girmiştir. Şimdi buna biraz daha yakından bakalım.

Marks ve Engels *Komünist Manifesto*'da şöyle diyorlar:

"Bugüne dek ... her toplum biçimi ezenle ezilen sınıfların çatışmasına dayanmıştır. Ama bir sınıfı ezebilmek için, ona hiç değilse, kölece varlığını sürdürebilmesine elverecek belli koşullar sağlanmalıdır. ... Modern işçi ise, bunun tersine, sanayinin ilerlemesiyle, yükseleceği yerde, kendi sınıfının varlık koşullarının gitgide daha altına batmaktadır. İşçi yoksullaşmakta ve yoksulluk nüfustan ve servetten daha hızlı gelişmektedir. Ve işte, burjuvazinin toplumda artık egemen sınıflığa layık olmadığı ve kendi varlık koşullarını en üstün yasa olarak topluma kabul ettirme yeteneğine sahip olmadığı bundan anlaşılmaktadır. Burjuvazi hükmetmeye layık değildir, çünkü kölesine, köleliği içinde bir yaşantı sağlayamamaktadır Toplum, bu burjuvazinin egemenliği altında artık yaşayamaz, bir başka deyişle, burjuvazinin varlığı artık toplumla bağdaşmamaktadır."

(Marks-Engels, *Selected Works*, üç ciltlik İng. basım, c.1, s.119)

Marks ve Engels'in 1847 yılında söyledikleri bu sözler bugün tüm kapitalist dünya için geçerlidir.

Belki emperyalist ülkelerin burjuvazileri, bu ülkelerdeki işçi sınıfına "kölece varlığını sürdürebilecek koşulları" henüz sağlayabilmektedir, ama bu ülkelerde de, kapitalizmde işçi sınıfının durumunun kötüleşmesi yasası işlemektedir, *Manifesto*'nun sözleriyle "yoksulluk nüfustan ve zenginlikten daha hızlı gelişmektedir".

Az gelişmiş, özellikle orta kuşak ülkelere geldiğimizde ise "burjuvazinin toplumda artık egemen sınıflığa layık olmadığı" derin araştırmalara gerek olmadan anlaşılabilecek, açık bir gerçektir.

Bir yerde, bir egemen sınıf artık toplumun gelişmesinin motoru olma özelliğini kaybetmiş, nesnel olarak gereksizleşmişse o toplumun sosyal bilinç şekilleri, değerler sistemi de çatırdamaya başlamış demektir.

Yukarıdaki alıntıda, egemen sınıfın "kendi varlık koşullarını en üstün yasa olarak topluma kabul ettirme yeteneği" olarak dile getirilen egemen üst yapının çatırdayışına, ılık burjuva demokrasilerinin yaşandığı emperyalist ülkelerde de tanık oluyoruz. Ancak bu ülkelerde süreç çok daha örtülü ve yavaş yürüyor. Oysa Türkiye gibi bir türlü emperyalistleşemeyen, emperyalistleşse bile bir alt-emperyalist olmaktan kurtulamayacak olan, ekonomik bunalımın kapitalizmin alın yazısı durumuna geldiği ülkelerde aynı süreç daha çarpıcı ve keskin yürümektedir.

Koşullara göre derece ve biçim farklarıyla ama tüm kapitalist ülkelerde bir noktadan sonra burjuvazi "kendi varlık koşullarını en üstün yasa olarak topluma kabul ettiremez" olmaktadır. Bununla bağlı olarak, toplumda ahlaki bir çözülme

başlamaktadır.

Engels, 1845'de yazdığı *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu* adlı kitabında, o zamanlar İngiltere'de yayınlanan gazetelerin başlıklarından bazı aktarmalar yapıyor. Bu başlıklar, çok kötü iş ve yaşam koşulları içinde olan İngiltere emekçi sınıflarının o günkü günlük yaşamından kesitleri yansıtıyor. Ve ne kadar ilginçtir, Engels'in kitabına aldığı bu haber başlıkları, bugün Türkiye'de okuduklarımızla çarpıcı bir benzerlik taşımaktadır. Engels, ahlaki bir çöküşü yansıtan bu haberler konusunda şöyle diyor:

"Toplum şimdiden gözle görülebilir bir *çözülme* durumundadır. Bütün *sosyal bağların koptuğunun* açık bir kanıtını görmeden insanın *bir gazeteyi eline alması* bile olanaksız." (Engels, *agy*, Gözlem Yayınları, s. 222) (abç)

Engels, emekçi sınıflar arasında görülen bu ahlaki çözülmenin nedenlerini şöyle anlatıyor:

"İşçiye okulda verilmeyen ahlaki eğitimi kendisine yaşantısının diğer koşulları da vermez. En azından burjuvazinin gözünde değeri olan ahlaki eğitimden yoksundur. İçinde bulunduğu durum ve çevresi, ahlaksızlık için en güçlü tahrikleri içermektedir. Yoksuldur, yaşantı onu çekmemektedir. Hemen hemen her eğlence onun elinden alınmıştır. Yasaların öngördüğü cezaların artık onu daha fazla korkuttuğu yoktur. Neden arzularını kısıtlasın, neden hakkı olan eğlencede zenginleri yalnız bıraksın, neden bunun bir kısmını kendisi için ele geçirmesin? Proletaryanın çalmaması için ne sebep vardır? 'Mülkiyetin kutsallığı'nın belirtildiğini duymak burjuvanın kulağına çok hoş ve uygun gelebilir, ama malı olmayan için mülkiyetin kutsallığı kendi kendine yok olur." (Engels, *agy*, s.202)

İşçi ahlaksızlık için en güçlü tahrikleri içeren çevresine karşı koymaya çalışabilir ama bu da *kendi içinde* çıkar bir yol değildir:

"İşçi sınıfının içinde, en fazla ihtiyaçları olduğu anda bile hırsızlık yapmayacak kadar ahlaklı olan çok sayıda insan vardır ve bunlar ya açlıktan ölürlere ya da intihar ederler. Bir zamanlar yüksek sınıfların kıskanılacak bir imtiyazı olan intihar, artık İngiliz işçileri arasında moda olmuştur ve çok sayıda yoksul kişi kaçacak başka yolu olmadığı için sefaletten kurtulmak için intihar eder." (Engels, *agy*, s.203)

Buraya dek anlattıklarımızla kalırsak ortaya gerçekten karanlık bir tablo çıkmaktadır. Kendi iradesi dışında nedenlerden işçi, emekçi, ahlaksızlık içinde çürümek, açlıktan ölmek ya da intihar etmek gibi seçeneklerle yüzyüzedir. Neyse ki bu karanlık tablo madalyonun yalnızca bir yüzüdür. Zira, aynı yaşam bu çöküntünün, çürümenin yanısıra, kıpkızıl bir güneş gibi proleter ahlakı da doğurmaktadır.

Marks "*Halk Gazetesi*'nin yıldönümünde yaptığı konuşma"da şöyle diyor:

"Bir yandan, insanlık tarihinin önceki hiçbir döneminin hayal bile edemeyeceği endüstriyel ve bilimsel güçler yaşama gözlerini açtı. Öte yandan, Roma İmparatorluğu'nun son zamanlarında kaydedilmiş korkunç olayları fersah fersah aşan çürüme belirtileri var. Günümüzde, herşey karşıtına gebe görünüyor. ... Bir yanda modern endüstri ve bilim, öte yanda modern sefalet ve çözölme arasındaki bu zıtlık, çağımızın üretici güçleri ile toplumsal ilişkileri arasında bu zıtlık elle tutulabilir, karşı koyulmaz ve çarpıtlamaz bir olgudur. Bazı partiler bunun üzerine peçe takabilirler, bazı başkaları, modern çelişkilerden kurtulmak için modern sanattan kurtulmayı isteyebilirler. Kendi adımıza biz, tüm bu çelişkileri belirleyen keskin ruhun biçiminde yanılığa düşmeyiz. Biz

biliriz ki, toplumun bu yeni doğan güçlerinin iyi işleyebilmesi için onların yeni doğan insanların egemenliğine gereksinimi vardır - işte işçiler böyle insanlardır." (Marks-Engels, *Toplu Yapıtlar*, İngilizce basım, c. 14, s.655-656)

Evet, işçiler toplumsal çürümeden etkileniyorlar ama aynı zamanda onlar toplumda çürümeyip, tam tersine ilerleyen, ilerlemeyi temsil eden herşeyden de etkileniyorlar. İçinde yaşadıkları koşullar onları savaşıma itiyor. Böyle olunca, ahlaki çöküntü onlarda burjuva ahlak değerlerini yıkıcı, yaşam koşullarının ileri yönleri ve sınıf savaşımı ise yeni değerler yapıcı işlev görüyor. Böylece yıkılması gerekenin yıkılmasıyla, yapılması gerekenin yapılmasıyla, bunların diyalektik ilişkisiyle, yeni bir sınıfsal ahlak, komünist ahlak yaşamın ta göbeğinden *filizleniyor*.

Şimdi bu sürecin aydınlık yönüne biraz bakalım.

Engels, sanayi devrimi öncesi, kırlık alanlardaki evlerinde kapitalistler için kumaş dokuyan ilk dokuma işçilerinin ahlaki durumu hakkında şöyle diyor:

"Bunlar 'saygıdeğer insanlar', iyi kocalar, iyi babalardı. Ahlaki bir yaşantı sürdürürlerdi, çünkü ahlaksız olmak için hiçbir dürtüleri yoktu Muntazam olarak kiliseye giderler, asla politikadan söz etmezler, asla fesatlığa girmezler, bedeni hareketlerden hoşlanırlar, İncil okunduğunda kalıtsal olarak kendilerinden geçen bir huşu içinde dinlerler ve 'üst' sınıflara karşı oldukça iyi tavırlar takınırlardı. Ama entellektüel olarak tamamen ölüydüler. ... Gerçekte onlar insan değildiler." (Engels, *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu*, s.61-62)

Kapitalizmin gelişmesiyle bu "iyi ve ahlaklı" insanlar şehirlere yığıldılar. Burjuvazi her türlü geleneksel, duygusal bağ *Manifesto*'nun sözleriyle "dinin ateşli ve kutsal heyecanını, şövalyelik ruhunu, duygusallığı bencil hesabın buzlu sularında

boğdu".

Topraklarından koparılan yığınlar büyük kentlerde büyük bir sefalet, hiçbir yüce ve kutsal duyguya yer bırakmayacak koşullarla karşılaştılar. Engels, büyük kentlerdeki bu merkezileşmenin işçi yığınlara neler kazandırdığı konusunda şöyle diyor:

"Eğer nüfusun merkezileşmesi mal sahibi sınıfı uyarıyor ve geliştiriyorsa, işçilerin gelişmesini de daha büyük bir güçle zorluyordur. İşçiler kendilerini bir bütün, bir sınıf olarak hissetmeye başladılar. Bireyler halinde zayıf oldukları halde birleştikleri zaman bir güç meydana getirdiklerini kavramaya başladılar. Burjuvaziden ayrılmaları, kendi yaşantılarına uygun, işçilere özgü görüşlere sahip olmaları teşvik edilir, baskı altında oldukları bilinci artar ve işçiler sosyal ve politik önem kazanırlar. Büyük kentler işçi hareketinin doğum yerleridir. Buralarda işçiler ilk kez kendi durumlarını anlamaya ve buna karşı mücadele etmeye başladılar." (Engels, *agy*, s.211)

Engels'in anlattığı örneği şöyle bir düşünürsek, olan nedir? Önce "ahlaki insanlar", "iyi babalar", "iyi kocalar" ama o denli apolitik ki bu anlamda "insan değiller". Sonra şehre gelince bu insanlar korkunç bir ahlak çöküntüsünün içine düşüyorlar, değer yargıları yıkıma uğruyor. Ama aynı şehir koşulları başka yönleriyle onlarda yeni değer yargıları yaratmaya başlıyor. Bu ise onları kölelikten insanlığa yükseltiyor. Engels'in deyimıyla, "yönetimi elinde bulunduran sınıfa karşı nefret içinde yandıkları sürece onlar insandırılar". (*Engels, agy*, s.201)

Böylece kapitalizm, ahlak açısından da kendi mezar kazıcılarını yaratıyor. Büyük komünist eğitimci Kalinin'in de dediği gibi, proleter ahlak "bizzat işçi koşullar içinde, zavotlarda, fabrikalarda biçimleniyor". (Kalinin, *Devrimci Eğitim - Devrimci*

Ahlak, Ser Yayınları, s.138)

Bu biçimlenişe, bu yazıda yer darlığı nedeniye ayrıntılı olarak girmeyeceğimiz aile konusundan son bir örnek verelim.

Engels şöyle yazıyor:

"Karı koca ilişkisinde cinsel aşk yalnızca ezilen sınıflar arasında, yani bugün, proletarya arasında kural olabilir - bu kural ister resmen tanınsın ister tanınmasın. Ama o zaman burada klasik monogaminin temelleri kaldırılmış demektir. Monogami ve erkeğin egemenliği mülkiyeti korumak ve miras bırakmak için kurulmuştu. Burada her türlü mülkiyetin tam bir yokluğu söz konusudur. Dolayısıyla burada erkeği egemenliğini dayatmaya iten hiçbir etken yoktur. Bundan da öte, (bu egemenliği dayatmanın - İ.S.) araçları da yoktur. Bu egemenliği koruyan burjuva yasası, yalnızca mülk sahibi sınıflar ve onların proleterlerle alış verişleri için vardır. ... Burada oldukça değişik tür kişisel ve toplumsal ilişkiler belirleyici etkenlerdir. Hatta, büyük ölçekli endüstri kadını evden iş gücü pazarına ve fabrikaya aktardığı ve onu oldukça sık, ailenin ekmeğini kazanan durumuna getirdiği için, proleter evinde erkek egemenliğinin son kalıntıları da tüm temelini kaybetmiştir - belki, kadına karşı, monogaminin kurulmasıyla derin bir kök salan zalimlik hariç. Böylece proleter aile artık tam anlamıyla monogamik değildir. ... Kısacası, proleter evlilik sözcüğün etimolojik anlamıyla monogamiktir ama tarihsel anlamıyla monogamik asla değildir." (Marks-Engels, *Selected Works*, üç ciltlik İngilizce basım, c.3, s.254)

Engels'in bu sözleri, kapitalizmin nasıl kendi mezarını kazdığını, ikiye bölünüşe, sahtekarlığa ve maddi çıkara dayanan "kutsal"(!) ailenin proleter saflarda nasıl yıkıntıya uğradığını ve onun yerine eşitliğe, karşılıklı sevgiye, cinsel aşka dayanan proleter ailenin nasıl filizlendiğini çok güzel göstermektedir.

Böylece, bir yandan ahlaki çöküntü eskiyi yıkmakta, öte yandan toplumsal her ileri adım proletaryanın yaşamını ve savaşımını koşullandırmaktadır. Bu iki etkenin birlikte etkisiyle yaşamın içinden proleter ahlak filizlenmektedir.

Bu anlamda *Manifesto*'da şöyle deniyor:

"Yasa, ahlak, din onun için (proleter için - *İ.S.*) ardında çok sayıda burjuva çıkarının pusu kurup gizlendiği bir burjuva önyargılar kümesidir." (Marks-Engels, *Seçme Yapıtlar*, üç ciltlik, İngilizce basım, c.1, s.118)

Buraya dek hep proleter ahlakının kapitalizm içinde *filizlendiğinden* ve sınıf savaşımının da bunun bir koşulu olduğundan söz ettik. Kapitalizmde bu filizi kurutmaya yönelik birçok etken de işlediğine, ayrıca her filizi besleyip geliştirmek gerektiğine göre, komünist ahlak nedir, nasıl geliştirilmelidir sorusu canalcı önem taşımaktadır.

2. Komünist ahlak nedir

Kutsal Aile'de Marks ve Engels şöyle demişler:

"Materyalizmin, insanın özde iyi olduğuna ve eşit entellektüel düzeyde bulunduğuna, deneyimin, alışkanlığın ve eğitimin sonsuz gücüne, çevrenin insana etkisine, endüstrinin büyük önemine, eğlencenin meşruluğuna vb. ilişkin öğretisinden, materyalizmin komünizm ve sosyalizmle nasıl zorunlu olarak bağlı olduğunu görmek için çok derine dalmaya hiç gerek yoktur. Eğer insan tüm bilgisini, sansasyonunu vb. duyular dünyasından ve onun içinde edinilen deneyimden alıyorsa, o zaman yapılması gereken, ampirik dünyayı öyle bir düzenlemektir ki, insan,(o dünya - *İ.S.*) içinde gerçekten insani olan ne varsa onun deneyimini yaşasın, ona alışsın ve kendinin bir insan olduğunun farkına varsın. Eğer doğru anlaşılmış çıkar

tüm ahlakın ilkesiyse, insanın özel çıkarı insanlığın çıkarıyla çakıştırılmalıdır." (Marks-Engels, *Toplu Yapıtlar*, c.4, s.130-131)

Marks ve Engels'in bu güzel sözleri üzerinde biraz düşünmek gerekiyor.

Materyalist öğretiye göre insan doğuştan kötü, doğuştan başarısız vb. olamaz. İnsanın üzerinde çevrenin belirleyici etkisi vardır. Bugün, doğuştan hiç de kötü olmadığı halde insan bir sürü kötü deneyim yaşıyor ve yaşıyorsa, bu, çevreyi değiştirme gerekliliğine işaret eder. İşte komünizmle materyalizmin bağı da bu noktadadır.

Komünizm öyle bir çevre yaratacaktır ki insan gerçekten insani deneyimler yaşayacak, insanlığının farkına varacak ve onu geliştirecektir. Böyle bir ortamda, insanın özel çıkarı insanlığın genel çıkarı ile üst üste düşecek ve ahlakı bu olgu belirleyecektir.

Bu söylenenler uzun erimli olarak, geniş bir perspektif içinde söyleniyor. Ama bugün için de çok büyük anlam taşıyor. Komünist ahlakın şu özelliklerini bu söylenenlerden çıkarabiliriz:

1. İnsanın iyi özelliklerini öne çıkaracak bir ortam yaratma misyonu taşıyan komünizm için kavga veren biz komünistler, *bugünden* nesnel koşulların elverdiği ölçüde, insanlığın en iyi özelliklerini ahlakımızda barındırmalıyız.

2. Ancak sorun, yalnızca ve ana olarak "iyi insan" olma sorunu değildir. Daha doğrusu, bugünkü dünyayı değiştirmek için, tüm insanlığın iyi olabileceği bir dünya için kavga vermek, belki de "iyi insan" olmanın en somut, en baş ölçüsüdür. Nitekim, komünist ahlakın da en önemli ögesi, komünizm için savaşımdır. Başka bir deyişle, insanlığı komünizme ulaştırma misyonu taşıyan proletaryanın çıkarları için savaşımdır.

3. İleride insanın özel çıkarı insanlığın genel çıkarı ile üst üste düşecektir. Bunun olabilmesi, "insan insanın kurdudur"

parolasına dayanan bugünkü sivil toplumun insan toplumuna dönüşebilmesi için savaşım veriyoruz. Savaşımın bu aşamasında bize düşen, bireysel çıkarlarımızı proletaryanın uzun erimli, genel ve temel çıkarlarıyla üst üste düşürmektir.

Marks ve Engels'in söylediklerinden çıkararak sıraladığımız bu noktaları Lenin'in şu söylediklerinde de görüyoruz:

"Komünist ahlak diye birşey var mıdır? Tabii vardır. Çoğu zaman bizim kendimize özgü bir ahlakımızın olmadığı söyleniyor, burjuvazi sık sık biz komünistleri bütün ahlaki reddetmekle suçluyor. Bu sorunu bulandırmanın, işçilerin ve köylülerin gözüne toz atmanın bir yöntemidir.

"Biz ahlaki, moralı hangi anlamda reddederiz?

"Ahlaki Allah'ın emirlerine dayandıran burjuvazinin ona verdiği anlamda Ya da ahlaki, ahlakın emirlerine, Allah'ın emirlerine dayandırmak yerine idealist ya da yarı idealist sözlere dayandırdılar ki bu da her zaman Allah'ın emirlerine çok benzer birşey demek oldu.

"İnsan-ötesi ve sınıf-ötesi kavramlara dayanan her türlü ahlaki biz reddederiz. Bunun, işçileri ve köylüleri, toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin çıkarına aldatmak, kandırmak ve etkisizleştirmek olduğunu söyleriz.

"Biz, ahlakımız proletaryanın sınıf savaşımının çıkarlarına tamamen bağımlıdır deriz. Bizim ahlakımız, proletaryanın sınıf savaşımının çıkarlarından kaynaklanıyor.

"(...)

"... Biz şöyle diyoruz: Eski sömürücü toplumu yıkmaya ve tüm emekçi halkı, yeni, komünist bir toplum kuran proletaryanın etrafında birleştirmeye ne hizmet ediyorsa ahlak odur.

“(...)

"İnsanlar bize ahlaktan sözettikleri zaman, şöyle diyoruz: Bir komünist için bütün ahlak sömürücülere karşı bu birleşik disiplinde ve bilinçli yığın savaşımında yatar. Ebedi bir ahlaka inanmayız ve ahlak üzerine bütün masalların sahteliğini sergileriz. Ahlak toplumun daha yüksek bir düzeye çıkmasına ve kendini emeğin sömürsünden kurtarmasına hizmet eder." (Lenin, *Toplu Yapıtlar*, İngilizce basım, c.31, s.291-294)

Gerçekten de, bugün proletaryanın sınıf çıkarlarından, sınıf savaşımından kopuk bir ahlak, "en iyi" kuralları sıralasa da, en büyük kötülüğü yapıyor demektir. Dünya iyi ahlak kuralları sıralayarak değil sınıf savaşımıyla, devrim yoluyla değişecektir. Toplumu daha yüksek bir düzeye ulaştırma savaşımından kopuk "en iyi" ahlak bile gerçekte toplumu geri düzeyde tutmaya hizmet eder.

Komünist ahlakın en baş ölçütü, kaynağı ve özü, proletaryanın sınıf savaşımının çıkarlarıdır. Bu çıkarlar zaten toplumu sömürüden kurtarmayı, her yönüyle daha ileri bir düzeye ulaştırmayı içerdiği için, bu çıkarlar uğruna savaşanların anlayış ve davranış biçimlerinin de yüksek standartlara sahip olması doğal bir gerekliliktir. Ancak başlangıç noktası bu standartlar değil, komünist kişinin sınıf savaşımına ne verdiğiidir.

Sınıf savaşına kendi kapasitesi ölçüsünde katkı yapan bir komünistin davranış biçimlerindeki vb. bazı eksiklikleri beyaz üzerinde küçük siyah lekeler gibidir. Oysa, kenarda oturan bir iyi ahlak kumkumasının "iyi ahlakı" koca bir siyah üzerinde birkaç beyaz benek olmaktan öteye gidemez. Bu nedenledir ki komünist ahlakın baş ölçütü, başlangıç noktası, proletaryanın sınıf savaşımının çıkarlarıdır. Bu çıkarlara bağımlı olarak da, Kalinin'in deyimiyle, "en iyi insancıl nitelikler"in edinilmesi gelir. (Kalinin, *agy*, s.51)

"En iyi insancıl nitelikler", en insancıl bir toplumu kurmak için yola çıkmış olan komünistlerin uzun erimli amacıyla yakından bağlıdır. Ancak bütün bu nitelikler, aynı zamanda sınıf savaşımının o günkü tarihsel koşullarına da bağımlı olmak durumundadır.

Tüm bunları bir örnekle açabiliriz. Komünist yalan söylemez, iki yüzlü değildir, dürüsttür, insanları sever. Bunların tersi özellikleri de şiddetle kınar. Ancak bir komünistin, tutuklanınca "ben yalan söylemem" diye düşmana örgütü hakkında bilgi vermesi ya da ben insanları severim diye devrimci terörü reddetmesi çok daha köklü bir ödün vermesi, komünizmden vazgeçmesi demek olur. Bu nedenle en iyi insancıl nitelikler de proletaryanın sınıf çıkarlarına bağımlıdır.

Komünizmde ahlak

Buraya dek komünist ahlaktan söz ederken ağırlığıyla, komünizme dek hâlâ bir sınıf ahlakı olarak sürececek olan proleter ahlakı kastediyorduk. Komünizmde ahlak ne olacak?

Bazı Sovyet kitaplarında şu fikir işleniyor: Komünizmde devlet, hukuk ve yönetsel kurumlar sönecek ama ahlak, felsefe, sanat "çiçek açacak". Bu fikir, üstelik, toplumsal bilinç biçimlerinden söz edilirken belirtiliyor. (Örneğin, *Felsefe Sözlüğü*, Progress Yayınları, İngilizce basım, Moskova 1967, s.412)

Toplumsal bilinç, toplumla bireyin çıkarı arasında çelişkinin bulunduğu koşullarda, bireylerarası ilişkileri toplumun çıkarları doğrultusunda düzenleme gereksinimini gideren bir toplumsal baskı sistemidir.

Manifesto'da Marks ve Engels şöyle diyorlar:

"Sınıflarıyla ve sınıf çatışmalarıyla eski burjuva toplumunun yerini öyle bir birlik alacaktır ki, orada her bireyin özgür gelişmesi, herkesin özgür gelişmesinin koşulu olacaktır."

(Marks-Engels, *Seçme Yapıtlar*, üç ciltlik, İngilizce basım, cilt 1, s.127)

Başlarda Engels'ten ahlak üzerine aktardığımız uzun alıntının, geri döneceğimizi söylediğimiz son cümlesinde de Engels, komünizmde toplumsal değil insani bir ahlaktan söz ediyordu. Ayrıca *Kutsal Aile*'de de Marks ve Engels, komünizmde bireyin çıkarının insanlığın çıkarıyla üst üste düşeceğini belirtiyorlar, dolayısıyla komünizmde toplumsal bilinç olarak ahlaka gerek kalmayacağını belirtmiş oluyorlardı.

Başka bir deyişle, komünizmde bireyler o denli bilinçli, ahlaklı vb. olacaklardır ki toplumsal bilincin baskısına gerek kalmayacak, bireylerin özgür gelişmesi herkesin özgür gelişmesinin koşulu olacaktır.

İşçinin Sesi Sayı: 293, 28 Ekim 1985

EMAR VAKFI

Komünist Ahlak³ – II -

Cemile Çakmak - Aliye P. Atılgan

Komünist partisi ve ahlak

Komünist ahlak işçi sınıfının iş ve yaşam koşullarından, sınıf savaşımından filizlenir. Ancak bu, filiz, sınıf savaşımı içinde bilinçle, özenle beslenip geliştirilmezse kapitalist toplumun ahlaki çöküntüsü içinde ya bir filiz olarak sürüp, ya da eriyip gidebilir. Bu açıdan komünist partisine önemli bir görev düşer.

Komünist ahlakın proletaryanın sınıf savaşımından aynı bir "ilkeler" dizisi olmadığını ve olamayacağını bundan önce belirtmiştik. Bunun gibi, partinin yeni ahlakı besleme, geliştirme görevi de genel siyasal savaşımın dışında kalan, ama onun yanına eklenmesi gereken ayrı bir görev değildir. Genel siyasal savaşımı yürütürken, onun gözetilmesi gereken bir yanındır.

Bu gözetme gereği de yine siyasal savaşımdan ayrı, ahlaki kaygılardan kaynaklanmaz. Tam tersine, komünist ahlakı beslemek ve geliştirmek görevi genel siyasal kaygılardan kaynaklanan bir görevdir. Bununla da bağlı olarak, komünist ahlak, proletaryanın sınıf savaşımı dışında bir alanda, "özel bir

3 *İşçinin Sesi*'nin introsu: Türkiye'deki kalıcı bunalım, toplumdaki tüm değer yargıları sisteminin de temellerinden sarsılmasını getiriyor. Burjuva egemenliği topluma korkunç bir ahlaki çürüme yayıyor. Bugün Türkiye'de, ahlakın da tek sahibi işçi sınıfıdır. İşçi sınıfının maddi yaşam koşullarından doğan yeni ahlak filizlerini proleter ideolojiyle büyütme, komünist ahlak anlayışını kokuşmuş burjuva ahlakına egemen kılmak, komünizm davamızın en önemli parçalarından biridir.

Bu kaynağa aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz: https://emarvakfi.net/wp-content/uploads/TKP-IS/Cek-AI/PDF/KadinSorunu/IS-CEKAL_komunist-ahlak-II_1185.pdf

laboratuarda" beslenip geliştirilemez.

1. Yoldaşlık ilişkileri ve ahlak

Büyük düşmanı yenmek üzere yola çıkmış komünist partisi, bu yolda yürürken kendi içinde güvenilir yoldaşlık ilişkilerini egemen kılmak zorundadır. Sınıf savaşımında düşmanın karşısına güçlü, sık dokulu, kendine güvenen bir örgüt olarak çıkabilmesi için bu gereklidir. Parti içinde güvenilir yoldaşlık ilişkileri hiç kuşkusuz herşeyden önce partinin doğru ideolojik birliğiyle ve siyasal savaşımıyla bağlıdır. İdeolojik temeli ve siyaseti doğru bir komünist partisinde, burjuva ahlakının, yalancılık, iki yüzlülük, dedikoduculuk gibi zehirli tohumları zor gelişir. Ama parti burjuva toplumunda yer aldığı için, ideolojik temeli ve siyaseti ne denli doğru olursa olsun, nasıl burjuva ideolojik etkileri partiye sürekli sızmaya çalışırsa, burjuva ahlakının zehirli tohumları da bunlar arasında sızmaya çalışır ve sızar.

Hatta şunu bile diyebiliriz: Burjuva dünya görüşü, sağlam bir komünist partisini yanlış *siyasî* fikirler aşılıyarak yolundan çıkaramıyorsa, daha çok kendi bozuk ahlakını, zehirli alışkanlıklarını sızdırıp, partili komünistleri ve parti içi ilişkileri çürütüp, bu yoldan partinin doğru ideolojik temelini ve siyasetini kemirme yoluna gider. Tarihte bunun acı örneklerine rastlanmıştır. Örneğin, faşizm döneminden önce Almanya Komünist Partisi'nde buna benzer bir durumun olduğuna işaret eden bazı anılar yayınlanmıştır. TKP tarihinde de buna benzer örnekler vardır.⁴

Burjuva dünya görüşünün bu yaptığı "planlı bir komplo" gibi görünüyor ama gerçekte burjuva toplumunda yaşamının

⁴ *Derleyenin notu:* Parti içinde son dönemde, 2000 yılı öncesi ve sonrasında çeşitli yanlış gelişmeler yaşandığı ve bunun telafisi imkansız zararlı sonuçları olduğu hâlâ hatırlardadır.

çok doğal ve otomatik bir sonucudur. Burjuva görüşler, alışkanlıklar o toplumda yer alan herşeye sızmaya çalışacaktır, bu doğrultuda hep bir delik arayacaktır ve deliği nerede bulursa oradan sızacaktır. Ahlaki bir zayıflık bulduysa oradan sızar. Bu nedenle komünist partisi, ideolojik temeli ve siyaseti ne denli doğru olursa olsun, burjuva ahlakının zehirli tohumlarına karşı da özel olarak gardını almak zorundadır. İdeolojik temelinin doğruluğunu, yüzde yüz sonuç veren bir aşı olarak kabul edemez.

Burjuva ahlakının zehirli tohumlarına karşı gard almak nasıl olacak? Kuşkusuz komünist partisinin eleştiri-özeleştiri mekanizması bu açıdan da önemli bir işleve sahiptir. Ancak partide, neyin, nasıl, ne ölçüde eleştirileceğine ilişkin kafa açıklığı olması gerekir. Partinin komünist ahlak anlayışını özümsemiş olması gerekir. İdeolojik temeli ve siyaseti geneliyle doğru bir partide bile bu konuda yanlış anlayışlar, dolayısıyla eleştiride ve özeleştiride yanlışlıklar olabilir.

Nitekim bizim partimizde de bu tür yanlışlıklara birçok küçük ama önemli örnek yaşanmıştır. Tatil yapmayı, dinlenmeyi, eğlenmeyi komünistliğe yakıştırmama gibi eğilimlere de, dar bir çıkar anlayışıyla, sınıf savaşımının "çıkarları" için herşeyi mubah sayan eğilimlere de rastlanmıştır. Böyle eğilimler ve bunların yanlış eleştiriler yaptıkları ya da yapılması gereken eleştirileri yapmadıkları ortaya çıktıkça parti bunları düzeltmiştir. Bu gibi örnekler mutlaka daha da çıkacaktır ama çıkması zararlı değildir. Her örnek, partide bir anlayış, bir uygulamayı yerleştirci, ilerletici etki yapmaktadır.

2. Materyalizmi pratikte uygulamak

Marks ve Engels'in dedikleri gibi, komünistler pratik materyalistlerdir, materyalizmi pratikte uygularlar. Lenin'in dediği gibi, komünistlerin her örgütsel siyasal adımı, materyalist felsefeyle bağlıdır. Burjuva ahlakının zehirli

tohumlarına karşı gard almak da materyalizm ile doğrudan bağlıdır. Koşulları, zamanı, değişimleri, genel ile özel arasındaki dengeleri vb. dikkate almadan, burjuva ahlakına karşı doğru gard alınamaz.

Bir kez, ancak komünizmde ulaşılabilecek ideal insan tipini, kapitalizm koşullarında savaşıyor bir komünist partisinde aramak idealist bir yanlış olur. Bu toplumun koşullandırdığı insan malzemesiyle bu toplumu yıkmak zorundayız. Lenin'in devrimden sonra söylediği şu sözler henüz devrimini yapmamış bizler için daha da derin anlam taşıyor:

"İşçiler eski toplumdan hiçbir zaman bir Çin Seddi'yle ayrılmadılar. Ve kapitalist toplumun geleneksel mantalitesinin önemli bir kısmını saklıyorlar. İşçiler daha kendileri yeni insanlar olmadan ya da eski dünyanın pisliliğini temizlemeden yeni bir toplum kuruyorlar. Onlar daha dizlerine kadar eski toplumun pisliliği içindeler. Bu pisliliği temizlemeyi yalnızca hayal edebiliriz. Bunun bir çırpıda yapılabileceğini düşünmek son derece ütöpik olurdu. Öyle ütöpik olurdu ki pratikte sosyalizmi ancak ileride kurulacak bir krallık dönemine ertelerdi.

"Hayır, bizim sosyalizmi kurmayı düşündüğümüz yol bu değil. Biz, daha hâlâ kapitalist toplumun toprağında dururken, emekçi halkı da etkileyen ve proletaryayı aşağı çekmeye çalışan tüm zayıflıklara ve eksikliklere karşı çarpışırken sosyalizmi kuruyoruz." (Lenin, *Toplu Yapıtlar*, c.28, s.424-425)

Lenin'in dile getirdiği bu anlayış çok önemlidir. Biz de önce bu toplumun her türlü pisliliğinden, arı, ideal komünistler yaratıp, ondan sonra kavgaya dalecek değiliz. Bu, kavgayı ertelemek anlamına gelir. Bugün eldeki insan malzemesiyle kavgayı yürüteceğiz ve burjuva ahlakının bu insan malzemesi üzerindeki

kavgaya zararlı etkilerine karşı, kavga içinde çarpışacağız.

Komünist ahlakın, kavganın, sınıf savaşımının dışında bir yerde aranamayacağının çok derin bir anlamı vardır. Burjuva ahlakının zararlı etkilerini sergileyen vitrin de, bu etkilerin üstesinden gelebilmenin en önemli maddi temeli de sınıf savaşımının kendisidir.

3. Burjuva ahlakına karşı savaşın en önemli nesnel temeli

Her yanlış somut olarak sergilenmelidir ki sergileme etkili, sonuç verici olsun. Burjuva ahlakının etkilerinin ne denli zarar verdiğini en somut olarak sınıf savaşımının kendisi sergiler. Öte yandan, nesnel temeli olan bir yanlışlığı değiştirmek, değişimin nesnel temelini de olmasını gerektirir ve ancak böyle bir nesnel temelde gerçekleşebilir. Koca bir nesnel temeli olan burjuva ahlakının zararlı etkilerinin üstesinden gelmenin en önemli nesnel temeli de ancak kapitalizme karşı yürütülen sınıf savaşımıdır.

Bir noktadan sonra burjuva toplumunda ahlaki bir çözülmenin olduğunu söylemiştik. Öte yandan, proleter ahlakın, proletaryanın iş ve yaşam koşullarından, savaşımından filizlendiğini söylemiştik. Bunların hepsi, burjuva ahlakına karşı komünist ahlakın nesnel temelini oluşturur. Ancak bunlar arasında, yeninin ucunu yakalayıp, yeniyi güçlendirmek ve eskiyi değiştirmek açısından en aktif, en önemli, en etkin olanı sınıf savaşımıdır. Yaşamın içinde bir filiz olarak beliren proleter ahlakın beslenebilmesi, ahlaki çöküntünün çürümeye değil eskiyi yıkmaya hizmet etmesi, ancak sınıf savaşımıyla olanaklıdır. Sınıf savaşımı, burjuva ahlakına karşı savaşın en önemli nesnel temelidir.

Komünist partisi, kendi içinde eleştiri-özeleştirisini de, toplumda proleter ahlakın filizlerini besleme işlevini de bu materyalist anlayış üzerine oturtmak, pratiğin gösterdiklerini

bilince çıkarmak, pratiğe dayanarak yanlışları gidermeyi amaçlamak durumundadır. Bunun dışında yaklaşımlar partiyi ahlak kulübüne döndürür.

4. Eleştiride doğruluk

Yukarıda söylenenlerle bağlı olarak, komünist partisi, burjuva ahlakının zararlı etkilerine karşı kendi içinde eleştiri-özeleştiri yaparken, başlangıç noktası "ahlaki ilkeler" değil sınıf savaşımının pratiğidir. "Yoldaş sen şu ilkelere ters düşüyorsun" değil, "yoldaş, senin şu yaptığın savaşıma şöyle şöyle zarar veriyor" dur.

Bu, ahlaki ilkeleri küçümsemek değil, tam tersine onların, savaşımın pratiği ile olan bağıı vurgulamak, onları yaşayan birer varlık olarak ele almaktır. Zira, gözetilmesi gereken her ilke, gözetilmediği zaman bıraktığı boşlukla ya da alıp götürdüğüyle, kendini mutlaka pratikte hissettiriyordur. Eleştirinin-özeleştirmenin başlangıç noktası da belli bir ilkeyi gözetmemenin işte bu pratik sonucudur.

Sonra, komünist partisi insani duygu ve isteklerin bastırıldığı, mengeneye alındığı, kompleksli insanlardan oluşan bir örgüt değildir. Tam tersine, her biri yığınlara liderlik etmekle yükümlü komünistlerin partisi, toplumsal düzeyde proletaryanın tipik özellikleri arasında olan, onun geleceği temsil eden ana bir sınıf olmasından ve üretimdeki yerinden doğan, rahatlık, kendine güven, tolerans, ruh sağlığı vb. özellikleri bağrında toplamalıdır. Dolayısıyla partide eleştiri-özeleştiri de bu anlayışa dayanmalıdır.

Komünist partisinde kişilerin her birinin insani duygu ve gereksinimleri, sağlığı, mutluluğu, eğlencesi, dinlenmesi vb. de önemlidir. Yeter ki bu kişisel çıkarlar, proletaryanın sınıf savaşımının çıkarlarıyla çelişmesin, üst üste düşsün. Tarihte, bunun nasıl yanlış anlaşıldığını, "proletaryanın sınıf çıkarı"nı yorumlamada nasıl aşırı uçlara savrulduğunu gösteren

örnekler de vardır. Örneğin Hindistan Komünist Partisi'nde, bir kadını sevmenin, evlenmenin sınıf savaşımına ihanet olarak algılanıp ayıplandığı dönemler olmuştur. Ama pratik, bunu yalanlamıştır ve parti bunu düzeltmiştir.

Marks'ın, Engels'in, Lenin'in kendi yaşamları ve yaşam içinde çevreye aldıkları tutumlar, bu büyük insanların insani yaklaşımlarına binlerce örnekle doludur. Onların kendi yaşamlarında da sevgi, eğlence, dinlenme vb. yer almıştır. Ayrıca çevrelerindeki herhangi bir kimseye ilişkin olarak, bu noktalardan hareketle eleştiri yönelttikleri görülmemiştir. Onların en önem verdikleri şey, her türlü insani özellikleriyle komünistin sınıf savaşımına en çok katkısı yapmasıdır. Bu gerektiriyorsa ve gerektirdiği ölçüde kişisel gereksinim ve çıkarlar geri çekilir, çekilmelidir.

Bununla bağlı olarak, partide hem eleştiride, hem özeleştiride *sınıf savaşımına katkı ölçütü geneli belirleyen ana ölçüttür*. Sınıf savaşımına doğru bir siyasal temelde, kendi kapasitesine göre önemli bir katkı yapan, yapabilen insan, aynı zamanda geneliyle komünist ahlaka da uymakta olan bir insandır. Böyle olmasa o katkıyı yapamaz, en azından uzun süre sürdüremez. Bu insanın bir yanlış davranışına yöneltilecek eleştiri, terazide bu genel duruma uyumlu bir ağırlık taşınmalıdır. Ve bu, komünist kişinin kendine yönelik olarak da uygulaması gereken bir anlayıştır.

Bazen bir yanlış yapmanın vicdan azabıyla sıkıntıdan iyi çalışamaz duruma gelen yoldaşlar oluyor. Yanlışın kendisi o yoldaşın iyi çalışmasını çok fazla etkileyecek boyutta olmadığı halde, yanlış yapmış olmanın o yoldaşın kafasında tuttuğu aşırı yer, çalışmasını etkilemeye başlıyor. Oysa, komünist hem çevresine karşı, hem kendine karşı adaletli olmalıdır.

Komünist partisinde burjuva ahlakının zehirli etkilerine karşı gard alınırken yapılacak eleştiri-özeleştiride dikkat edilmesi

gereken daha birçok yön sayılır. Ama bunların hepsinin özeti pratik materyalist olmak, yaşamdan, sınıf savaşımından kopuk, ayakları havada kalmamaktır.

5. Komünist ahlak ve yığın bağları

Komünist ahlak sınıf savaşımının da etkisiyle yaşamdan doğar ve onu ilerletmeye, toplumu ileri götürmeye yarar. Lenin'in Sverdlov'un ardından ettiği şu sözler, bu olgunun bir başka yönünü, komünist ahlakın yığınlara liderlikle olan bağını çok güzel dile getiriyor:

"Devrim denen o kaynayan savaşım, her devrimcinin tuttuğu özel yerde, küçük bir insan gurubunun çalışmasının bile dikkatle düşünülen biçimler aldığı bir zamanda, savaşım süreci içinde kazanılan yüksek ahlaki itibar, kökü tabii ki soyut ahlakta değil, devrimci savaşçının ahlakında, tabandaki devrimci yığınların ahlakında olan, sorguya çekilemez ve karşı çıkılmaz itibar can alıcı önem taşır." (Lenin, *agy*, c.29, s.92)

Komünistlerin, yığınlar arasında ahlaki itibar kazanmaları gerçekten de can alıcı önem taşır. Bu aynı zamanda partinin burjuva ahlakına karşı doğru gard alabilmesinin de zorunlu bir koşuludur. Nasıl partide düzgün bir disiplin yığınlarla bağlı olmakla sağlanabilirse, aynı şey, burjuva ahlakının etkilerine karşı savaş, partide proleter ahlakı yerleştirmek için de geçerlidir. İşçi emekçi yığınlardan kopuk bir partide, komünist ahlakın egemen kılınabilmesi olanaksızdır. Parti, komünist ahlakın filizlendiği topraktan uzak demektir. O zaman bu filizi nasıl geliştirip, kendi içinde egemen kılabilsin ki?

Yalnızca bu kadar da değil. Yine aynen disiplin için gerekli olan doğru siyaset, geniş yığınların bu siyasetin doğruluğunu deneyimlerinden anlamaları koşulu gibi, komünist partisinde

burjuva ahlakına karşı güçlü engeller yaratabilmek, proleter ahlakı yerleştirebilmek de partinin siyasal savaşımla bağlıdır. Çeşitli yönlerden bağlıdır: Partinin kendi siyasetinin proleter ahlakın damgasını taşımasıyla ve partinin siyasal savaşımlı içinde burjuva ahlakını başarılı sergilemesiyle.

6. Siyasal savaşımında komünist ahlak

Komünist partisi yalana, ikiyüzlülüğe, egoistliğe, sahtekarlığa, aldatmacaya vb. dayalı siyaset yürütmez. Komünist partisinin yığınlarla açıklığa, dürüstlüğe dayalı bir siyasal ilişkisi vardır Parti her türlü esnekliği gösterir, düşmana karşı binbir çeşit taktik yapar ama bunlar hiç de iki yüzlülük, sahtekarlık vb. gerektirmez.

Her türlü esneklik, taktik vb. sınıf savaşımının çıkarına yöneliktir. Ama işin içine yalan, sahtekarlık vb. girdiği zaman, sınıf savaşımının çıkarı uğruna(?) sınıf savaşımının çıkarına zarar vermek gibi abes ve gereksiz bir durum doğar. Bu söylenenden hemen akla geleceği gibi, oportünizm tam da bu durumdadır. Sınıf savaşımının kısa erimli çıkarları uğruna temel çıkarlarını siyasal ahlakıyla da, daha doğrusu ahlaksızlığıyla da feda eder. Ve bunu yalnızca yığınlar karşı değil, kendi içinde de yapar. Zaten ikisi birbirinden ayrılmaz.

Öte yandan, partinin siyasal savaşımlı içinde burjuva ahlakını başarılı sergilemesi ve yığınların bu sergilemenin doğruluğunu kendi pratiklerinden görmesi de çok önemlidir.

Parti siyasal savaşımlı içinde burjuva ahlak anlayışının sömürüyle, onu meşrulaştırmakla olan ilişkisini göstermelidir. Ahlaki çöküntünün burjuvazinin gereksizliğini gösterdiğini, burjuva değer yargıların çözülmekte olduğunu anlatmalıdır. Ahlaki çöküntünün, burjuva ahlak anlayışının çözülmeye başlamasından önceki değerlerine, eskiye özlem yaratmasını engellemeye çalışmalıdır. Bütün bu çöküntü arasında, yepyeni,

taptaze bir filizin doğup gelişmekte olduğunu bilince çıkarmalı, yığınların gözünü ileriye, geleceğe çevirmeli, bu yoldan da onların savaşım azmini bilemelidir.

Siyaseti proleter ahlakın damgasını taşıyan, siyasal savaşımıyla burjuva ahlakını başarılı sergileyen bir komünist partisi, kendi içinde proleter ahlakı yerleştirmede büyük bir adım atmış demektir. Bu parti, kendi içinde burjuva ahlakının zararlı etkilerine karşı da savaşıyorsa, yığınlarla bağlıysa ve yığınlar arasında ahlaki itibar kazanmış komünistlerden oluşuyorsa, o zaman proletaryanın iş, yaşam ve savaşım koşullarından filizlenen proleter ahlakı bilinçli sınıf savaşımında başarıyla besleyip geliştiriyor demektir.

Türkiye'de durum

Türkiye tarihi boyunca bugünkü gibi bir ahlaki çöküntü yaşamamıştır. Bu çöküntüyü uzun uzun örneklemeye hiç gerek yok, zira etrafına ve günlük gazetelere şöyle bir göz atan her insan durumu rahatça görebilir.

Bu çöküntünün başlangıcı gerçekte ta 1960'lı yıllara dek uzanır. İşçi sınıfının toplumda ağırlık taşıyan bir sınıf olarak ortaya çıkmasıyla, *Manifesto*'nun deyişiyle, burjuvazinin kölelerine kölece bir yaşantı bile tanımaktan aciz olduğu gerçeği de gün ışığına çıkmıştır. Bununla birlikte burjuvazinin gereksizliği yaşamda sergilenmeye, burjuva değer yargıları topluma dış geçirememeye başlamıştır.

Ancak, yine 1960'lı yıllarda ülkede sınıf savaşımı yükselmeye başlamış ve zikzaklı bir eğri çizmekle beraber, yüksek sınıf savaşımı 1980'e dek sürmüştür. Bu, ta 1960'lı yıllarda başlayan bugünkü çöküntünün, bugünkü gibi bir çöküntü olarak belirmesini ve bugünkü boyutlara ulaşmasını engellemiştir. Zira bir yandan burjuva değer yargıları çözülürken, öte yandan sınıf savaşımı içinden yayılan yeni değer yargıları çözülmeyi

tamamlayıcı, yapıcı işlev görmüştür. Bu nedenle, burjuva değer yargılarının çözülüşü, koca bir çöküntü, yıkıntı biçimini almamıştır.

Ne zaman ki 1980'de sınıf savaşımı bastırılmış, böylece sağlanan "barış" ortamında, işçinin emekçinin son dilim ekmeğine de el konmaya başlanmıştır, o zaman ortada koca bir ahlaki çöküntü de belirmeye başlamıştır. 1960'larda başlayan ahlaki çözülme, 1980'den beri çıplak ve giderek büyüyen bir çöküntü olarak bugünkü boyutlarına ulaşmıştır. Başka bir deyişle, bugünkü çöküntü 1980'de başlamamıştır ama 1980'den bu yana büyük bir hız, geniş boyutlar ve çıplak bir görünüm kazanarak, bugün, sözcüğün tam anlamıyla çöküntü olarak ortaya çıkmıştır.

Çökmekte olan burjuva değer yargılarıdır. Bu nedenle burjuvazi de bu çöküntüyü önlemeye çalışmıştır. Bazı değerlerine saygıyı yasa maddelerine koyarak, işsizleri polis zoruyla şehirlerden uzaklaştırarak, çeşitli operasyonlar, yasaklamalarla aklınca çöküntüye karşı "önlem" almıştır. Ancak herhangi bir önlemin başarılı olabilmesi için, sorunun temel nedenlerinin giderilmesi ya da azaltılması yönünde adım atabilmek gereklidir. Burjuvazi bir yandan ülkede görülmedik bir açlık, sefalet yayarken, öte yandan çöküntüye karşı çeşitli önlemler alarak hiçbir yere varamamıştır. Faşizmin çözülmesiyle, burjuvazinin çöküntüyü önleme umutları da iyice çözülmüştür. Bir süredir burjuvazi, ahlaki çöküntüyü varsayan yollar-yöntemler denemektedir. Kendisini, çöküntüye çeşitli biçimlerde ayak uydurarak meşru göstermeye çalışmaktadır.

Önce bugünkü çöküntünün gösterdiklerine biraz daha yakından bakalım. Sonra burjuvazinin denediği yol ve yöntemlere gelelim.

1. Ağlaşmaya gerek var mı?

Yukarıda da belirttiğimiz gibi çöken burjuva değerlerdir. Hırsızlığın artması demek, "mülkiyetin kutsallığı" anlayışının toplumda iflas etmiş olması demektir. Kocasını zehirleyen kadınlar, babasını bıçaklayan evlatlar, vb. olaylar burjuva aile anlayışının iflasını belgelemektedir. Fuhuşun geniş boyutlara ulaşması, yine burjuva aile anlayışının iflasını ve burjuva toplumunda kadın-erkek ilişkilerinin gerçek yüzünü sergilemektedir.

Burjuva ahlakının bu çöküntüsüyle ve çöküntüyü geri çevirme umutlarının da yitirilmesiyle birlikte, burjuvazi ahlaksız kalmıştır. İşçi sınıfı açısından bir sürü ahlaksızlığı ahlak anlayışı içinde barındıran burjuvazi, şimdi bu ahlak anlayışını da uygulayamamakta ve çöküntünün bekçiliğini yapmaktadır.

Toplumda bu çöküntüye karşı tepki de vardır. Dinin etkisindeki göreceli artış, intiharlar, hatta bazı cinayetler bile bu tepkinin göstergeleri arasında sayılabilir. Ancak kendisi sağlıklı bu tür tepkiler, çürümenin önünü kesemez. Bugünkü çerçevenin değişmeyeceği varsayılsa, bugünkü ahlaki çöküntü toplumu yalnızca çürütmeye yarar.

Gelgelelim bugünkü çerçevenin değişmeyeceğini varsaymak olanaksızdır. Yeni ve 1980 öncesinden çok daha yüksek bir devrimci dalga yaklaşmaktadır. Toplumda, hem bugünkü çöküntüye neden olan koşullar, hem başka birçok etken, aynı zamanda yüksek bir sınıf savaşımının ortamını da hazırlamaktadır.

Böyle olunca, toplumda bugünkü çöküntünün işlevi birden değişmektedir. Sınıf savaşımının yokluğu koşullarında toplumu çürütmeye yarayan bugünkü çöküntü, sınıf savaşı yükseldiğinde *bir yönüyle* bambaşka bir işlev görmüş olacaktır:

Zaten yıkılması gerekeni yıkma, sergilenmesi gerekeni sergileme, iflas etmesi gerekeni iflas ettirme işlevi. Yüksek bir

sınıf savaşımla ortalığa yayılmaya başlayacak olan sağlıklı değer yargılarına yer açma işlevi.

Bu işlevi bir kenara ayırdıktan sonra, bugünkü çöküntünün *öteki yönü*, yani ardında bıraktığı pislik ise devrimci sınıf savaşımının ve devrimin uzun erimde zaten temizlemek zorunda olacağı birçok burjuva pislüğün arasına eklenecektir.

Bugünkü çöküntüyü, gerçeği doğru yansıtan bir gözle değerlendirince, görüyoruz ki ortada öyle özel olarak ağlaşacak bir durum yoktur. Ağlaşan mı var diye sorulacak olursa, evet var. Menşevikler ve çeşitli küçük burjuva akımlar, ahlaki çöküntüden ağlaşarak söz ediyorlar. Sözümüz onlarıdır: Üzülmeyin, ağlaşmayın, işler sizin karamsar küçük burjuva gözlerinizin gördüğü gibi karamsar değildir!

Nitekim, burjuvazi, işlerin işçi sınıfı ve tüm devrimci güçler açısından hiç de karamsar olmadığını farkındandır. Burjuvazinin karamsarlığı, küçük burjuvaziden farklı olarak, bu noktadan kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda uyguladığı çeşitli yol ve yöntemler de bunu temel almaktadır. Şimdi bunlara bakalım.

2. Çeşitli burjuva kesimlerin tutumları

Bugün burjuvazi dikkatleri çöküntüye çevirerek, orada odaklaştırarak, sorunları ve kaynaklarını toplumsal-sınıfsal düzeyden uzaklaştırıp kişisel düzeye indirgemeye çalışarak vb. sınıf savaşımının patlak vermesini ertelemeye ya da sınıf savaşımı patlak vermeden önce toplumu olabildiğince çürütmeye çalışıyor. Bunu çeşitli burjuva kesimler farklı biçimlerde yapıyor ama hepsinin farklı biçimleri adeta işbölümü içinde hep aynı öze hizmet ediyor.

Burjuva kesimlerin bazıları ahlaki çöküntünün kendisini, bazıları ise ahlaki çöküntüye duyulan tepkiyi kendine taban edinmeye çalışıyor.

Bazı burjuva kesimler, ahlaki çöküntüye duyulan tepkiden

yararlanarak din afyonunu artan ölçüde piyasaya sürmeye başladılar. Üstelik bunlar arasında siyasal açıdan hem açıkça sağ olanlar, hem de sol kılıflar altında, hatta İslam sosyalizmi vb. adlarla burjuva sosyalistleri olarak ortaya çıkanlar var. Bunların bir kısmı, burjuva değerlerin çöküntüsüyle ortaya çıkan inanç boşluğunu genel olarak dini inançla doldurmaya çalışırken, bir kısmı daha somut uygulamaların, şeriatın, baş bağlamanın vb. de savunuculuğunu yapıyor. Bunlar dinle afyonlama yolunu tutmuşlardır.

Yine ahlaki çöküntüye duyulan tepkiden yararlanmaya çalışan bazı burjuva kesimler, yasaklama eğilimini yeniden güçlendirmeye çalışıyorlar. Gerek Polis Yasası, gerekse YÖK Yönetmeliği buna örnektir. Bunlar, ahlaki çöküntüyü yasaklarla durdurma(!) gerekçesi ardında gerçekte yaklaşmakta olan devrimci sınıf savaşımına karşı yasaklayıcı önlemler alıyorlar.

Bazı burjuva kesimler, "ahlak elden gidiyor", "aile yapımız çözülüyor" diye alarm zilleri çalarak, ahlak kumkumalığıyla, çöküntüye duyulan tepkiden kendi gerici siyasal fikirlerini yaygınlaştırma doğrultusunda yararlanıyorlar. Herhalde *Tercüman* gazetesi buna iyi bir örnektir.

Öte yandan, bazı burjuva kesimler, ahlaki çöküntünün göstergesi olan olayları, sansasyonel bir biçimde duyurarak çöküntünün adeta propagandasını yapıyorlar. Bunlar, herhalde dikkatleri çöküntüye toplayarak ve çöküntüyü hızlandırarak toplumu bir an önce çürütüp belki yaklaşmakta olan sınıf savaşımını erteleyebiliriz ya da engelleyebiliriz diye düşünüyorlar. *Hürriyet* ve *Milliyet* buna örnek oluşturmaktadır.

Bazı burjuva kesimler, yalnızca çöküntünün göstergesi olan olayları haber olarak duyurmakla kalmıyorlar, zoraki haber yaratıp, sayfalarını yalnızca çöküntüye ayırıyorlar. En iyi örneğini *Tan'ın* oluşturduğu bu kesimler, herhalde ikili bir amaç güdüyorlar. Ya toplumu daha çabuk çürütmek, bu tutmazsa, ya

da çöküntüye duyulan tepkileri henüz sol hareket yeterince güçlü değilken bir an önce kıskırtarak, tepkileri kendine taban edinmeye çalışan burjuva kesimlerin güçlenmesini sağlamak. *Günaydın* ve *Tan'ın* göreceli olarak "sol" siyaset izlemesi, yukarıda söylediğimiz ikili amacın şöyle özel bir yönünün de olduğunu gösteriyor: Topladığı sempatiyle sol kavramını iğrençleştirmiş, topladığı antipatiyle sol kavramına tepki doğurmuş oluyor.

Bir de, *Tan* gibi pornografik bir düzeye düşmeden, "uygarca tartışılması gereken bir konu" olarak, cinsellik konusunu işleyen burjuva kesimler var. Bu işe dini katanlar çıktı. Ayrıca *Cumhuriyet*, *Milliyet* ve çeşitli dergiler gibi, özellikle "gençlik ve cinsellik" konusunu deşeleyenler çıktı. Bunların da amacı, toplumun önemli bir kesimini oluşturan ve bir saatli bomba gibi patlamak üzere olan gençliğin dikkatini toplumsal sorunlardan uzaklaştırıp kişisel sorunlarda toplamaktır. Aynı zamanda gençliğin tepki duyduğu çöküntünün kaynağını sanki kişisel sorunlarmış gibi göstermektir. Ne rastlantıdır ki bu kesimler de sol görünüm altında ortaya çıkanlardır.

Buraya dek burjuvazinin çeşitli kesimlerinin ahlaki çöküntü karşısında aldıkları tutumları kabaca sıraladık. Bu kaba sıralamadan ortaya çıkan önemli bir sonuç vardır: Burjuvazinin solu çeşitli düzeylerde ve biçimlerde cinsellik konusunu işlemektedir. Bunun üzerinde biraz duralım.

3. Burjuvazi gerçekte hangi soruna eğiliyor

Önce şu soruyu sormak gerekir: Cinsellik diye bir sorun var mı?

Adı ne denli doğru, bu ayrı bir konu ama şurası açıktır ki cinsel alanda elbette ciddi bir sorun var. Üstelik çok da yaygın bir sorun olarak var. Bunun nedeni, geneliyle sınıflı toplumun, özeliyle kapitalizmin cinsler arasında düzgün bir ilişkiyi

engellemesidir. Bu toplumsal olgu, bireylerde "cinsellik" diye adlandırılan sorunu yaratmaktadır.

Bireylerin sınıfsal konumuna göre bu sorunun boyutları ve yansıma biçimleri değişir. Ancak şu açıktır ki, Marks'ın deyimiyle "insanlığı, birbirlerini aç canavar gibi yiyen sürülere" dönüştüren kapitalizm koşullarında bu sorundan şu ya da bu biçimde ve ölçüde payını almayan birey olamaz. Bu sorunu sorun edinmeyen bireyler de, sorunu çözdükleri için değil aştıkları için sorun edinmiyorlar.

Cinsellik diye bir sorun vardır, kaynağı toplumsaldır ama sorunun kendisi bireyseldir. Bireysel sorunların çözümü, bireysel çözümlerin aritmetik toplamı değildir. Bireysel sorunlar, o sorunların toplumsal kaynağı kurutularak çözülebilir. Hele ki cinsellik denilen sorun, bir siyasal devrim de değil koca bir toplumsal devrim sorunudur.

Bireysel sorunların konuşulması, tartışılması *kendi içinde* hem bireyleri rahatlatıcı, hem toplumun düşünce yapısını etkileyici, dolayısıyla sorunu azaltıcı yanlar taşıyabilir. Ayrıca toplumda yaygın olarak varolan hiçbir bireysel sorunu, bu arada "cinsellik" sorununu konuşup, tartışmak *kendi içinde* "ayıp" da sayılamaz. Ne var ki tartışmanın, konuşmanın doğruluğu-yanlışlığı yalnızca *kendi içinde* belirlenemez.

Bir kez bir sorunlar hiyerarşisi vardır. En önemli sorunlar, konuşma tartışma sıralamasında da baş sırayı almalıdır. Birçok önemli toplumsal sorun dururken, önem sıralamasında yirmi beşinci sırada olan üstelik cinsellik gibi bir bireysel sorunun başa alınması ve tartışılmasında açık bir bozukluk vardır.

İkincisi, bireysel sorunların çözümü onların toplumsal kaynağını kurutmaksa, bireysel sorunun kendini konuşarak umulan yarardan çok daha fazlasını, onun toplumdaki kaynağını konuşmak sağlar. Bu açıdan da, asıl ağırlığı toplumsal kaynağa vermeyen bir tartışma, nesnel olarak, söz konusu bireysel sorunu

çözmekten çok onu *kullanmaya*, hatta dikkatleri üstüne toplayarak onu *azdırmaya* yönelik bir anlam taşır.

En doğru fikirlerin ileri sürüldüğü bir tartışmanın bile nasıl koca bir yanılsa hizmet edebileceğine ilişkin örnekler daha da sayılabilir. Buna bir de tartışmada ileri sürülen fikirlerin yanlış olduğu eklenirse, manzaranın vahimliği iyice ortaya çıkar. Nitekim, bugün Türkiye'de ağırlığıyla burjuva solunun yürüttüğü cinsellik tartışması, özellikle gençliğe ve kadınlara, dolayısıyla tüm emekçi halka yönelik bir tuzaktan başka birşey değildir. Amaç sol fikirlerin güçlenmesini yavaşlatmak, sol kılıf altında sol fikirleri sulandırmaktır.

4. Gençliğin devrimci potansiyeli hedef alınıyor

Bireysel düzeyde her genç, şu ya da bu ölçüde cinsellik sorunuyla karşılaşır. Ama "gençlik ve cinsellik" başlıklı yazılarla, yığınsal olarak gençliğin sorununu cinsellikmiş gibi göstermek, gençliğin dikkatini önemli toplumsal sorunlardan uzaklaştırmayı, gençlerin bireysel sorunlarına çevirmeyi amaçlamaktadır. Gençlere şu mesajı taşımaktadır: Siz bu sorunu düşünün ve çözmek için de zamanınızı kız ya da erkek arkadaş aramakla geçirin! Gençlerin dışındakilere ise, gençliği, işi gücü bu sorunu düşünen bir yığın olarak lanse etmekte, halkı gençliğin siyasete aktif katılımı karşısına dikmeye çalışmaktadır. Açıktır ki bugün Türkiye'de, özellikle de gençliğe ilişkin olarak yürüyen "cinsellik" tartışması bölücü bir tuzaktır. Hem gençliği bireylere parçalıyor, hem gençlikle öteki halk güçlerini birbirinin karşısına dikmeye çalışıyor.

Bunun burjuva solu aracılığıyla yapılması da anlamlıdır. Başlıbaşına bu bile, gerçekte gençliğin dikkatini topladığı konunun hiç de cinsellik olmadığını, tam tersine sol fikirler olduğunu kanıtlamaktadır.

Evet tek tek gençlerin cinsellik sorunu vardır ama gençler "gençlik" olmaya doğru yaklaştıkça bu sorun o yığının sorunu olmaktan çıkar. Henüz toplumsal düzenin pisliklerine adapte olmamış gençler, gençlik denen toplumsal kategori olarak davranmaya başladıkları zaman, onları, özellikle de Türkiye gibi toplumlarda, esas ilgilendiren toplumdaki adaletsizlikler, yapılan haksızlıklar vb. konulardır. Bu nedenle Türkiye gibi ülkelerde gençlik devrimci potansiyel taşır. Sol fikirlere yatkındır.

Böyle olduğu için, burjuvazinin gençliğe en sempatik görünebilecek kesimi olan solu eliyle bir tuzak kuruluyor. "Uygar tartışma", "batılılaşma" vb. havalarda, gençliğin gözü toplumsal sorunlardan bireysel sorunlara çevrilmeye çalışılıyor. Gençlik cinsellik gibi konularla uğraştırılıp, hedef şaşırtılırken, üstelik cinsellik konusundan başlayarak bir sürü iğrenç değer yargısı gençlere aşılarmaya çalışılıyor. Cinsellik başlığı altında yalnızca sevgiye dayanmayan içgüdüsel kadın-erkek ilişkileri ya da çıkara dayalı burjuva evlilik kurumu öne sürülüyor. Yani gençliğe üstü açık ya da örtülü fuhuş sunuluyor.

Burjuvazinin belirli amaçlarla tuzak kurması başka, gençliğin bu tuzağa düşüp düşmemesi başkadır. Nitekim gençlik bu tuzağa düşmemiştir. Gençlik hızla örgütlenmekte ve bazı istemler öne sürmektedir. Legal hakları yok denecek kadar kısıtlı olduğu halde, gedikleri zorlamakta ve ciddi istemlerle ortaya çıkmaktadır. Eğer tuzağa düşmüş olsaydı, bazı legal hakları da yokken, gençliğin bugün ya uyuması ya da tuzağın gösterdiği yönde "istemlerle" çıkması gerekirdi.

5. Emekçinin kadın-erkek ortak savaşımı hedef alınıyor

Tuzak yalnızca gençlikle de sınırlı değildir. "Cinsellik" gibi bir konu, yalnızca "gençlik ve cinsellik" başlığı altında işlense bile, bu düzende otomatik olarak kadın sorununu da doğrudan ilgilendirmektedir. Kaldı ki yalnızca o başlık altında

işlenmiyor. Kadınlar tuzağın en önemli hedefleri arasında yer alıyor.

Örneğin, *Tan* gazetesi düpedüz kadın ticareti yapıyor. *Tan*, sanki bu ticaretin reklam gazetesi gibidir. Sol siyasal kılıf altında bunu yapması bir anlam taşıyor. Sayfalarında SODEP, HP gibi partilerden sosyal demokratların *Tan'ı* övücü sözlerine yer vermesi ise bu anlamı daha da güçlendiriyor. Bu arada "açık görüşlü" geçinmek isteyen bütün şahsiyetler, Özal'dan Sabancı'ya dek, *Tan* sayfalarına yürüyen ticarete destek oluyor.

Üstelik *Tan* yalnızca bir örnek. Bu alanda yoğunlaşmış daha birçok dergi sayılabilir. Ayrıca *Nokta* gibi aktüalite dergilerinin bu konuya ayırdıkları sayfalar, kapaklar, çeşitli gazetelerin hafta sonu eklerinin havası vb. hep aynı doğrultuda örneklerdir. Bunların çoğunluğunun belirleyici özelliği, "açık görüşlülük", "tutuculuğa karşı olmak", "uygarlık" gibi bir düzeyde de olsa göreceli olarak "sol" geçinmeleri ve bu görünüm altında kabaca ya da "kibarca" gerçekte kadın ticareti yapmalarıdır.

"Cinsellik" denen sorunla bağlı olarak gençlik için dediklerimiz, kadınlar için daha büyük ağırlıkla geçerlidir. Cinsellik kadınlar için daha büyük bir bireysel sorundur ama öte yandan, bireylerden kadın yığınının doğru yaklaştıkça şimdilik kadınları daha da az ilgilendiren bir sorundur. Böyle olduğu halde, özellikle burjuva solunun kadın konusunu işlemesi amaçlıdır. Öfke dolu olan emekçi kadın ve erkeklerin dikkatini, önemli toplumsal sorunlar için birlikte savaşımlar vermek yerine, cins ayrımı temelinde, kadını aşağılayarak, kadın konusuna toplamayı amaçlamaktadır.

Bunun daha çok burjuva solu eliyle yapılması, yine aynı şeyi gösteriyor: İşlenen asıl konu cinsellik değil, genel olarak halk arasında sol fikirleri sulandırmaktır. Çözülme istenen "cinsellik" sorunu değil, sol fikirlerin güçlenmesini yavaşlatma sorunudur.

Ancak bu sorunu da çözemeyeceklerdir. Hem Türkiye

toplumu sol fikirleri daha büyük bir hızda besliyor, hem de burjuvazinin bu tuzağı kendi içinde çelişkiler taşıyor. Kadının böyle iğrenç bir düzeyde konu edilmesi, onda siyasal hareketliliğini arttırarak yanıt verme istemini güçlendiriyor.

Sol hareketin durumu

Türkiye sol hareketinin genelinde ahlak konusu fazlaca yazılan çizilen bir konu değildir. Ancak bu sol harekette ahlakın önemsiz bir konu olarak ele alındığını göstermez. Tam tersine, sol hareketin pratiğinde ahlak büyük önem taşır. Ahlaka önem vermek, Türkiye sol hareketinin belirgin bir özelliğidir.

Bu özelliğe biraz daha yakından bakınca, çelişkili bir yapı görüyoruz. Bir yandan, kahramanlık, özveri, düşmana sır vermeme gibi proleter değer yargılarının yaygınlığını, öte yandan, ahlaki gözetme çabası içinde burjuva ahlak anlayışının gözetilip, proleter ahlakın yok sayılmasını hatta ayaklar altında çiğnenmesini. Böylece Türkiye sol hareketinin küçük burjuva niteliği, ahlak açısından bakınca da boylu boyunca önümüzde uzanıyor.

1. Pırl pırl proleter değer yargıları

Faşist darbe sonrasındaki karanlık yıllarda bile sol hareketin proleter damgası taşıyan özellikleri gerçekte pırl pırl parlamıştır. Cezaevinin ağır baskı koşullarında kahramanca direnişler yapılmıştır. Ağır baskı ve işkence koşullarına, büyük bir özveriyle karşı konulmuştur. Düşmana sır vermeme, en ağır işkencede bile konuşmama, burjuva basının yaratmak istediği izlenimin tam tersine, tüm sol hareketin tutumunu belirleyen kııl şerit olmuştur. Çeşitli hareketlerden çeşitli sayılarda konuşan çıkmıştır. Ancak bu eğilim, istatistiki

yanılgı payını geçmeyecek denli düşük sayılarda kalmış, tekil bozuklukları sergilemekten öteye gidememiştir.

Nitekim, Pişmanlık Yasası'yla bile 300 kişinin konuştuğu söyleniyor. Bir yasa ki konuşanı gizleme temelinde işliyor ve dolayısıyla, konuşanlar ad ad listelenemiyor, burjuva basınının bu konuda verdiği sayı mutlaka olduğundan fazladır. Ama çok da desteksiz atarsa, abartmanın anlamının kalmayacağını bilen burjuvazi, ancak 300 kişiciğin konuştuğunu iddia edebiliyor. Tutuklanan ve en ağır işkence altında konuşmayan binlerce devrimci varken, üstelik abartılmış bir sayı olan 300, gerçekte devede kulaktır. Burjuvazinin yalanı bile sol hareketin asıl özelliğinin konuşmamak, düşmana sır vermemek olduğunu kanıtlamanın ötesine geçemiyor.

Sol hareketin kendi içinde şimdi burjuvazinin yaratmak istediği izlenim doğruymuş gibi bir utanç var. Sözlü ilişkilerde, bazı hareketler birbirlerini "konuşmakla" suçluyorlar. Bu utanç da, bu suçlamalar da tamamen yersizdir ve yanlıştır. Bunun nedeni yine, küçük burjuva niteliği yüzünden sol hareketin, burjuvazinin yaptığı propagandanın etkisi altında kalması ve söylenen doğru mu yanlış mı diye bakacağına, burjuvazinin dediklerinden ezikliğe kapılmasıdır. Oysa böyle bir durum yoktur. Bireysel bozukluklar dışında sol hareketin bütünü işkence sınavından başarıyla geçmiştir.

Pratik sol harekette çok güzel proleter özelliklerin olduğunu kanıtlamıştır. Ancak yine pratik, sol harekette birçok burjuva özelliklerin de bulunduğunu her an kanıtlamaktadır. Yapılan en yaygın yanlış, bazı alanlarda, ahlak diye burjuva ahlak kurallarını savunmaktır.

2. Burjuva ahlakının etkileri

Örneğin, aile konusunda yanlış değer yargıları sol hareket içinde oldukça köklüdür. Birbiriyle geçinemeyen, artık

birbirini sevmeyen eşlerin ayrılması, sol harekette hâlâ yadırganan bir olgudur. Bazı hareketlerin yöneticileri için, "eşinden ayrılmış, bilmemkimle berabermiş" diye ayıplayıcı bir tonda söylentiler dolaşıyor. Bu söylentileri dolaştıranlar, proleter ahlak açısından bu yapılanın, sevgiye dayandığı sürece hiç de yanlış olmadığını, sevgiye dayanmayan bir evliliği sürdürmenin daha yanlış, hatta Engels'in deyimiyle bir tür fuhuş olduğunu hiç mi hiç düşünmüyorlar.

Böyle yanlış olmayan şeyleri "eleştiren" sol hareket, öte yandan, yerden yere vurulması gereken birçok davranışı, tutumu oldukça doğal karşılamaktadır. Bunların başında da siyaset ve taktikler gelmektedir.

Sol hareketin siyaset, taktik anlayışı hile hurdayla, küçük ayak oyunları ile özdeşdir. Bu hastalık herhalde şu noktadan başlıyor: "Düşmana karşı her türlü taktik mübahtır."

Bir kez bu başlangıç sakattır ve çıkar kavramını dar anlamaktan kaynaklanmaktadır. Devrim hareketinin temel ve uzun erimli çıkarları, kendi karakterini de korumayı gerektiriyor. Ona örneğin, sahtekarlık gibi bir alışkanlık kazandıracak taktik, kısa erimde düşmana darbe vursa bile uzun erimde kendine de darbe vurmakta ve böylece düşmana yaramaktadır.

Nitekim, bu başlangıç hiçbir zaman başlangıç olarak kalmaz. Devrimci örgütün kendi iç ilişkilerini de aynı hastalık sarar. Biraraya gelip, siyaset adına entrikacılık, ikiyüzlülük yapan insanların kendi aralarındaki ilişkiler de entrikaya, iki yüzlülüğe kayar. Hastalık örgüt içinde de kalmaz, devrimci örgütler arası ilişkilere sirayet eder. Bütün bunlar ise devrimci hareketin yığınlarla olan bağlarını ikiyüzlülüğe indirger. "Düşmana taktik" diye yapılan ayak oyunları, yığınlara "bilinç" olur. Ama böyle bir "bilinç" yığınları ilerletmez, tam tersine zaman içinde sol harekete güveni sarsar, dolayısıyla yine düşmanın işine yarar.

Sol hareket, dar çıkar anlayışıyla, siyaset adına yapılan her

türlü ayak oyununu, değil eleştirmek, "ustalık" diye kabul etmektedir. Menşeviklerin sol hareketin hoşuna giden, "bükemediğin bileğiöp" dedirten bir özellikleri bu "ustalıklarıdır".

Gerçekten de menşevikler sol hareket içinde bu anlamda "en usta" olanlardır. Gerek burjuva kuyrukçuluğu doğrultusunda yaptıkları "ustalıklar", gerekse öteki sol örgütlere ve kendi içlerine yönelik "ustalık"ları parmak ısırtacak düzeydedir. Bir örgüt ki, örgüt içi "normları" altını oyma, kızağa çekme, ayağını kaydırma, kuyusunu kazma ve dedikoduyla işliyor, o örgütün işine gelmeye "ajan-polis" diye hiçbir kanıt göstermeden kara çalması son derece doğaldır. Bu, o örgüt için doğaldır ama devrimci ahlak açısından hiç de doğal olmayan bir ahlaksızlıktır. Bir komünist partisi için ise suçtur.

Menşeviklerin en iyi temsil ettikleri siyasal ahlaksızlık, sol hareketin genelinde dar çıkar anlayışı egemen olduğu için, öteki örgütlere saygı duyulacak bir "ustalık" gibi görünmektedir. Ne zaman ki bu "ustalık" kendilerini hedef almakta, bu örgütlerden ancak o zaman bu tür davranışlara karşı sesler yükselmektedir. Ama bu da başlıbaşına dar çıkarıcı bir "ses yükseltmedir".

Sol hareketin bu dar çıkarıcı anlayışına başka örnekler de verilebilir. Bir hareketin yöneticisi eşinden ayrıldı diye söylenti çıkaranlar, bir "sol" hareketin para kazanmak için esrar-eroin ticareti yaptığı ortaya çıktığı zaman ağızlarını açmıyorlar. Esrar-eroin ticareti en adisinden insanlık suçudur. Lenin, toplumsal gelişmenin çıkarları proleteryanın çıkarlarından önde gelir derken, "devrim" adına bile böyle insanlık suçlarının işlenemeyeceğini de belirtmiş oluyordu.

3. Sıkışmışlığa örnekler

Sol hareketimiz küçük burjuva nitelikli olduğu için, hem ahlakında iki sınıfın etkilerini birlikte taşımakta, hem de bu iki etki arasında, dar bir bakış açısıyla sıkışıp kalmaktadır.

Bugünkü ahlaki çöküntüye takınılan tutum da bu sıkışmışlığı yansıtmaktadır. Birçok sol yayın organı çöküntüden ağlaşıp söz ediyor. Bu ağlaşmada vurgu, "ah nerede o eski güzel ahlaklı günler"dir.

Örneğin, *Atılım'ın* 1 Eylül 1985 tarihli sayısında, "eşi görülmedik ölçüde yayılan ahlaki, ... çürümenin asıl suçluları" diye son 5 yıldaki vurgun, kaçakçılık vb. yoluyla palazlanan holdingler, faşizm zenginleri, IMF, ABD silah tekelleri, Evren-Özal rejimi sıralanıyor. Bu sayılanların son 5 yılda olan ne varsa onda suçları vardır ama sorunu burada bırakmak, 5 yıl öncesine özlem yaratmakla eşittir. Bugünkü ahlaki çöküntünün karşısında, söz gelimi 5 yıl öncesinin egemen ahlakını savunmaktır.

Benzeri örnekler birçok sol yayından verilebilir. Örneğin, bir süredir en çok Kürdistan'da kişilik sorunuyla ilgilenmekte olan PKK'nın bir yayınında şu tür sözler var:

"Kürdistan kadını, yüzyılların biçimlendirdiği çok güçlü bir ahlakın temsilcisi ve ulusal geleneklerimizi kişiliğinde en çok somutlaştıran bu kesim, insanlık dışı bir gericilik altında kişiliğinden ve hatta her şeyinden yoksun bırakılmış bir durumda tutulmuş; adeta nasıl öleceğini bekleyen bir yaratık gibi yerinde çırpınıp duran bir hale getirilmiştir." (*Kürdistan'da Darağaçları. Kışla Kültürü ve Devrimci İntikam Görevimiz*, Serxwebun yayınları, no.29, s.207)

Burada hem sınıflarüstü, ulusal bir ahlak anlayışı vardır, hem de bu anlayışla ahlak elden gidiyor endişesi vardır. Burada gerçekte eskiye özlem vardır.

Sonuç

Sol hareketimizin küçük burjuva niteliği, ahlak konusunda da çeşitli örneklerde yansımaktadır. Bu ikili küçük burjuva niteliğin bir yanını geri itip, öteki yanını öne çıkarmak, esas olarak, proletaryanın devrimci sınıf savaşımını yükseltmesi ve savaşım içinde hegemonyasını kurmasıyla olanaklıdır. Ancak bu süre içinde komünist partisinin de dostça eleştiri yoluyla solun yanlışlarını düzeltmeye çalışması gereklidir.

Komünist partisi, hem kendi onurlu iç işleyişiyle, hem öteki sol örgütlere kardeşçe tutumuyla, hem yığınlarla açıklık temelinde kurduğu ilişkiyle ve hem de burjuva ahlakına karşı yürüttüğü savaşım, bugünün içinde geleceği temsil eder, etmelidir. İşçi sınıfına yaraşır siyasal ustalık ancak bu niteliklerle oluşabilir ve ancak böyle bir siyasal ustalık uzun erimli, kalıcı başarılar kazanabilir.

İşçinin Sesi Sayı: 294, 11 Kasım 1985

RÖPORTAJ

Kadın sorunu mu?⁵

Kadının ezilmesi sınıflı toplumla başlar, sınıfsız toplumla biter

Soru: Önce temel bir soru soracağım. Tüm öteki sorular da aslında bu sorunun alt soruları gibi. Türkiye'de kadınların ezilmişliğiyle ilgili ne gibi politikalar öneriyorsunuz? Konuyu nasıl tahlil ediyorsunuz?Böyle bir ezilmişlikten söz etmek gerekli geliyor mu size?

R.Yürükoğlu: Yalnız Türkiye'de değil, tüm dünyada kadınların ezilmişliğinden söz etmek gerekir. İleri bir ülke olmadığı için Türkiye'de bunun daha vahşicesi var. Önerilerimize geçmeden önce ezilmenin kaynağı üzerinde kısaca durmalıyız. Önerilerimizin mantığı da zaten bu kaynağı kurutmaya ya da güçsüzleştirmeye yöneliktir.

Kadının eşitsizliği, ezilmesi, sınıflı toplumlarla beraber başlıyor. Ve asıl olarak da altında işbölümü yatıyor. Kaynak son çözümlemede böyle olunca, şöyle diyebilirim: Sömürü düzeninin ortadan kalkması, kadının kurtuluşunun başlangıcı olacaktır. Fakat yine de bu tam bir kurtuluş olmayacaktır. Çeşitli boyutları var ama kurtuluşu asıl sağlayacak olan, işbölümünün ortadan kalkmasıdır. Dolayısıyla kadının bizce gerçek kurtuluşu komünizmde olacaktır.

Sorunu böyle gördüğümüz için kadını sınıf kavgasında işçi

⁵ *İşçinin Sesi*'nin introsu: Yazın yayınları'ndan Handan Koç'un Aralık 1988'da Yürükoğlu yoldaşımızla yaptığı röportajı aynen yayınlıyoruz.

Bu röportajın orijinal yayınlanmış örneğine, aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz:
https://emarvakfi.net/wp-content/uploads/TKP-IS/IscininSesi/PDF/1989/is374_0489.pdf

sınıfından ayırmaya yönelik hiçbir öneriyi, hiçbir tutumu doğru bulmuyoruz. Kadınlar işçi sınıfının doğal bağlaşığdır. Kurtuluş ikisi için de sömürünün kaldırılmasıyla başlayacak ve komünizmde gerçekleşecektir.

Yine böyle olduğu için kadının düşmanını erkek olarak da görmüyoruz. Kadının da, erkeğin de düşmanı sömürü düzenidir.

İşbölümünün ortadan kalkmasıyla kadın gerçek kurtuluşa kavuşacaktır diyoruz. O zaman bu işbölümü konusuna da kısaca, fazlaca akıl yürütmelere girmeden bakmakta yarar var. Toplumda geniş bir işbölümü var, ama kadınla erkeğin eşitsizliğini yaratan nasıl bir işbölümüdür? Birinin camcılık, ötekinin muslukçuluk yapması gibi bir işbölümü değil bu. Asıl olarak kadını evine ve çocuk yetiştirmeye hapseden, çocuğunun ve kocasının kendilerini yeniden üretmelerini sağlamaya yönelik bir işbölümü. Erkek de ailenin girdilerini sağlayacaktır. O zaman işbölümünün ortadan kalkması sürecinde, bu işbölümünün de ortadan kalkması gerekecektir.

Zaten son dönemdeki çabalara bakılırsa, bu çabalar tarihin gideceği yönü göstermiyor ama, yine de yönelinmesi gereken hedefi, bilinç altında bile olsa, insanlığın sezdiğini gösteriyor. Örneğin, erkeklerin de hamilelik süreci yaşayabileceği, karın boşluğunda bebeği taşıyabileceği söyleniyor. Bunun için deneyler yapılıyor. Böyle bir eşitlik çok geri düzeyde bir eşitlik olurdu. Kadın nasıl birşeylere mahkum edilmişse, bazı erkekleri de mahkum etme anlamına gelir, daha ileri bir düzeyde kurtuluş sağlamazdı. Tabii tarih bu yoldan ilerlemeyecektir. Ancak, sonuçta, hamilelik sürecinin de işbölümüyle birlikte ortadan kalkacağını düşünüyoruz.

Türkiye'deki durum bu genelin içinde, ileri kapitalist ülkelere oranla çok daha vahimdir. Türkiye'de kadın gerçekten ikinci sınıf vatandaşdır. Kendim dahil, şu ya da bu düzeyde erkek şövenizmi taşımayan erkeğe bugüne dek rastlamadım. Yine de

kavgayı erkeklere yöneltmek için yeterli neden değildir? Çünkü aynı dertten erkekler de çekiyor. Ezilen varolduğu sürece, ezen de eşit ve özgür olamıyor. Kadın eşitsizlikten uzak, ezilen bir durumdayken, erkek de eşit ve özgür değildir. Erkeğin rolü, sömürünün çıkarı için ona da düzen tarafından dayatılmış iğrenç bir roldür.

Son dönemlere gelince, Türkiye'de toplumdaki genel uyanış çerçevesinde, kadınların hareketliliğinde büyük bir yükseliş gözleniyor. Grevlerde, sendikal çalışmalarda, hapishane eylemlerinde kadınların çok aktifleştğini görüyoruz. Kaldı ki 1980'den bu yana hapishanelerin içinde de kadınların tutumları çok şanlı oldu.

Soru: Bir ezme ezilme ilişkisi var erkeklerle kadınlar arasında ve ezilenler kadın ezenler de erkek oldukları için, bir takım özel politikalardan, yani genel anlamıyla politik eğilimlerin, strateji ve taktiklerin içinde yeralacak özel politikalardan bahsetmek gerekir mi? Kadınlar için sizin böyle bir yaklaşımınız var mı?

R.Yürükoğlu: Kadının kurtuluşunun başlangıcı sömürü düzeninin, ve asıl kurtuluşu da işbölümünün ortadan kalkmasıyla gerçekleşecektir demek, kadın sorununun düzelmesi yönünde yapılması gereken herşeyi komünizme bırakmak anlamına gelmiyor tabii. Bugünden yapılabilecek çok şey var. Öncelikle hem kadının hem erkeğin eğitimi, özellikle devrimci kesimlerde yoğun bir şekilde ideolojik eğitimi gerekiyor. Bunun yanısıra toplumda yapılması gereken şeyler var.

- Kadınların yasalar karşısında tam eşitliğinin sağlanması gerekiyor.

- Kadını aşağılayan boşanma uygulamasının, zina yasasının vb. değişmesi gerekiyor. Medeni kanunun yeni baştan, kadının

eşitliğini gözetir bir şekilde yazılması gerekiyor.

- Sonra ekonomik, kültürel ve toplumsal yaşamın her alanında kadın erkek eşitliği, fırsat eşitliği sağlanması gerekiyor. Kadınların gece kurslarına, parti, sendika ve demek toplantı ve çalışmalarına katılmalarını sağlayacak, yatılı yuva, kreş ve ilkokullar açılması ve kadının siyasal yaşama aktif katılmasının önündeki engellerin kaldırılması gerekiyor.

- Ülkemizin somut koşulları da dikkate alınarak, tüm yönetim, yasama ve yargı organlarında, tüm partilerde, sendikalarda ve meslek örgütlerinde karar organlarında kadınların 1/3 oranında bulunmaları, toplumsal gelişmelerin daha ileri aşamalarında bunun %50'ye, nüfusumuzu yansıtır bir biçimde çıkartılması

- Yine toplumsal gelişmenin daha ileri bir aşamasında, ordu dağıtılıp, halk ordusu, halk milisleri kurulurken, kadınların da buna aktif katılımının sağlanması;

- Ev işlerinin toplumsallaştırılması için kolektif yemekhaneler ve kolektif çamaşırhanelerin açılması,

- Ev işleri ve çocuk bakımı tam anlamıyla toplumsal bir karaktere sahip olana dek, bu işlerin ortak sorumluluğunun erkek ve kadın tarafından yürütülmesi konusuna gerek yasalarda, gerekse ideolojik eğitimde ağırlık verilmesi;

- Doğum kontrolüyle hamilelik sürecini kaldırmanın tüm kadınlara eşit ve parasız bir hizmet olarak sunulması ve bu konularda yaygın eğitim olanakları sağlanması;

- Kadınların, kazançlarından kaybetmemek, ve bedelsiz ilaç ve tıbbi yardım almak koşuluyla doğumdan önce ve sonra, 8'er haftalık süre için işten serbest bırakılmaları;

- Yine kadınların çalıştıkları tüm işyerlerinde kreşler kurulması, emziren analara üç saati geçmeyen aralıklarla yarım saatin altına düşmeyen izin, böyle anaların iş günlerinin altı saate düşürülmesi;

- Kadınları aşağılayan her çeşit işin yasaklanması, ayrıca kadınların çalıştıkları tüm mesleklerin, bu açıdan ele alınarak kadını aşağılayan içerikten çıkarılması;

- Fahişelerin topluma yeniden kazanılmaları ve üretime katılmaları için özel önlemlerin alınması gerekiyor.

Tabii bu kısaca özetlediğim programın eksiksiz bir program olduğu yönünde hiçbir iddiamız yoktur. Ama kurtuluşa giden yolda, bunların yapılmasının çok önemli bir aşama olacağını düşünüyoruz.

Soru: Bu taleplerle bağlantılı olarak aileyi, kadınların ezilmesi açısından, aynı şekilde ele alınması gereken bir kurum olarak görüyor musunuz? Yani evişlerinin toplumsallaştırılması, kadının eşit iş, eşit eğitim vb. talepleri, bütün bunlar bir şekilde aileyi getiriyor benim kafamda, nasıl olacak? Devamında da ev işleri üzerine, çünkü ezilmenin kaynakları ...

R.Yürükoğlu: Söylediğim önlemlerle, evişlerinin sorun olmayacağını düşünüyorum, çünkü yemekhaneler, çamaşırhaneler, kreşler, vb. Ve tüm bunlar olana dek de, evişlerine erkeğin ortak olmasının yasalarda ve eğitimde yer alması maddesi, evişleri mahkumiyetini bir ölçüde giderecektir.

Dolayısıyla, evişlerinde durumun ne olacağının yanıtı sanıyorum söylediklerimde vardı. Fakat *aile* yönü, konunun çok daha önemli bir yönüdür. Evişleri sorunu ortadan kalksa bile aile duruyor.

Komünistlerin aile konusuna yaklaşımı, benzetmelerin yetersizliğini dikkate alarak, devlet konusundaki yaklaşımlarına benzer diyebilirim. Komünistler, devleti kaldırmayı amaçlamış insanlardır, sonunda devletin olmayacağı bir toplumu özlüyoruz, ama kararnamelerle kalkacak birşey de değil devlet. Yaşamın akışı içinde, gelişmenin bir yerinde yavaş yavaş sönüp gidecektir.

Aile için de aynı şeyi söylüyoruz. Devrimden hemen sonra eminim ki, burjuvazinin dayattığı ve sömürü sistemini temel almış aile, bu bildiğimiz prototip hızla erimeye başlayacaktır. Ama komünizme gidişin o uzun yolu içinde aile hâlâ sürecektir. Sömürünün toplumdaki atomu diyebileceğimiz bu sınıflı toplum kalıntısı birim, aile, sonunda komünizme geçişle birlikte tarihe karışacaktır.

Soru: Ev işleri konusunda yeterli şeyleri söyledim derken, haklıydınız. O cümlemin devamını şöyle getirmek istiyorum: Evde işler var, bugünden yarına, devrim diyebileceğim bir sürece doğru giderken o hayat devam edecek. Bu arada erkeklerle kadınlar işleri paylaşsın dediniz, bu önemli birşey. Benim açımdan çok önemli, ve bu konunun şimdiye kadarki ele alınışından da farklı. Şimdiye kadar hep, bir zaman gelecek ev işleri sosyalleşecek, kollektifler olacak vb. denirdi. Fakat, bu zamana kadar ne olacak, çocuklara kim bakacak yemekleri kim yapacak? Siz ev işlerini kim yapacak noktasında erkekler de bu işleri kadınlar gibi yapmalıdırlar diyorsunuz değil mi?

R. Yürükoğlu: Kesinlikle öyle diyoruz.

Soru: Hep böyle mi derdiniz?

R. Yürükoğlu: Biraz önceki somut önerileri okuduğum metin 1980'de yazılmıştır. Bizler daha öncesinden, 1978'den itibaren, bu görüşleri benimsiyoruz. Bu tarihin öncesinde de tersine bir görüşe sahip değildik, yalnızca konunun bilgisiziydik. Dolayısıyla daha fazla şövenisttik.

Soru: Bunlarla bağlantılı olarak birşey daha sormak istiyorum. Bu dediğiniz talepler sizce bütün kadınların talepleri midir? Zannediyorum bütün kadınların talepleri olarak ifade ediyorsunuz. Neye göre bölebiliriz kadınları? Homojen bir

topluluk değil kadınlar. Kadın olmak onları benzerleştiriyor olsa bile, nedir kıstaslarınız kadınları ayırmada? Böyle bir ayırma yapmak da önemli geliyor mu size?

R.Yürükoğlu: Bir kere kadın, kadın olduğu için o toplumsal gurubun üyesidir. Değişik sınıfların kadını da kadındır. Kadınlar arasında yapılabilecek ayrımlar kadın sorunundan değil, kadın sorununun yanında gelen başka sorunlardan kaynaklanıyor. Kimisi en az onun kadar önemli sorunlardır, kimisi ikincil derecede sorunlardır. Ayrım, kadın ezilmişliği, kadın sömürüsü noktasından fazlaca gelmiyor. Şunu söylemekten korkmamak gerekir, burjuva kadını da erkeğiyle eşit değildir. Tabii işçi-emekçi kadının çektiklerini çekmiyor ama o, işin başka yönü. Dolayısıyla hangi sınıfın kadını olursa olsun, kadın olmaktan gelen ortak sıkıntıları, ortak dertleri vardır. Bunlar kadın olmaktan gelen sorunlardır. Bunlar tüm kadınları birleştiren yönlerdir.

Öte yanda kadınlar bir sınıf değil. Her sınıfın kadını var, erkeği var. Toplumda taşıdığı ağırlığa ve toplumsal kavgada güttüğü hedeflere göre, hangi sınıfın ya da sınıfların kadınları bizi ileriye taşıyacaktır? Bunu yanıtlayabiliriz, buna göre bir ayırım yapabiliriz.

Toplumumuzun en büyük gücü, sayıca da en büyük gücü işçi sınıfıdır. Bunun da yarısı kadındır. Öyleyse kadın sorununda, kadın hareketinde, kadın eyleminde işçi kadınların öne gelmeleri için elimizden gelen herşeyi yapmalıyız. İkinci büyük sınıf, çeşitli tutarsızlıkları içinde ama emekçi bir yana da sahip olan küçük burjuvazidir. Aydınlarıyla vb. Bunların da önemli bir yeri vardır. Demek ki kadın hareketinin hedeflemesi gereken iki büyük kadın gücü bizce işçi kadınlarla emekçi kadınlardır.

Soru: Yanıtlarınızda kadınların ezilmesi, sömürüsü, baskı altında tutulması gibi kavramlar kullandınız. Sizce kadınlarla

erkekler arasında sömürü kavramı nasıl somutlanıyor? Bir ekonomik sömürü ilişkisi var mı kadınlarla erkekler arasında? Yani kadınlar kadın olduklarından ötürü bir sömürüye uğruyorlar mı? Bu, ezilmeden farklı bir kavram.

R.Yürükoğlu: Kadın oldukları için bir sömürüye uğradıkları çok açık. Hem ailenin içinde, hem ailenin dışında. Ailenin dışındaki sömürüyü görmek ve yanıtlamak daha kolay. Aile içindeki sömürüyü görmek ve yanıtlamak da belki zor değil, fakat getirilecek yanıtların kavgayı yanlış yollara götürme olasılığı büyük.

Sırasıyla ele alırsak, aile dışında toplumun her düzeyinde kadınlar sömürülüyor. Kadın, sosyalist ülkeler dahil eşit işe eşit ücret almıyor hiçbir yerde. Bir kere, bazı işlere sokulmuyorlar, oralar erkeklerin tarlası. Sokuldukları yerde de eşit ücret almıyorlar. Bu sömürünün ta kendisidir.

Aile içinde de şöyle bir benzetme çok tuhaf olmaz. Belki de erkeğin ilk üretim aracı kadın. Bu alanda da tabii bir sömürü var. Yalnız bunun kaldırılması için zaman zaman duyulan bazı önerilere katılmıyoruz. Bu öneriler, fazlaca düşünmezseniz, basit bir yaklaşımla doğru gibi gelebilir. Ama bunlar kavgayı saptırıcı, kadının o çok büyük kavgaya gücünü devrim için değil, devrimi bölmeye yöneltici sonuçlara çıkar. Zaman zaman karşılaştığımız öneriler şu tür öneriler. Kadın ev işlerini yaptığı zaman, ya da kocasıyla yattığı zaman kocasından para istesin. Bunlar doğru değil. Evet kadının evinin içinde de sömürüldüğü doğru, ama bunu giderecek yollar bunlar değil.

Soru: *Bir emek sömürsünden sözediyorsunuz dolayısıyla evin içinde. Peki bu sömürü durumuna karşı, (bunun ücretlendirilmesi gibi bir talebin de yanlış olduğunu söylüyorsunuz) ne getiriyorsunuz?*

R. Yürükoğlu: Ne getirdiğimizi bir daha okuyayım; "ev işleri ve çocuk bakımı tam anlamıyla toplumsal bir karaktere sahip olana dek, bu işlerin ortak sorumluluğunun erkek ve kadın tarafından yürütülmesi konusuna gerek yasalarda gerekse ideolojik eğitimde ağırlık verilmesi". Çözümler kadın ve erkeği savaşımında birleştirici olmalıdır. Ev işlerini erkek de paylaştığında, sömürü kalmıyor, bir birim kollektif biçimde birşeyi götürmüş oluyor.

Soru: Dolayısıyla kadınların erkeklere yönelik buradan kaynaklanan bir mücadele getirmesinin bir şekilde, sınıf mücadelesini böleceğini söylüyorsunuz. Kadınların ezilmişliğinin kaynakları ve bunun kadın hareketleri ve politikalarına etkileri üzerine konuştuk. Şimdi ister istemez konu nasıl biraraya gelsin, nasıl örgütlenilsin bu talepler için noktalarına geliyor. Genel olarak kadın örgütlenmesi konusunda ne düşünüyorsunuz, neler öneriyorsunuz?

R. Yürükoğlu: Çeşitli örgütler içinde kadınlar erkeklerle de bir araya gelerek savaşım verebilirler. Ancak, toplumda kadın sorunu diye özgün bir sorun varsa, mutlaka ayrı kadın örgütlenmelerine de gereksinim vardır. Bağımsız kadın örgütlenmelerine gelmeden önce söylenmesi gereken çok önemli bir nokta var. Özellikle sendikaların kadın işçiler konusuna çok daha aktif eğilmeleri gerekir. Çok daha aktif eğilerek, kadın işçileri örgütlemeleri, savaşıma çekmeleri sendika katlarında olabilmelerini sağlamaları gerekir. Kadınları savaşımında yalnızca bir yan güç olarak değil, sendikanın yarısını oluşturan eşit bir güç olarak görüp ona göre çalışmaları gerekir ki sendikaların tümüne bu yönde eleştirimiz var. Kadın işçiler sorununda hepsi yaya kalıyor. Bir tek Türk-İş merkezinin kadın işçiler üzerine çalışması var, ki bu da Türk-İş'in sendikalarından bile yeterli desteği görmüyor.

Sendikaların yapabileceği, işin belli bir yönüdür. Kadın sorununu ele alıp çözmeleri beklenemez. Ya da o yönde programlar önermeleri de beklenemez. Ancak, sınıf kavgası içinde, ekmek kavgası içinde kadının konumunu kolaylaştırmak için çok şey yapabilirler.

Öte yanda, mutlaka bağımsız kadın örgütlenmelerine gereksinim var. Ve de görüyoruz, onaylayalım ya da onaylamayalım, son yıllarda çeşitli kadın örgütlenmeleri var. Burjuva kadın örgütlenmelerinden, feminist örgütlenmelere, son dönemde de devrimci kadın örgütlenmesine dek örgütler görüyoruz. Devrimci kadın örgütlenmesi dediğim örgütün içinde şu anda çok değişik eğilim ve ölçütler var. Ama önemli değil, bütün bunlar geçmişle-eskiyle-dünle kıyaslandığında iyi şeylerdir. Buradan daha iyi noktalara da gideceğine eminiz. Nasıl işçi sınıfı toplumun ta göbeğine oturmuşsa ve herşeyde onun gücü, onun hazırlığı ya da hazırlıksızlığı herşeyi belirliyorsa, kadınların savaşımında da aynı şekilde işçi kadınlar zaman içinde öne geleceklerdir. O zaman sanıyorum kadınların savaşımı daha sağlıklı bir noktaya gelecektir.

Soru: Bağımsız kadın örgütlenmeleri kavramını özerklik ifadesi olarak mı kullanıyorsunuz? Yoksa bağımsız deyince nereden, kimden bağımsız? İdeolojik-teorik-politik olarak bu, çok tartışılan birşey çünkü.

R.Yürükoğlu: Bilmiyorum belki biraz sekter gelebilir görüşümüz ama, bağımsızlıktan kastım, örgütsel bağımsızlıktır. İdeolojik ve siyasal bir bağımsızlığı ise biz kadın hareketi için değil, hiçbir şey için kabul etmiyoruz. İşçi sınıfının yoluna hepimiz bağımlıyız, bağımlı olmak zorundayız ve bu bağımlılık da gönüllü bir bağımlılıktır. Yukarıdan birinin değneğiyle değil.

Soru: Kadınlara da bunu öneriyorsunuz?

R. Yürükoğlu: Evet bunu öneriyoruz ve bu öneri bizim icadımız değil, toplumsal gelişmenin isteğidir diyoruz. Kadınlar örgütlerini kurmada, seçmede, seçilmede ve bu çerçevede içinde istedikleri kararları alıp uygulamada bağımsızdırlar. Yani bir partinin-örgütün-sendikanın kadın kolu değildirler.

Soru: Politik aktivite olarak çok olumlu yıllar yaşadığımız söylenemez. 80 öncesiyle şimdiki durum arasında, kadınlarla ilgili öneriler açısından, görüşlerinizde bir değişiklik oldu mu diye sordumdu. O sorunun cevabını aldım. 80'den önce demokratik kadın örgütlenmeleri vardı, bunların bazıları oldukça kalabalık kadın guruplarını da içerdiler. O dönemde bu bağımsız kitle örgütlerinin mücadelesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Bugün bakılınca gözden geçirilmesi ve eleştirilmesi gereken yanları da olan bir süreç miydi o dönemdeki kadın örgütlenmesi?

R.Yürükoğlu: Sorunun başından başlayıp sonuna doğru gelirse, 80 öncesiyle bugün arasında, toplumun her yönünde bir farklılık var. İşçi sınıfının savaşımında da, kadınların savaşımında da var. 80'de bir yenilgi yaşandı. Ama işçi ve emekçi yığınlar bu yenilgiden görüyor ki büyük dersler çıkardılar. Aydınların yeterince çıkaramadığı denli dersler çıkardılar. Bu, savaşımında yansıyacak.

80 öncesindeki hareketleri, kadınların örgütlenmesi açısından ele alırsak çok eleştirel bir gözle bakmıyoruz. Siyasal eleştirilerimiz çerçevesinde onlara da düşen pay dışında kadın örgütlenmeleri olarak çok eleştirel bakmıyoruz, çünkü Türkiye toplumunun gelişmesi içinde o da bir ileri aşamaydı. Eksikleriyle ve yanlışlarıyla birlikte. Yönetim katlarının kesif biçimde küçük burjuvayla dolması, yanlışların, olumsuzlukların temel nedenlerinden biriydi. Ama yine de bir ileri adımdı. Aynı süreç şimdi yaşanır ki, hiç inanmıyorum yaşanacağına, o zaman geriye

yinelemek anlamına gelir. Bugün örgütlenmeler daha ileriye gidecektir, işçi sınıfının ağırlığı kadın hareketinde, işçi kadınların ağırlığı olarak kendini gösterecektir.

Soru: Bütün bu konuştuğlarımızın bir şekilde bağlandığı yer iktidar oluyor. İktidara getirmek istiyorum sözü. Politik iktidarı ele geçirmek gibi nihai bir hedeften, dolayısıyla toplumu değiştirmek gibi her anlamıyla bütün bir hedeften sözediyorsunuz. Bu anlamda kadınların bir çoğunun ev kadını olmalarından, halihazırdaki siyasal iktidar mekanizmalarına katılımlarının son derece düşük olmasından ve sosyalist örgütlenmeler içinde de gerek nicel katılımlarının, gerekse yönetim kademelerindeki oranlarının çok düşük olmasından dolayı, toplumsal iktidarı ele geçirme sürecinde ve sonrasında kadınlar eşitsiz bir yerden başladıkları için özel tedbirler alınmalıdır gibi geliyor mu size? Aynı yerden başlasalar, belki de özel şeyler gerekmeyecek, ama son derece eşitsiz bir yerden başladıkları için.

R.Yürükoğlu: Evet, özel önlemler, kadınları kayırmacı önlemler alınmalıdır, alınacaktır. Bizim öne sürdüğümüz istemlerin aslında topluca bir adı var: Pozitif diskriminasyon. Bu ilkeyi kabul ediyoruz ve onu önlemler halinde getirmeye çalışıyoruz. Devrim iktidarıyla beraber, bunların uygulanmaları, toplumdaki havayı tümüyle değiştirecektir. Ama sosyalist ülkelerin acı deneyleri de önümüzde. Bugünden yarına ve kendiliğinden olmayacak. Yoğun bir çaba ve kavgaya gerektiriyor. Bu değişen hava içinde hepimize düşen görev, bu yönde ideolojik kavgayı azaltmamak ve pozitif diskriminasyonu toplumun her köşesine kabul ettirmektir.

Soru: Benim şöyle bir kaygım var. Tabii, ne kadar da tarafsız olmaya çalışsam, tarafsız bir röportajcı olduğum söylenemez. Öncelikler gibi bir mesele vardır hep. Bütün bu bahsedilen

toplumsal proje ve politik talepler sadece kadınlarla ilgili şeyler değil, bunun bir parçası kadınlar.

R.Yürükoğlu: Yalnızca kadınlarla ilgili de çok şey söyledim ama.

Soru: Genel olarak baktığımız zaman, biliyoruz ki toplumsal iktidarı ele geçirme, devrim sürecinde yapılacak çok şey var ve kadınlar bunlardan birisi. Benim açımdan, hep daha önemli, daha acil görülen atılımlar, daha acil görüldüğü için daha yüksek sesle öne sürülen şeyler arasında kadın konuları güme gidiyor diye bir şüphe var. İş yapanların çoğu erkekler çünkü. Ne kadar, ideolojik bir değişiklik süreciyle konunun öneminin farkında olan sosyalist erkekler olurlarsa olsunlar, bir yerde erkektirler. Eve gidince işleri hazır bulmak fena olmuyor. Ve yaşanan gerek Sovyetler Birliği olsun, gerek Vietnam, Nikaragua, bildiğimiz ne kadar devrim süreçleri varsa, böyle bir öncelik problemi kadın açısından söz konusu diye düşünüyorum. Sizin görüşlerinizi sormak istiyorum.

R.Yürükoğlu: Aslında ilginç bir nokta. Yalnız önce bir başka şeye değineceğim. Bundan önceki kötü uygulamalara ve kötü sonuçlara bakarak, öyleyse bu doğru doğru değilmiş demek yöntem açısından son derece yanlış olur. Şöyle açmaya çalışayım. Toplumsal kavga açısından en önemli, başta gelen nedir diye bir soru sorulduğunda, tüm haksızlıkları giderecek olan düzen değişikliğini getirecek işçi sınıfının savaşımdır derim. Dünyanın en önemli sorunu sömürünün ortadan kaldırılmasıdır, sınıf kavgasıdır. Fakat erkek şövenizminin de binlerce yıllık derin kökleri olduğundan, tam da bu doğru öne sürülerek, bu doğrunun üzerine basarak, dediğiniz gibi kadın sorunu güme götürülüyor. Ama şimdi kadın sorunu güme götürülüyor diye, öyleyse birinci sıraya o birinci sorunu koymayalım demek de metodolojik hata olur. Emek-sermaye çelişkinin çözümü gerçekten birinci önemdedir. Kadının

kurtuluşunu sağlayacak olan da budur. Kadının kurtuluşunun kendi içinde bir çözümü yoktur. Aralarında bir çelişki de görmüyorum, çünkü kadının savaşım hedeflerinin hepsi işçi sınıfının savaşımını destekleyen şeylerdir. İşçi sınıfının savaşım hedeflerinin hepsi de kadın savaşımını destekliyor.

Öyleyse, kadın sorunu neden güme gidiyor? Devrimden bu yana 70 yıl geçmiş, 300 kişilik merkez komitelerinde bir tane kadın yok. Salamura gibi erkekler diziliyor yan yana. Şimdi bunun nedenini başka yerde aramak gerek. Bunun nedeni, doğruları da kendi çıkarına kullanan erkek şövenizmidir. Teorisinde ve pratiğinde erkek şövenizmiyle barış içinde yanyana yaşayan bir ideoloji ise Marksizm olamaz. Gerçekten durumları acıklıdır. Devrim sırasının heyecanı içinde Sovyetler Birliği'nde ileri geri, yanlış doğru ama çok güzel şeyler yapılmış. Çok da güzel bir hava egemen olmuş. Ama şimdi bakıyoruz, özellikle ileri kapitalist ülkelerden çok daha geridir durum. Kadını tam anlamıyla bir dışı alet gibi gören bir hava var orada. Bunların, sosyalist ülkelerin bugünkü gerçeğinin, işçi sınıfı davasına, işçi sınıfı hedeflerine yabancı olduğunu söylemek gerekir.

Yaşamda birinci ve ikinci önemde şeyler oluyorsa, bunlardan birinin güme gitmesi gerekmez. Hele ki bu ikisi birbirini tümüyle destekleyen ve de sonuçta kurtuluşun aynı noktada birlikte olacağı şeylerse, ikisinden biri güme gitmez, tam tersine biri daima ötekine yardımcı olur. Ancak, düzgün bir kafayla yanaşılsa.

Soru: Erkek şövenizmi diye bir kavram kullandınız çeşitli yerlerde. Arada da erkeklerle kadınlar arasında bir çıkar-sömürü ilişkisinden bahsedilebilir diye konuştuk. Bu erkek şövenizminin bir tanımlama olduğu belli, bunu biraz açar mısınız? Nedir, neyi kastediyorsunuz? Ve bunu şöyle bir bağlantıyla sormak istiyorum, malum ideolojiler de durup

dururken olmuyorlar. Hep altlarında bir çıkar ilişkisi, bir maddi altları oluyor mutlaka. Hem erkek şövenizmiyle ne ifade ettiğinizi, hem de bunu besleyen kadınlarla erkekler arasındaki eşitsiz ilişki midir, bunları açar mısınız?

R.Yürükoğlu: Erkek şövenizmini şöyle tanımlayacağım, belki eksik-yanlıştır ama, şöyle tanımlayacağım. Erkek şövenizmi, erkeğin kadın karşısındaki haklarını doğrulayan, onu güçlendiren bir düşünce biçimidir. Toplumdan topluma ve toplumun içinde bulunduğu zamana göre içeriği değişik dolabilir. Ama sonuçta kadının ezilmesinin ve erkeğin üstünlüğünün doğallığını savunan bir düşünce biçimidir.

Ortaçağlarda çok daha vahşiymiş, şimdi biraz daha üstü kapalı, "medeni" ölçülere gelmiş, ama toplumdaki değer yargılarının çoğunluğunda var. Üstyapının her yanına sızmıştır. Hepimizin bildiği örnekler, kadın kocasını aldattı mı çok kötü olur, erkek karısını aldattı mı hatta çevresinde sivrilir de, bu çeşit şeyler. Eşitsizliği besleyen bir üst yapı olgusu. Eşitsizliği doğuran değil tabii, bu çok önemli, ama eşitsizliğin sürmesinin inanç temellerini yaratıyor.

Eşitsizliğin kaynağına konuşmamın başında değinmiştim. Bu kaynak ortaya çıkmadan, yapılan antropolojik araştırmaların ve asıl olarak da benim bilgimin sınırlılığı içinde söyleyeceğim, ilkel komünal dönemde kadınla erkek arasında fizik güç bakımından da az bir fark varmış. İşbölümüyle birlikte bildiğimiz süreç başladığı zaman, kadının vücudu yumuşamaya başlıyor. Sonra, ilkel komünal toplumda bebeler toplumun ortak malı iken, ve kadının ezilmesinden de söz edilmezken erkek şövenizmi diye birşeye de rastlanmıyor. Ne zaman ki eşitsizlik ortaya çıkıyor, bu eşitsizliğin insan moralinde haklılığını savunmak için de erkek şövenizmi geliyor.

Çok önemli bir noktaya daha dikkat çekmek istiyorum.

Erkek şövenizmi erkeklere özgü birşey değildir. Erkek şövenizmi erkekleri ne denli içine almışsa, kadınları da o denli içine almıştır. Yoksa zaten böyle bir dünyada yaşıyor olmazdık. Kavgalar olur, bir noktada birşeyler bağlanırdı. Kadınların da büyük çoğunluğu, tabii bilinçlenmiş kadınlardan söz etmiyorum, erkek şövenizmiyle sakattır. Onlar da kendilerine bir sürü şeyi hak görmezken, erkeklerine hak görürler. Tüm dünyada erkek şövenizmi hem kadınları hem erkekleri içine almış bir düşünce biçimidir. Eşitsizliğin sürmesi için destekleyici kaynaklardan bir tanesidir.

Soru: Yani bu ilişkide sonuç olarak ezilen durumunda olan kadınlar da bu şövenizmin taşıyıcısı durumundadırlar.

R.Yürükoğlu: Yoksa şöyle bir manzarayla karşılaşırdık. Kadınlar tümüyle erkek şövenizminin ne olduğunun farkına varmışlar, ve bilinçli olarak karşısındalar, erkekler de bilinçle haklarını, erkek şövenizmini savunuyorlar. Böyle birşey olamaz. Böyle bir üst yapı anlayışı olamaz, bırakın onu, böyle bir toplum olağan yaşantısını sürdüremez. Kanlı kavgalar içinde tükenir, erir, biter.

Soru: Evet, kendiliğinden ve doğal bir şekilde sürüp gidiyor. Son birşey daha sorayım. Son konuştuğumuzla da bağlantılı. Bir ezme-ezilme ilişkisinden ve bir ideolojiden söz ettik. Açtınız bu konuyu. Kadınların çok dile getirdikleri birşey var Türkiye'de. Kadınların erkekler tarafından maruz kaldıkları şiddet. Mesela aile içinde dayak, ırza geçme gibi sadece kadınların yaşadıkları ve tarafların erkek ve kadın olduğu bir şiddet ilişkisi var. Bunun üzerine gidilmesi gereken birşey olduğu şüphesiz. Şunu sormak istiyorum, bu şiddet konusu, ezme ve ezilme ilişkisiyle birlikte değerlendirilebilir mi? Malum şiddet deyince ve ezme-ezilme ilişkisinden sözedilince, bunları biraraya getirmek mümkün. Dayağa karşı kampanya

yürüttü kadınlar ve hâlâ devam ediyor. O yüzden de güncel ve tartışılan birşey.

R.Yürükoğlu: Şiddet olayı, ezme-ezilme ilişkisinin, yaşamın bir başka yönünde yansımından başka birşey değildir. Kesinlikle aynı anlayışın sonucudur. Erkekler bunda kendilerine hak görüyorlar! Bu hastalıktır aslında. Hastalıktır ve mikrobiyoloji sınıflı toplumdur.

Buna karşı savaşım da tutulabilecek değişik yollar vardır. Dayığa karşı hareketi biz şiddetle alkışladık. İnsanlığı tüm sınıflarıyla kapsamış illetlerden bir tanesi bu. Hatırlarsanız Cem Karaca'nın bir parçası vardı yarım aydınlar üzerine; "karınızı döverken ne kadar bilimseldiniz" diyordu. Son derece güzel. Yani bundan kurtulmuş sınıf ya da katman yok. Korkunç bir illet bu. Röportajın bir yerinde söylediğimi de destekliyor. Aslında bu şiddeti uygulayan da özgür ve eşit ve dingin bir insan ya da topluluk olamaz. Sonuçta erkeğin de, ezen taraf olarak, eşit ve özgür olmadığını gösteriyor. Bu bir hastalık. Hastalığın en yıkıcı sonuçlarını da bu saldırıya uğrayan kadınlar çekiyor.

Bu illetle savaşım da çok araç var kullanılabilecek ama bunların tümü birlikte kullanılmak zorunda. Mutlaka ve mutlaka toplumun genel kültürünün ilerlemesi gerekiyor. Yaşam felsefesinin değişmesi gerekiyor. İdeolojik üst yapıyı yoğun bir şekilde değiştirmek gerekiyor. Bunun yanında da yasalarla bu tür suçlara ağır cezalar getirmek gerekiyor. Ağır, caydırıcı cezalar. Biz ceza hukukunun hiçbir yönünde caydırıcı ceza yaklaşımına sahip değiliz. Genel kriminoloji alanında caydırıcı cezadan çok, eğitici, kazanıcı, iyileştirici ceza yanlıyız. Ama bu konuda gerçekten caydırıcı bir şekilde ağır olması gerekiyor cezaların. Yalnızca bununla birşey çözülmez ama önemli bir adımdır, toplumdaki genel havanın değişmesine dek şiddeti sınırlayıcı bir görev görebilir.

Soru: Teşekkür ederim,aslında ben bu kampanyada yer alan bir kadındım ve biz o zaman şunu yaşadık. Hemen hemen bütün sosyalist guruplardan kadınlar oldukça soğuk davrandılar bu işe.

R.Yürükoğlu: Aslında çok kahramanca birşeydi.

Soru: Ne zaman ki miting oldu ve oldukça da coşkulu ve hoş geçti ve tartışılmaya başlandı bu konu, yürüyüşe davet ettiğimiz halde gelmeyen birçok kesimden kadınlardan, birçok sosyalist, sosyal-demokratlardan daha sonra desteklerini ifade eden beyanatlar aldık. Böylece bir değişiklik yaşadığımızı itiraf edeyim.

R.Yürükoğlu: Tipiktir bu Türkiye devrimci hareketinde. Tipik yararcı yaklaşımdır. Vardı ve ile yazık şimdi de var.

Soru: Aslında sözü biraz oraya getirmek istiyordum. Konu konuşulmaya başlayınca, herkes de birşey söylemek durumunda kaldı ve birşeyler söyler oldu. Eminim ki yeni birşeyler yapılırsa, çok daha geniş katılım elde edilecektir.

R. Yürükoğlu: Dayağa karşı eylemler bence tüm toplumun bilincine bir şok etkisi yaptı. Türkiye gibi bir ülkede, aile içinde dayağa son şeklinde ayağa kalkma son derece önemlidir. Bizlerin, hatta yapanların da farketmediği kadar ileriye dönük derin sonuçları olacaktır.

İşçinin Sesi Sayı 374 10 Nisan 1989

Kadın sorununda bugünden yapılacak çok şey var⁶

Kadın sorunu, ancak tarihsel bütünselliği içinde ele alındığında kavranabilecek zor sorunlardan birisidir. Antropoloji, tarih, sosyoloji, siyasal ekonomi ve felsefe gibi beş bilim dalını derinden ilgilendiriyor. Ben konunun gerçek anlamda uzmanı değilim. Alanıma giren yönleriyle biliyorum. Bu nedenle, söyleyeceklerimi, bir anlamda, tartışmayı başlatma konuşması olarak dinleyin.

1. KADINLARIN BAZI ÖNEMLİ SORUNLARI

Dünyanın hiçbir yerinde kadın sorununda çözüm gelmiş değildir. Daha uzun bir süre de gelmesinin olanağı yoktur. Ancak, Türkiye gibi geriliğin içinden yeni çıkmakta olan bir ülkede, tabii ki bu sorun çok daha ağırdır. Toplumumuzda kadının konumu, ileri kapitalist ülkelerde olduğundan çok daha kötüdür. Çünkü, Marks'ın dediği gibi, "kadının toplumsal konumu, net bir şekilde, toplumsal gelişmenin düzeyini verir." (K.Marks, *L.Kugelman'a Mektup*, 12 Aralık 1868)

6 *Kervan*'ın introsu: İngiltere Türkiyeli Kıbrıslı Kadınlar Birliği (İTKB) tarafından 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü dolayısıyla düzenlenen "Emekçi Kadınların Güncel Sorunları" konulu seminerde Rıza Yürükoğlu'nun yaptığı konuşmayı ve tartışmalar bölümündeki konuşmaları yayınlıyoruz.

Bu tartışmalı seminerin yayınlanmış örneğine aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz:
https://emarvakfi.net/wp-content/uploads/TKP-IS/Kavga-Kervan/PDF/Kervan/kervan_s26_0593.pdf

İş yaşamında. Ülkemizde çalışan kadınlar, hiçbir yerde eşit işe eşit ücret alamazlar. Aynı işi yaparlar, erkeklerden daha az ücret alırlar.

Endüstride çalışan kadınların önemli çoğunluğu sigortasızdır. "Üç ay deneme" diye işe alınır, sonra çıkartılırlar.

Sağlık sorunları büyüktür. Sigortalı da olmadıklarından bakım yaptırılmazlar.

Doğum kontrolü başlı başına bir sorundur.

Toplumsal yaşamda. Kadınların, sendikalarda, derneklerde, odalarda, partilerde tuttukları yer orantısızdır. Hiçbir kuruluştaki sayıları oranında yönetimde temsil edilmiyorlar. Yönetimde bir ya da iki kadın olduğu zaman modern bir görünüş oluyor, o kadar.

Evlilikte seçme özgürlüğü yok. Aslında bu dediğim tüm dünya için geçerlidir, en ileri ülkelerde bile, ki buna biraz sonra değineceğim. Ancak bizim ülkemizde en kaba şekliyle yok. Tabii, toplumsal gelişmeye bağlı olarak hızlı bir değişim görülüyor ama bu değişim yine de gerçek bir seçme özgürlüğü anlamına gelmiyor. Seçme özgürlüğünün sözünün edilebildiği durumlar da yine sınıf, zenginlik, statü gibi aşılmaz sınırlar taşıyor.

Cinsel taciz yaşamın her alanında, her yerde vardır. Bu son derece ciddi bir sorundur.

Ev yaşamında. Emekçi kadın, yalnızca emekçi olarak sömürülüyor. Evinde de kadın olarak eziliyor. Dışarıda çalışsa bile tüm ev işleri ve çocuk bakımı üzerindedir. Genel olarak bizde kocalar, dışarı işini dikkate almıyor, eve geldiğinde yemeğinin hazır olmasını bekliyor. Yapmadı mı, yandı kadın!

Dayak, ailede şiddet kullanma, toplumun derin yaralarından biridir. Anası ya da kardeşi "uğruna" karısını bir-iki kez dövmeyene Anadolu'da pek adam denmez. Şöyle bir söz de

var hatta: "Kadının karnında sıpayı, sırtında sopayı eksik etme!" Kentlerde bu değer yargısı da hızla değişiyor ama hepimiz biliyoruz ki, pratikte fazla değişen bir şey yok. Bunlar bizim gerçeklerimiz, yüzleşmekten çekinmeyelim. "Toplumumuzun gerçekleri" diyerek genelliklerin ardına sığınmayalım, kişi kişi hepimizin de gerçekleri aynı zamanda.

Tabii, Alevi toplumunda durum farklıdır, çünkü kadının konumu farklıdır. Alevi düşüncesinde kadın erkek eşittir, kadına büyük değer verilir. Ama, burada da yine kendimizi aldatmayalım, abartmayalım. Bir örnek vereyim. Komünizm düşüncesi gerçekten çok güzel bir düşünce, eşitlik adalet herşey onun içinde var. Ama bir de bugünkü komünistlere bakın. Bizler, tüm eksiklerimiz ve yanlışlarımız içinde, o güzel fikirleri gerçekten temsil edebiliyor muyuz? Hayır, edemiyoruz. Demek ki, fikirlerle onları savunan insanlar arasında kaçınılmaz bir farklılık var. Alevilik de böyle. Alevi düşüncesi kadın konusunda mükemmele yakın bir düşüncedir ama bugün Alevilerin tümünün kadın konusunda Aleviliğin isteklerini uyguladığını hiç kimse söyleyemez. Alevi toplumunun, kültürüne uzun bir süre yabancı kalmasının da bunda etkisi var. Ama Aleviliğin varlığı toplumumuz için bir şanstır. O görüşlere dayanarak çok daha geniş bir zeminde kadınların durumlarını iyileştirmek için mücadele yürütülebilir ve sonuç alınabilir.

Türkiye'de kadının durumunu herkes biliyor, değinmediğim yanlarıyla da biliyor. Acı durumlar var. Ben bu durumları anlatmaktan çok, buna getirilen yanıtlar üzerinde durmak istiyorum. Türkiye' de kadının konumuna karşı mücadele etmek için ortaya çıkan kadın hareketleri bu duruma nasıl yanıtlar getiriyor. Önce bunu görelim.

II. TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİ

Kadın hareketinde örgüt ve akım sayısı son yıllarda hızla arttı. Neredeyse, devrimci hareketin örgütleri gibi kadın hareketinin kesimleri de listeler halinde yayınlanabilecek. Bunların tümünü ikiye ayırabiliriz:

a) Kadın sorununu yatsımaya varan kaba sosyalist eğilimli hareketler: Eski İKD çevresi, DKD vb.

b) Feminist hareketler. Her boyadan var: Eşitlikçi feministler, radikal feministler (bunlar sorunu en kapsamlı getirenler), postmodern, psikoanalist, egzistansiyalist feministler... Var yani. Bugün, tümü içinde olmak üzere, bu feminist hareket ilk çıktığından farklı durumdadır, tabansızdır. Emekçi kadınlar arasında taban bulamadı. Kimler var içinde? Burjuva hanımlar, küçük burjuva aydın bayanlar, öğrenciler. Demek ki, işçi emekçiye bir şey ulaştıramadı. Raslantı değil tabii, fikirleriyle bağlı.

Bu iki kesimin en önemli fikirlerini ele alırsak, kaba sosyalist eğilimli kadın hareketi, "kadını kadın olarak değil, insan olarak ele almalı" diyor. Böyle dendiği zaman, kadın sorunu ortadan kalkar gider. Oysa, kadın olmaktan gelen, kadının ezilmesi denen bir sorun var.

Yine aynı kesim, bir de, "önce kadının ekonomik özgürlüğü sağlanmalı, sonra herşey hallolur" diyor. Gerçekten, kadının ekonomik özgürlüğünü kazanması büyük önem taşıyor. Sevginin bittiği evliliklerin sürmesindeki moralsizlikleri ortadan kaldıracak birşeydir. Dayanılmayacak bir yaşantı içinde kalmama rahatlığını getirecek birşeydir. Günde 3 öğün dayak yiyorsa kadın, ama çıkıp gidemiyorsa, buna yardımcı olacaktır. Ancak tabii ki bununla sorun çözülüyor. Ekonomik özgürlüğün belli düzeylerde sağlandığı toplumlara bakalım, yine kadın sorununun varlığını görüyoruz.

Feminist hareketlere gelince, kadınları daha çok

ilgilendiren konularla uğraşıyorlar ama ilgileniş tarzları bozuktur. Örneğin, cinsel özgürlük, ailede kadının yeri, dayak, sığınma evleri üzerinde duruyorlar. Yine de, feministleri tümüyle kaldınp atmıyoruz. Yanlışlarını göstermeli, doğrularına doğru demeliyiz.

Feministlerin büyük bir zaafı, kadın sorununu, "yasalarda eşitlik" konusuna bağlamalarıdır. Bu tarihsel bir bakış olmuyor, son derece yüzeysel oluyor. Toplumların tarihine baktığımız zaman, başlarda, kadın-erkek arasında hukuk önünde inanılmaz bir eşitsizlik var. Ekonomik ve kültürel düzey yükseldikçe, yasalar giderek dengeye getiriliyor. Bugün ileri ülkelerde yasalar önünde eşitlik sağlanmıştı denebilir. Ama bunun sonucunda tam tersi bir durum çıkıyor. Yasalar önünde kadın-erkek eşitliği sağlandıkça, kadın sorunun kaynağının bu olmadığı anlaşıyor. Eşitlik sağlandıkça kadın sorunu daha açık bir şekilde ortaya çıkıyor. "Yasalar böyle olduğu için kadın eziliyor" diyorsun, yasaları düzeltiyorsun ama kadın sorunu duruyor. Demek ki, sorunun yasalarla bir ilgisi yokmuş. Kadın sorununu kendisine tek konu yapmış feminist hareketin böyle bir düşünce getirmesine şaşmamak elde değil!

Feministlerin bir başka ciddi yanlışları, "kültürde değişiklik olursa bu iş düzelir" düşüncesidir. Feminist Canan Arın, "bütün eğitim sisteminin, bütün değer yargılarının yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor. Adam pirinç reklamı yapacaksa, kadını cinsel mal olarak gösterip, 'beni yemeye devam edin' diyememeli" diyor. (*Milliyet*, 1 Mart 1993) Alıntının son bölümü güzel de, "tüm değer yargılarını gözden geçirmek" tuhaf birşey. Bunu söyleyebilmek için toplumun kültürünün nasıl oluştuğunu, nasıl değiştiğini unutmış olmak gerekir. Bir takım insanlar oturacaklar, şunları şunları değiştirelim diyecekler. Bu zevkler değişsin, şöyle olsun böyle olsun, ve değişecek! Kültürün ekonomik gelişme ile nasıl bağlı olduğunu unutan, anlamsız bir görüş. Değer yargıları değişmelidir ama değer yargılarını ne yazık

ki toplumun verili koşullarında yaşayanlar değiştiremiyor. Kültür, ekonomik koşulların değişmesi ile ve aradan bir zaman geçerek değişiyor.

Feministler arasında kadın sorununun çözümünü, "toplumsal hizmetlerin çözümü"ne bağlayanlar da var. Çocuk bakımı, mutfak, ev işleri, kreş vb., bunların çözülmesi eşitliği getirecektir diyor. Bu düşüncede de doğru bir yan var. Kadını, kocasının ve çocuklarının hizmetçiliğinden kurtarmada önemli bir işlev görür. Ancak, yine hemen ileri ülkelere bakalım, bu sorunlar büyük ölçüde çözümlenmiştir ama kadının ezilmesi kalkmış mıdır?

Bu kısa özetten de anlaşılacağı gibi, Türkiye'deki kadın hareketinin soruna getirdiği açıklamalar yetersizdir. Söylenenlerin hepsinin belli bir yeri vardır ama öküzü boynuzundan yakalamıyor.

Kadın hareketleri, feministler bir de çeşitli eylemler yapıyorlar, ki bunlardan dayağa karşı kampanya ve yürüyüşü biz de destekledik. Böyle eylemlerle sorunun çözüleceğini umduğumuzdan değil, ama konuyu toplumun bilincine çıkardı. Toplum kendi yüz karası ile karşı karşıya geldi.

Yalnız şunu iyi bilmek gerekir. *Evde şiddeti kaldırmak için, toplumda şiddeti kaldırmak zorunludur.* Öyle bir toplumda yaşıyoruz ki, insan insanın kurdu. İnsan insanı yiyor. Böyle bir toplumda evin içini kale gibi koruyup, "oraya şiddet girmesin" demek çocuksu bir düşüncedir. Bu toplum şiddeti yaşamın her alanında üretiyor. Dayak konusu da toplumun koşullarından soyutlanarak ele alınamaz, anlaşılamaz. Bunu üreten bu toplumun koşullarıdır. Marks'ın bir sözü işte burada tam yerine oturuyor. Marks, "ilişkiye girmeden önce neysen, sonra da osun" diyor. Dayağa karşı kampanyalarla bu iş düzelmiyor, düzelmez. Ama bu çeşit eylemler, toplumun eğitilmesinde önemli bir rol oynuyor.

Feminizme, sorunun varlığını ortaya koyuşta değil, asıl olarak yöneldiği hedefte karşıyız. Erkeği karşısına alıyor. Hedef şaşırtıyor. Şöyle diyorlar: "Eşitlik yok, kadın eziliyor, sömürülüyor. Kim yapıyor? Erkekler yapıyor. Öyleyse, erkeklere karşıyız."

Feminizm, erkeğe karşı bir hareket haline geldiği zaman, yapmaya çalıştığı herşeyi yıkan, toplumu, kendini yenileyemeyeceği noktalara götüren bir yanlış oluyor.

Feministler arasında şöyle cümleleri sık sık duyuyoruz. "Hiçbir erkekten hayır gelmez!" "En iyi erkek, ölmüş olanıdır!" Böyle düşünürsen erkekten ayrılırsın. Ya yalnız yaşarsın, kişisel düzeyde de, toplumsal düzeyde de anlamsız sonuçlara varırsın... Ya da lezbiyanlık! Aşırı feministlerin lezbiyan olmaları çok açıdan kaçınılmaz oluyor ve de öyledir. Gerçekten tüm benliğiyle erkeklere karşı olan bir kadının, sorunun yaratıcısı olarak erkeği gören bir kadının erkekten-evlilikten uzak durması doğaldır. Öte yanda insanın bir yaratılışı var, bir cinsel isteği var. O zaman lezbiyanlık kalıyor.

Feministlerin ciddi bir tarih anlayışıyla davranmadıkları şuradan da belli. Peki, inandın ki bu sorunu erkek yarattı. Gittin, bir kadınla yaşıyorsun. Kaçtığın, nefret ettiğin herşey bu iki kadınlı ailede ortaya çıkmayacak mı sanıyorsun? Orada roller eşit mi olacak? Eşitsizliği yaratan erkek değil, toplumun koşulları. Erkeğin ezici, kadının geride durucu rolü o iki kadın arasındaki ilişkide çıkmıyor mu? Çıkıyor. O zaman görülüyor ki, sorumlu erkek değil, bak sen kendi kendine de aynı şeyi yapıyorsun. Batı'da, "lezbiyen evliliklerde dayak" üzerine çok çalışma var. Hadi bakalım şimdi! Biz ezgiden kaçtık, erkek olmasın da kurtulalım dedik: Lezbiyen evliliklerde dayak! Feministleri anlamak gerçekten güç. Konuyla bu kadar yakın ilgileniyorlar, bu kadar ciddiye alıyorlar, getirdikleri çözümlemeler de bir o kadar yüzeysel.

III. KADININ EŞİTSİZLİĞİNİN TEMELİ NEDİR VE NASIL KALKAR?

Bu sorunun yanıtını düzgün verebilmek için tarihteki evliliklere bakmak, kadın sorununun nasıl ortaya çıktığını görmek gerekir.

Öncelikle şu iki noktayı kavramalıyız. Bunlar dönüp dönüp hatırlamamız gereken iki noktadır.

1. Kadının bu durumu başından beri böyle değildi.

2. Aile toplumsal bir kurumdur ve tüm öteki toplumsal kurumlar gibi, toplumsal gelişmeyle birlikte değişir ve gelişir.

Bugünkü aile, bugünkü gelişme aşamamızın modelidir. Dün çok farklı aileler vardı. Toplum değiştiği, adaletçi, eşitlikçi, paylaşımcı toplum geldiği zaman, ailenin bu modeli de değişecektir.

Ailenin Kısa Tarihi

İnsanlar insan olarak ortaya çıktığında aile diye birşey yoktu. Dolayısıyla, evlilik diye kısıtlama ve kural da yoktu. Erkek çocuk annesi ile ilişki kurabiliyor, baba kızı ile ilişki kurabiliyor, kardeşler birbirleriyle ilişki kurabiliyordu. Herkes herkesle ilişki kuruyordu. Bu ilk aşamaya evlilik diyemiyoruz.

Tarihin ilk gördüğü aile biçimi, ilkel komünal toplum (sınıfsız toplum) dediğimiz toplumdaki aile, *gurup evliliğidir*.

Bu "gurup evliliği"nin de ilk şekli *kanbağı ailesidir*. Bu ailede evlenebilen guruplar nesillere göre ayrılmıştır. Örneğin, tüm ana babalar birbirlerinin karı kocasıdır. Tüm evlenme çağındaki gençler de birbirlerinin karı kocasıdır. Kanbağı ailesinde yalnızca üstle altın, ana babayla çocukların evlenmesi yasaklanmıştır... Görüldüğü gibi, bu aile biçimi, nesillerin sağlıklı gelişmesi açısından büyük bir zaaf taşıyor. (Bugün dünyada bu ailenin yaşayan bir örneği yok.)

İnsanlığın yürüyüşü içinde ekonomik gelişme belli bir düzeye çıkınca Punalua ailesi beliriyor. Burada bir kısıtlama daha

geliyor. Punalua aile biçimi, kardeşlerin birbirleriyle evlenmesini durduruyor. Bunun dışında, ortak evde herkes karı koca. "Soy bağı" (gen) bu aileden çıkıyor. Bu aile biçiminde doğan çocuklar daha canlı, daha sağlıklı ve daha zeki oluyorlar. Böylece, sinama yanılma yoluyla anılıyorlar ki, akrabalar arası evlilik nesli ilerleten bir şey değildir. O nedenle, herhangi bir moral nedenden değil, ahlaka uymuyor vb., diye değil, yakın akrabalar arası evlilik terkediliyor.

Gurup evliliğinin en yüksek ve klasik örneği punalua ailesidir. Bugün bile dünyanın pek çok yerinde bu aile türüne rastlanıyor.

Bu aileden sonra çiftler ailesine (pairing family) geçiliyor. Kan-soy bağı giderek tüm akrabalar arasında evlenmeyi yasaklamaya yönelince, gurup evliliğini eskisi gibi yürütmek zorlaşıyor ve "çiftler ailesi" doğuyor. Kısa ya da uzun süreli olarak bir kadınla bir erkek birlikte yaşıyorlar. İstedikleri anda ayrılıyorlar. Ayrılmanın hiçbir güçlüğü yok. Son derece serbest bir aile modeli. Eşler ayrıldıklarında, çocuklar anada kalıyor.

Çiftler ailesi, bu şekliyle çok zayıf ve dayanıksız olduğundan, eski komünal aile evini yok etmiyor, onun içinde gelişiyor. Öte yanda kendisi de, daha sonraki aile modellerini içinde büyüten bir biçim oluyor. Gelişen ve ilerleyen toplumda yeni toplumsal güçler ortaya çıkmasaydı, ailenin bu biçimiyle sürmemesi için bir neden olmazdı.

Daha sonraki modele geçmeden önce gurup evliliğinin genel özelliklerini belirleyelim. Bir kez hangi tarihlerden konuşuyoruz? Daha "Atina" ortada yok, sınıflar, devlet yok... Gurup evliliğinin hiçbir çeşidinde çocuğun babası belli değildir ama ana bellidir. Çünkü herkes herkesin karı kocasıdır. Buna ahlaksızlık olarak bakmayın, bugün ahlaksızlık denebilir, o gün ahlaksızlık değil normal birşeydi.

Çocuğun yalnızca anasının belli olması sonucunda "ana

hakki" doğuyor. Tüm gurup evliliklerinde soy ana tarafından aşağı iniyor. Zamanla ortaya çıkan miras da ana tarafından aşağı iniyor. Öte yanda, bir de şöyle bir kural var. Ölenin mirası kendi soyu içinde kalıyor. Dolayısıyla, erkeğin mirası kardeşlerine gidiyor, kendi çocuklarına gitmiyor. Örneğin adam öldü. Üç çocuğu, 2 kap kaçağı, 2 de baltası var. Kalan eşyalarını çocuklarına bırakamıyor çünkü çocuklar ananın. Kendisi ise kendi ana soyuna bağlı. Dolayısıyla, ölen adamın çocukları karısına, malları ise kendi ana tarafına kalıyor.

Gurup evliliğinde, komünal aile evinin reisi kadındır. Yani o dönemde kadının ezilmesi diye birşey yok. Komünal ailede kadın toplumsal işlev görür. Sınıfsız toplumda kadının üstünlüğünün maddi temeli bu komünal aile ve onun içinde kadının yürüttüğü işlevdir.

Sınıfsız toplumlardaki aileyi özetlersek, bu aile gurup ailesidir. Tüm erkekler ve kadınlar birbirinin karı kocasıdır. En önemli birim, topluluğun birlikte yaşadığı evdir. Bu evin reisi kadındır. Kadının sınıfsız toplumda yeri çok yüksektir. Bugünkü gibi ezilen, aşağılanan bir cins değildir. Çünkü yaptığı iş son derece önemlidir ve toplumsal bir hizmettir. O 150 kişilik aile evinin çekilip çevrilmesi. Tüm yaşam zaten bunun içinde, o tarihte bunun dışında başka birşey yok. Adamın görevi, hergün dışarı çıkıp yiyeceği getirmek. Bunun dışındaki tüm örgütlenmeyi kadın yapıyor. Dolayısıyla saygınlığı çok yüksektir.

Ataerki aile. İlkel komünal toplumun sonlarına doğru hayvanları ehlileştirme ve üretme başlıyor. Hayvanların ehlileştirilmesi ve yetiştirilmesi, o zamana kadar düşünölemeyecek bir zenginlik yaratıyor ve yepyeni toplumsal ilişkilere neden oluyor. O güne dek asıl zenginlik komünal aile eviydi. İkincil durumdaki erkek, evin yiyeceğini getirmek zorundaydı ve yalnızca buna yarayacak aletlerin

sahibiydi. Örneğin, evi yöneten kadınlar herhangi bir erkeğin yeterince yiyecek getirmediyini düşünüyorlarsa, "git" diyorlar. Adam da neyi varsa alıp çıkıyor, çıkmak zorunda. Hayvanları ehlileştirmeye başladıklarında, dışarısı erkekten sorulduğu için, hayvanlarla ilgilenme erkeğin üzerine kalıyor. Kimse de bilmiyor bu hayvanların nasıl bir devrime neden olacağını. Sürüler ortaya çıkmaya başlıyor birden bire. Ve de ailenin artış hızından çok daha büyük hızla artabiliyor bu zenginlik.

Çok ilginç, kölecilik de bu dönemde başlıyor. Ondan önce, birbirleri ile savaştıklarında, esir aldıklarını ya kardeş yapıyor, ya öldürüyorlardı. Çünkü köle tutmanın kârlı bir yanı yoktu. Zaten kendilerini zor besliyorlardı. Ama hayvan yetiştirmeye başlanınca köle tutmak çok kârlı bir iş oluyor. Çünkü hayvanlar, onlara bakacak aileden çok daha hızlı ürüyor. Köleler bunlara bakacak.

Öte yanda, erkek yeni zenginliklerin sahibi olmuştu ama mirasını çocuklarına bırakamıyordu. Hâlâ erkeğin çocuğu ananın soyundan sayılıyordu, baba o soya ait değildi. O zaman, toplumsal gelişme eski biçimi yırtıp atıyor. Hemen, "ana hakkı" yokoluyor, babanın o zenginliği çocuklarına aktarabileceği bir model geliyor: "Baba hakkı" ve mirasın baba tarafından aşağı inmesi. İşte bu noktada *kadın cinsi, tarihsel yenilgisini alıyor*. Kadın giderek erkeğin esiri, cinsel duygularının tatmin aracına dönüşüyor. (örnek: Klasik Yunan) Ataerkil (pederşahi) dediğimiz aile başlıyor. İnsanlık, kölecilik topluma geçiyor.

Ataerkil aile 3 birimden oluşuyor. Ailenin reisi erkek (iş değişti şimdi), ona bağımlı kanları (tabii esirler arasındaki güzel kadınlar da) ve esirleri . Bu ailenin, bu ev örgütlenmesinin tarihsel amacı sürülerini gütmektir. Öyle hiç bir "ulvi" yanı, aşk, sevgi filan yoktur. Ataerkil aileyle, kadının esirliği başlıyor, çok karlı tek erkekli evlilik başlıyor. Fahişelik başlıyor.

Ataerkil aileyle aynı anda müthiş bir kadın ticareti de başlıyor. Çünkü o da kâr getiriyor.

Çok ilginçtir, İngilizce aile anlamına gelen "family"nin latincesi "familia", "famulus"un çoğulu. Ne demek biliyor musunuz? Famulus esir, familia da esirler demek. Herşeyi ne kadar güzel anlatıyor! Bugünkü kafayla bakınca insan "aile" arıyor, değil, başka birşey bu. *Esirler!* Gördüğünüz mü, kadının eşitliği geldi bu noktada bağlandı işte. Ailenin tarihsel olarak geldiği noktaya bakın.

İşte o tarihlerden itibaren aile, toplumdaki temel çelişkiyi minyatür bir şekilde içinde yansıtan bir birim olmuştur. Köleci toplumda yaşayan bir aile ise, erkek köle sahibi, karısı da kölesi. Kapitalizmde yaşayan bir aile ise, erkek burjuvayı, karısı da proleterleri temsil ediyor. (Tabii, bu genel olarak böyle, yoksa Sırma ile benim evliliğimden konuşmuyoruz!) Toplumsal bir kurum olarak böyle.

Ataerkil aile, gurup evliliğiyle modern aile arasında bir geçiş aşamasıdır. Modern evlilik, monogami denilen tek eşli evliliktir.

Monogami (tek eşli evlilik), ataerkil ailenin uzantısıdır. Erkeğe de çok eş sınırlandırılmıştır. Evlilik ilişkisi çok daha resmileşmiş, boşanmak zorlaşmıştır. Yalnızca erkek boşayabilir. Ancak, erkeğin metres tutması bazı yerlerde yasalarca, her yerde de ortak anlayışca *normaldir*. Erkek yaparsa çapkınlık oluyor. En kötüsü, ufak kinayelerle karşılaşılacak, rahatlıkla taşınabilecek bir zevktir. Kadın yaparsa canına okunur. Oysa, yapılan aynı şey. Bundan da anlaşılıyor ki, monogami lafta erkeğin tek eşliliğidir, gerçek yaşamda öyle değildir. Çok eşlilik sürer ama başka bir biçim altında. Buna da, "hetaerizm" (metres tutma) denir.

Monogami, köleci toplumda başlamıştır. Monogaminin, ataerkil aileden devraldığı günlük ortam nedir? Bir yanda aile

biriminin patronu erkek, öte yanda karısı ve genç ve güzel esir kadınlar. Bir de hayvanların bakımı ve tarım. İşte bu tarihsel koşul, monogamiye özel karakterini veriyor: Yalnızca kadın için monogami, erkek için değil! Bugün de böyledir!

Görüldüğü gibi, bugünkü evlilik biçimini ortaya çıkaran ve ona özel karakterini veren koşul, özel mülkiyet ve mirastır. Aşkla, sevgiyle bir ilgisi yoktur. Bu aile biçimi, kadınla erkeğin tarihte uzlaşmasını temsil etmiyor, tam tersine iki cinsin kavgasını temsil ediyor.

Tabii, eski evliliklerdeki cinsel ilişki özgürlüğü monogamide de bir anlamda sürüyor! Nasıl? Heaerizm (metres tutma), kadının aldatması ve fahişelik olarak. İşte bu da monogaminin içsel çelişkisidir. Zengin sınıfa baktığın zaman bu çok açıktır, ayıbı falan da yoktur. Herkes bilir. İki sokak ötede metresinin evi vardır, bilir. Kadın sıkıştığında telefon eder oradan çağırır. Erkeğin parası varsa, hakkı da tabii var.

Kadına düşen ne? Bacağını kıracak, bekleyecek. Herkes de beklemiyor tabii. Kimisi bekler, kimisi beklemez. Ne oluyor o zaman? Erkekten metres tutma, kadında kocayı aldatma, bu evliliğin ayrılmaz parçası oluyor. Ve fahişelik. Bu üçü birlikte, "tek eşli aile"yi yaratıyor.

Bir başka şekilde söylersek, gurup evliliğinde cinsel özgürlük vardı. Herkes herkesin karı kocasıydı. Tek eşli aileye geldiğimiz zaman, bu cinsel özgürlük yine sürüyor ama erkekler için metres tutma, kadınlar için de kocasını aldatma şeklinde sürüyor. Her kadın kocasını aldatır demiyorum, böyle bir şeyi kesinlikle söylemiyorum ama tekil insanlardan ayırıp baktığımız zaman, böyle bir modeldir bu. Fahişelik, metres tutma ve kocayı aldatma bu "tek eşli" ailenin ayrılmaz özellikleridir.

O kadar da ayrılmaz özellikler ki bunlar, kocaların içine kuşku giriyor, bu çocuklar kimden? Çünkü bir aldatma olgusu var toplumda. Bilmem kimin karısı aldatmış, benim karım aldatmaz

ama yine de bilinmez, bu çocuk kimin? Bu soru, mirasın kime kalacağını belirlediği için yaşamsal önem taşıyor, başka bir nedenle değil! Ve Napolyon yasalarında 312.madde bu konuyu düzene bağlıyor ve şöyle diyor: "'Koca, evlilik sırasında doğan çocuğun babasıdır.'" Söylenene bakın! Yani yasalar kocayı aldatma olgusunun yaygınlığını resmen kabul ediyor ve diyor ki, kimden olursa olsun (yasa bunu söylüyor) resmen koca kimse, sahip odur. Görüyor musunuz, nereye gelmiş işler? Tek eşli ailede böyle bir yasa olur mu? Dediğim gibi, metres tutma, kocayı aldatma ve fahişelik bu tek eşli ailenin, bugünkü modern ailenin ayrılmaz parçalarıdır.

Gerçekten sevgiye dayanan evlilik, soyut olarak baktığımızda, ancak ezilen sınıfta gerçekleşebilir. Gerçekleşiyor mu? Onu da kolay söyleyemem. Çünkü evet onun uygun bir alt yapısı var. Mülkiyet yok, mülkiyet sorunları yok. Kadın da çalışıyor vb. İşçi ailesinde kadın, burjuva kadından çok daha eşittir. Edalarına bakmayın siz, hiçtir burjuva kadın, hiçbir şey değildir. Adam zengin, kadın da gayet güzel yaşıyor. Ya adam defederse, bitti! Böyle bir şey yok işçi ailesinde. Ne olacak, iki göz odada oturuyorum, gider öte yanda iki odada otururum dediği zaman orada eşitlik var. Sen para getiriyorsan ben de getiriyorum dediği zaman orada eşitlik var. İşte orada eşit ilişki şansı var. İşçi sınıfında gerçek sevgiye dayanan evlilik yaratma şansı var. Ama o da çoğunlukla yaratamıyor. Neden? Çünkü toplumdaki egemen değer yargılarından kurtulamıyor. Toplumun egemen değer yargıları ise, egemen sınıfın değer yargılarıdır. Tüm zevkler, şu doğru bu yanlış lafları vb., bunlar egemen sınıfın fikirleridir. O büyük baskıdan kurtulamıyor işçi sınıfı. Yine de, olabildiği kadarıyla sevgiye dayanan bir evlilikten söz ederseniz, bu toplumda işçiler arasında vardır.

Söylediklerimi özetlersem, ilkel komünal sınıfsız toplumda özel mülkiyet yoktu, çünkü paylaşılacak birşey yoktu. Bir şey

avlıyor, o gün yiyor, iki kap kaçak o kadar. Bir kaç aileden ve onların çocuklarından oluşan bir ev birimi vardı. Bu ev biriminde gurup ailesi vardı. Kadın bu ev birimi içinde toplumsal açıdan zorunlu bir görev görüyordu. Ortak gurup ailesinin evinin sorumlusu kadındı. Dolayısıyla eşitti ve son derece saygın bir yeri vardı. Toplum / aile çelişkisi yoktu. Özgür bir yaşam vardı. Ama tüm bunlar yokluk nedeniyledi.

Zenginlik göreceli olarak artınca, özel mülkiyet ve miras sorunu ortaya çıktı. Sürüler gelince, tarlalar işlenmeye başlayınca, çok zenginlik birikti özel ellerde. Bunu kime vereceksin? O zaman çocuklar babanın oldu, yasalar ona göre değişti. Kadın kocanın esiri oldu, açık ya da üstü örtülü hizmetçisi oldu.

Önceki dönemde toplum/aile çelişkisi yoktu, kadın/erkek çelişkisi yoktu. Bu dönemden başlayarak ise, aile topluma karşı bir birimdir. Toplumun çıkarıyla, ailenin çıkarı arasında derin çelişki vardır. Aile içinde kadınla erkek arasında çelişki vardır.

Nasıl kalkacak bu çelişkiler? Bu durum nasıl değişecek? Bu durum, kadının esirliğini yaratan nedenin ortadan kalkmasıyla değişebilecek. Tabii, bu arada göreceli olarak çok şey yapılabilir ama gerçekten kadının ezilmişliğini kaldırmak için o temel nedeni ortadan kaldırmak gerekir. O neden de özel mülkiyettir.

Özel mülkiyeti kaldırmada da kaba anlayışlara düşmemek gerekir. Özel mülkiyet, kaldırdım demeye kalkmaz. Diyelim ki bugün iktidara geldik, özel mülkiyeti kaldırdık, kadın kurtulmaz. Özel mülkiyeti kararnameyle kaldırmaktan söz etmiyorum, kaldırabilecek bir zenginlik düzeyine gelmek gerekir. Türkiye'nin bu düzeyinde özel mülkiyeti kaldırırsan, ancak varolan üç beş şeyi paylaştırmış olursun, ki amaç o değildir. Öyle bir zenginlik düzeyi olacak ki, özel mülkiyete gereksinim kalmayacak. Coşkun Adalı'nın bir başka vesileyle verdiği örnekle anlatayım. Bizler ilkokula giderken, tükenmez kalem çıktı. Ne kadar değerliydi! Kimse tükenmez kalemini kimseye vermezdi. Ciddi işti yani bu

özel mülkiyet. Üç dört yıl geçti, kimse dönüp bakmaz oldu kaleme. O kadar bollaştı ki, sokakta görsen almazsın. Özel mülkiyetin anlamsızlaşması için böyle bir düzey gerekir. Rusya'da da kaldırdılar, kadın kurtuldu mu? Kurtulmadı. Kadının kurtulması için, özel mülkiyete gerek duyulmayacak bir ekonomi olması zorunludur. O da ne kapitalizmde, ne de sosyalizmde olabilir. Ancak komünizmde olur. Tüm kadınların yeniden toplumsal üretime katılmaları. Ailenin, toplumun ekonomik birimi olmaktan çıkması (üretim araçlarının toplumsallaşmasıyla aile ekonomik birim olmaktan çıkar). Ekonomik nedenlerden doğan monogaminin, yine ekonomik nedenlerden yokolması. Monogamiyle birlikte, hetaerizm, aldatma ve fahişeliğin de ortadan kalkması. Demek ki, uzun bir zamandan konuşuyoruz.

Galiba, "bu kadar konuştun, sonra kurtuluşu Kaf dağının ardına attın. Ezilmeye devam et mi diyorsun?" diye soracaksınız. Şimdi ben bunları söylemek zorundayım, doğrular bunlar. Kadın sorunu, ancak onu yaratan neden ortadan kalkınca çözülecek. Peki, o zamana kadar ne olacak? Ona geçmeden önce, bir başka soruya yanıt arayalım.

IV. KADININ EZİLMİŞLİĞİ SON BULDUĞUNDA MONOGAMİNİN YERİNE NE GELECEK?

Konuşmamın başlarında, aile bir toplumsal kurumdur ve toplumun gelişmesine göre biçim değiştirir dedim ve tarihten örnekler verdim. Bugünkü monogami de, tabii, kadın-erkek birliğinin son durağı değildir. Yarının sınıfsız toplumunda aile de biçim değiştirecektir.

Yerine ne gelecek? Onu bugünden söylemenin olanağı yok. Ancak, şunu söylemek mümkün ve doğru; o toplum geldiğinde, yani sınıflar ortadan kalktığında, eşitlik tüm toplumda sağlandığında, bu aile de mutlaka başka bir tür aile haline gelecek. Onu, o zaman yaşayan insanlar, bize de sormadan, bakalım ne

yazmışlar ona göre aile yapalım demeden, kendi gereksinimlerine göre yaratacaklardır. O yeni biçim, ilkel-komünal toplumun kadın-erkek birliğindeki özgürlüğün, eşitliğin ve yoldaşlığın bir üst düzeyde canlanması olacaktır. "Komünist toplum, seksler arasındaki ilişkiyi, toplumun karışmaya hiç hakkı olmadığı, yalnızca o kişileri ilgilendiren tamamıyla özel bir ilişki yapacaktır." (F.Engels, *Principles of Communism*)

V. BUGÜN YAPILMASI GEREKEN NEDİR?

Kadın sorununun gerçek çözümü sınıfsız toplumda ise bugün ne yapacağız? Kadını erkeğe karşı çıkarmadan (evet erkek eziyor ama o da iblisliğinden yapmıyor, böyle bir düzen bu, o da düzenin kurbanı sonuçta), kadınla erkeği elele verdirerek, bu düzenin yanlışlığına karşı mücadele etmek gerekiyor. Eşitsizliği yaratan nedenin üzerine yürümek. Bunun dışına giden her türlü çözüm yanlıştır, kadını da, erkeği de daha çaresiz bırakır. Feminizme biz bu nedenle karşıyız.

VI. BUGÜN KADIN HAKLARINI SAVUNMANIN PRATİK ÇİZGİSİ NE OLMALI?

Kadın erkek birlikte, eşitsizliği yaratan nedeni yok etmek için mücadele çok doğru bir hedef ama bu acil dertlere doğrudan bir deva olmuyor. Kadın bugün eziliyor, buna ne yapacağız? Ortak mücadeleyi kabul ettikten sonra (bu en önemli parametredir, hiç unutmayacağız), bugün kadın haklarını savunmanın pratik çizgisi ne olmalı?

Şimdi sorun şöyle ve bu iki yönlü bir sorun: Hem bu eşitsizliğe, horlanmaya, ikinci sınıf insanlığa karşı çıkacaksın, hem de kadın-erkek emekçi birliğini bozmayacak, güçlendireceksin. Öte yanda, hem bu durumun, temel neden ortadan kalkmadan toplum çapında düzelmeyeceğini bileceksin, hem de gördüğün haksızlığa karşı suskun kalmayacaksın. İki düzeyde de, bir yanda

kadını erkekten koparmak, öte yanda haksızlığa göz yummak tehlikesi var.

İşte kaba sosyalist akımlar, ilerde hallolacak derken ve orada dururken, feministler de kadını erkeğe karşı çıkarıyorlar. Bu iki tehlikeli ucu da Türkiye'deki kadın hareketinde görüyoruz.

Soruyu iki düzeyde ele almak gerekir. Toplum için ve bilinçli bireyler için.

Bugün kadın haklarını savunmanın pratik çizgisi toplumsal düzeyde şöyle olmalıdır: Kadının meşru olan, şu ya da bu insan için değil, toplumun o gelişme düzeyinde meşru olan tüm haklarını yükseltmeli ve savunmalıyız. Ve bunları birer eğitim aracı olarak değerlendirmeliyiz, kültürü etkileme aracı olarak kullanmalıyız. Kültürü biz istekle değiştiremeyiz ama önemli bir etki yapabiliriz.

Asıl tam anlamıyla çözebildiğimi düşünmediğim düzey, "bilinçli kişiler" düzeyidir. Toplumda tüm kadın haklarını savunacağız ve bunları toplumu ilerletmede araç olarak kullanacağız. Peki devrimcilere, komünistlere gelince, kendimize gelince? Orada ne yapacağız? Gerçekten zor sorudur. Bizler için bu çizgi nerden çekilecek? Mutlaka daha yukarlardan çekilmeli ama ne kadar yukardan? İdeal noktadan mı? Burada kadın yoldaşların vicdanı ve mantığı asıl belirleyici rolü oynamalıdır. Şimdi şöyle bir tutum alınabilir ve bu tutumun karşısında çok birşey de söylenemez. "Karisına el kaldıran devrimci değildir." Gerçekten, yapılan yüz karası bir şeydir. Bir kere zayıfa vurmamak bu. Doğru da, karısına el kaldıran devrimci değildir dediğimizde, o delikten dünyada (yalnızca Türkiye'de değil) çok az devrimci geçer. Demek ki, bir toplumsal ayıpla karşı karşıyayız ve hepimiz derece derece bu ayıbın içindeyiz. Hem yalnızca erkekler değil, kadınlar da bunun içinde. Çocuğunu döven kadın az mı? Onun için kadın yoldaşların vicdanı ve mantığı önemlidir. İlişkileri kopma noktasına taşımadan ama bu davranışın kabul edilmez

olduğunu *toplucu* ve giderek daha güçlü birbirimize söyleyerek basıncı artırmak gerekiyor.

Bu söylediklerimden şunu çıkarıyorum ki, bilinçli bir kadın için (bilinçlenmemiş kadın için o kadar önemli değil, böyle gelmiş diyor, böyle gidiyor) bugünkü toplumda yaşamak gerçekten zordur. Hem herşeyi anlıyor, hem günün tarihsel sınırlılıklarını biliyor. Gerçekten durumu çok zordur. Hepimiz, özellikle erkekler, daha bilinçlenerek, okuyup öğrendiklerimizi yaşantımıza uygulama cesaretini göstererek, bencilliğimizi ve kıskançlığımızı yenerek, benliğimizi tûrab etmeyi öğrenerek, kadınlara ve dolayısıyla kendimize yardımcı olmalıyız.

TARTIŞMALAR

Fatma: Anlattığınız şeyleri ben hiç yaşamadım. Ben ne annemde babamda gördüm dayak olayını, ne de kendi evlilik yaşamımda. Belki benim evliliğim çok kısa, üç yıllık bir dönemi kapsıyor.

R. Yürükoğlu: İnşallah hiç olmaz tabii, ama anne babanda görmemiş olman çok güzel.

Fatma: Hayır görmedim. Yalnız çok bağırma kızımlar oldu. Annem babam biraz daha okumuş insanlar olsalardı, belki onlar da olmazdı. Ekonomik sıkıntıları aşamayınca ister istemez birbirlerine bağırıp çağırarak rahatladılar. Ama mesela biz çocuklara, "seni döverim" diyoruz. Bu da güçlünün güçsüze kendini kabul ettirmesi. Sonra sizin dediğiniz gibi, kadının ekonomik gücü olacak ve öylece yerini bulacak. O zaman ev hanımına hiç bir zaman özgürlük gelmeyecek. Herif ne verirse alıp payına düşene razı olacak.

Celile: Bugün kadınlar günü, karşımıza bir erkek geçmiş konuşuyor, varsa bir kadın konuşsun görelim. Sırma kız konuşsun.

R.Yürükoğlu: Kadın gününde erkeğin konuşması iyidir. Erkeklerin kendilerini düzeltmeye başladıklarına bir örnek olursa iyidir. Sırma'nın söz alması isteniyor, genel istek.

Sırma Yürükoğlu: Kadın-erkek ilişkisinde erkeğin üstünlüğünün getirdiği acı sonuçlar var tabii. Ama sonunda insan ilişkisinin nasıl olması gerektiği konusudur. Gerçekten eğitimle çözümlenecek bir sorun olarak görüyorum. İnsan hırçın bir insansa evde karısına öyle davranıyordur, işyerinde yanındaki arkadaşına öyle davranıyordur. O zaman daha iyi ortaya çıkıyor ki, sorun cinsler arası ilişki değil, toplumda insani ilişkilerin oturmamışlığı sorunudur. Kadın için de, erkek için de geçerlidir. Evlilik dediğin zaman, o çerçevede işlerin iyi gitmesi için iki taraf da elinden gelen çabayı sarfetmelidir. Yine olmazsa olmamış olur ama elden gelen çaba sarfedilmezse hiç sonuç alınamıyor. Bu yalnızca evlilik için de değil, tüm toplumsal ilişkiler için böyledir. En önemlisi, sınıf meselesinden ayrıldığı zaman, bir adama karşı hababam boğuş, hiç bir şey elde edemezsin.

Güzide: Büyük görev kadına düşüyor. Niçin? Çocuğu ana yetiştirir, ki çocuk da yarının büyüğüdür. Hepimiz anayız aşağı yukarı burada. Sağlıklı bir nesil yetiştirebilmek için, evde kız çocuğunu kız çocuğu gibi; yetiştirmemek, erkek çocuğunu erkek çocuğu olarak yetiştirmemek lazım. Hep erkeği suçlu kılmak doğru değil. Bunu geçmiş analarda da, günümüz analarında da görüyorum. Erkek çocuğu gider bütün gün sokaktadır, hiç sormaz. Ama kız çocuğu yarım saat kaldı mı evin dışında, ona hesap sorar. O zaman yarının pısırik anası yetiştiriyor. Öte tarafta yarının zorba, hesap sorulmaz erkeği

yetiştiriyor. İşte konuya burada el atmak lazım. Biz bugün erkeklerle karşı karşıya gelmişiz, kendimizi savunmuşuz bu çözüm değil, çünkü evde uyguladığımız evlat yetiştirme tarzımızda bozukluk var. Biz nasıl kız çocuğumuza hesap soruyorsak, erkek çocuğuna da aynı hesabı sormalıyız. Ve bu, evdeki iş bölümü içinde de yapılabilir. Mesela erkek çocuğu mutfığa girmez, niye girmez, girsin bulaşığı yıkasın, kız çocuğu kurulasın. Ev süpürülecekse erkek çocuğu süpürebilir. Yemek hazırlayamıyorsa salata yapabilir. Bu şekilde yetiştirdiğin zaman evlendiğinde sorun kalmayacak, çünkü anne babadan bir şey almış, bu sorumluluğu ilerki hayatında sürdürecektir. Biliyoruz dayak çaresizliktir, adam diliyle anlatamıyorsa, sorunları kafasında çözemiyorsa kaba kuvvete başvuruyor. İcabında dayak atan kadın da vardır.

Demek ki gücüm yetse ben de döveceğim. Madem ki ayıptır, bu ikisi için de ayıptır.

Hazal: Yoldaş herşeye son derece derli toplu değindi, eline diline sağlık. Bazı dertler var ki, gerçekten ciddi çözüm aramak lazım. Toplumdaki sorun bugünün somut durumunun yarattığı sorun. O yaralar öyle kanayacak, öyle acıyacak, bu durum şu veya bu ölçüde etki yaparak, nesnel durum değişerek zaman içinde çözülecek. Sorun, aslında bizim gibi durumlarda biraz daha ciddi. Kendisi devrimci, bilen, okumuş, herkesten iyi konuşur, bu konulara geliyorsun fiyasko. En ufak bir uygulama yok. Sanıyorum ki bu tür durumlarda acımasız bir eleştiri, bir teşhir yapmak lazım. Bu ne biçim iki yüzlülük oluyor.

R.Yürükoğlu: İki yüzlülük olmuyor da, işte o da kendi hapisanesinin dışına çıkamıyor. Dediğine katılıyorum, bunun bir yolunu bulmak, topluma yaklaşıldığından daha

yüksek ölçüt aramak gerek. Ama bu tutulacak yol, o insanı da yok etmemeli.

Hazal: İşin, acıların çekilmesinden daha fahiş bir yanı, ben örneğim diyor, ben toplumu değiştireceğim. Tabii, komünizmdaki gibi örnek olamaz, o o gün şekillenecek. Ama bugün de olabilenin en ilerisinde durması lazım. Komünist insanın yaptıkları affedilmez geliyor bana. Onun için önlemler geliştiremez miyiz acaba?

R.Yürükoğlu: Doğru, bir komünistin bu alanda yaptığı hata, normal bir insanın yaptığı hatadan daha büyüktür. Ona göz yummak anlamına gelmeyen bir şey yapılmalı. Ama ne ve nasıl yapılmalı? Konuşmandan edindiğim izlenim şöyle oldu: Pazar toplantısında ayağa kaldırıp teşhir edelim. Bu karısına el kaldırdı geçen hafta. Yapıcı bir yol gibi gelmiyor.

Hazal: Ya da kendi kalkıp özür dilesin herkesten.

R.Yürükoğlu: O nedenle Alevilik kültürünü kendimizin yapalım diyoruz. Cemde insan yalan söyleyemez, içine işlemiş. İlk kez ceme girsin gene aynı, çünkü o terbiyeyi yüzyıllardan devralmış. Bizim toplantılarda, biz derken tüm devrimci hareketi kastediyorum, ne olur biliyorum. Bir iki jest yapılacak, sonra olacak şudur: Sen şunu yaptın, o şunu yaptı... O kültürümüz yok. Aynı olayı devrimci yapıyorsa bu daha büyük suçtur, doğru. Toplumun önüne örnek diye çıkıyor. Önlemler geliştirilmesi gerekir, o da doğru. Ama kültürümüze uyan ve onu ilerletecek yolları bulabilmeliyiz.

Agop: Kadının rolü doğurmaktan geliyor. Erkek doğurmuyor, onun için süregenlik sağlayabiliyor. Ama kapitalizmin bugün eriştiği düzeyde kadınla erkeğin rolleri arasındaki farklılık azalıyor. İkisi de birbirinin yaptığını yapabilir duruma geliyorlar. Doğurmak hariç. Demek ki bir kadının hayatında

beş altı yıllık bir bölümü çıkarttığımız zaman, geri kalan kısmında erkeklerle arasında üretkenlik açısından farklılık giderek ortadan kalkıyor. Onun için bugün erkek kadın eşitliğinde korkunç bir ilerleme var. Sosyalizmin özellikle kök salamadığı ülkelerde toplum feminizmi kabul edebiliyor. İki seks birbirine yaklaşmaya başlayınca, bu feminizmi doğurdu. Şöyle düşünsək, komünizm dünyaya iki yüzyıl daha gelmezse, kadınlar aynı şekilde ezilecek mi? Sanıyorum ki ezilmeyecekler. Bakıyorsunuz en ileri ülkelere, mesela İsveç'e bakıyorsunuz, parlamentoda %50'ye çok yakın kadın milletvekili oranı. En yüksek düzeydeki yöneticilere bakıyorsunuz gene kadınların oranı % 50'ye çok yakın. Bundan belki 50 yıl sonra İsveç'e sosyalizm gelmez ama kadın erkek eşitliğine yakın bir şey olabilir. Onun için illa sosyalizm kanalından kadının kurtuluşu için savaşmak doğrudur diyemeyeceğim. Feminizm de, iki seks arasındaki ayrışmayı birleştirme yönünde çok önemli bir rol oynuyor bence.

R. Yürükoğlu: İki seksi birleştirmeye yaramıyor feminizm. Tam tersine arayı açıyor. Toplumun ekonomik kültürel gelişmesi ilerledikçe kadının durumunda, göreceli bir düzelme oluyor. Düne oranla daha iyi bir durumda yaşıyor ama bu kurtulması anlamını taşımıyor. Yarın da öyledir eğri. Burada işçi sınıfının durumuyla bir benzetme yapabiliriz. İşçi sınıfı genel olarak bundan 50 yıl öncesinden iyi yaşıyor. Bu onun kurtulması anlamına mı geliyor?

Güzide: Kadının dışarda çalışması şart değil. Ama erkek bunu sürekli istismar etmiş, mesela akşam geldiğinde, ben çalışıyorum sen oturuyorsun diyebilmiş. Oysa kadın oturmuyor. İster fabrikada çalışsın, ister çalışmasın. Hep çaba sarfetmiş. Kadının ille de fabrikada çalışmakla yerini bulacağını kabul etmiyorum. Kadın daima çalışmış. Erkeği

doğurup büyötmüş, o seviyeye kadın getirmiş. Nasıl o ananın hakkı inkar edilir, sizler kendiniz mi bu duruma geldiniz? Bunda babadan çok ananızın rolü vardır.

Utku: Kadın cinsinin bugün tarihten gelen birikimle daha cahil olduğunu, toplumsal konum olarak erkekten daha geride olduğunu, dolayısıyla hareket alanının erkeğe göre daha sınırlı olduğunu görmek gerekiyor. Çünkü haklarını alma mücadelesinde çok önemli bir yer tutuyor bu sınırlılık. Son tahlilde elbette ki kurtuluş çok daha sonra. Belirleyici olan ekonomik koşulların değişmesi. Bugün vurgu yapılması gereken nokta, eğitim konusu. Özellikle annelerin eğitimi. İkincisi de, devrimci harekette yer alan insanların, kendi kendilerini, dışardan hiç bir moral baskı olmadan özeleştiriyeye tutması gerekir.

R.Yürükoğlu: Geçen gün birisiyle konuşuyordum, "kadın sorununda toplantılardan birşey çıkmaz" dedi. Tam tersine, böyle toplantılar konuyu bilincimizde öne getiriyor. Buradan çıkınca eminim herkes bir iç hesaplaşma geçirecek. Havayı değiştirmede, amaçları hatırlatmada, ne yapmamız gerektiğini ortaya koymada ve de bir yaptırım oluşturmada bu toplantıların büyük yararı var. Eğitimin, konu üzerinde yoğunlaşmanın bir parçası. Yoğunlaşmadan düzelmiyor. Kolay bir şey değil tabii. Kapitalist toplumdaki hava tümüyle aleyhine işliyor.

Sırma Y.: Bazı şeyleri kabullenmek gerekiyor. Güzide'nin dediği gibi, bugün çocuk anneden sorulur. Tamam eşler paylaşır ama anneden sorulur. Düz bir mantıkla bile düşünsek, çocuğun eğitiminde tek bir stil verilmesi lazım. Çocuğa bir kaç farklı stil verilmeye başladığı zaman, kaymalar görülüyor. Eşlerin birbirine yardımlarının büyük katkısı oluyor. Ama

gene de çocuk anneden soruluyor. Üç yaşında, beş yaşında çocuk diyorsun ama, çok şeyin tohumu o yaşlarda atılıyor.

Cahide: Bugün ne yapılabilirle, pratikle ilgili bir iki şey söylemek istiyorum. Belki çok ciddi bir öneri olmaz ama. Bu sorun beş yıl sonra mı, on yıl sonra mı çözülecek kısımlarını konuşmaktan sıkılıyorum açıkçası. Nedense erkekler kadın sorunuyla ilgili söz aldıkları zaman, o taraflardan konuşuyorlar, kadınlar söz aldığı zaman da çoğunluk pratikten konuşuyor. Eğitim meselesi çok kapsamlı bir şey. Eğitimi nasıl vereceksin? Çok geniş bir konu, yoğun bir eğitim vermek başka bir örgütlenme ister. Öyle olunca da kişiler arasında, aile içinde birşey halinde kalıyor. Ya kişilerin tek tek kendini sorguya çekmesi, ya da ikili ilişkilerde taraflardan birinin ötekini eleştirip düzeltmeye çalışması gibi birşey haline geliyor. Bir şeyin çok büyük bir engel olduğunu düşünüyorum. Bu değer yargıları meselesi. Gerçekten küçük büyük bir sürü sorun çıkıyor ilişkilerde. Değer yargılarının bağlayıcılığı yüzünden pekçok sorunun konuşulmadığını düşünüyorum. Ben burada asıl rolü kadınlara yüklüyorum. Erkeklerden bu konuda çok cesur olmalarını beklemiyorum. Göstermeleri gereken cesaret kendi yerlerini sallayacak. Ama kadınlara korkunç cesur olmak düşüyor. Komünistlerden konuşuyorsak gerçekten çok gözü kara davranmak gerekiyor. Geniş kalabalıklardan, kendisiyle meşgul insanlardan konuştuğumuz zaman, o cesareti istemek biraz haksızlıktır. Cesaret gösterip de ne yapsın, alsın çantasını gitsin mi? Ama komünistlerden konuştuğumuz zaman hiç gözünün yaşına bakmamak gerekiyor.

R.Yürükoğlu: Şimdi gençliğin konuşuyor. Daha fazla cesaret istemek başka, "gözünün yaşına bakmamak" başka. Ayrıca,

pratik öneri yapacağım dedin. Gözünün yaşına bakmamak pratik öneri mi?

Erkeklerin konuştuklarında konunun başka yanına, kadınların pratik yana vurgu yaptıkları noktasında birşey söyleyeyim. Biz kendimizi aldatamayız, *kadın hakları konusunu erkeğe yönelmekten kurtarmakla yükümlüyüz*. Kadın sorununun ne zaman gerçek anlamda çözüleceğini konuştuk. Buna karşı söylenecek bir şey var mı? Kadın sorunu nasıl çözülür? Nasıl doğmuşsa öyle çözülür. Ekonomik nedenden doğdu, ekonomik nedenden yok olacak. Bunu vurguluyorum sürekli olarak. Unutursak kantarın topuzunu kaçırmak tehlikesi vardır. Fazla hamasi ve gürültülü bir üslup tutturursun, "biz bugün düzeltereğiz" dersin, hiç yapamayacağın bir şey için ayağa kalktın mı, hem kendini rezil edersin, hem de yapabildiğin kadarıyla kadınla erkeği birbirine düşman edersin.

Getirdiğimiz, kadını erkekten ayırmayacak bir perspektiftir. Şunu söylüyoruz: Her yaptığımız, temel amaca hizmet etsin, sınıf mücadelesine yöneltsin, temel nedeni ortadan kaldırmaya götürsün, kadınla erkeği ayırmasın, birbirine bağlasın. Bu çerçeve içinde gelmiyen "önlemler" yanlıştır. "Gözünün yaşına bakmamak" bence işte böyle yanlış bir önlemdir. "Gözünün yaşına bakmadığın" insanlar ve evlilikler pıtır pıtır (dökülürse değil) dökülünce bunun sorumluluğunu taşıyabilir misin?

Deneyimli yoldaşlar konumumu anlarlar. Sorumluluk altında konuşuyorum. Sorumluluğum, partisi ve devrim için ölmeye her an hazır olduğunu defalarca kanıtlamış yoldaşlarıma karşıdır. Şunu çok iyi öğrendim ki, sonuçta insanı yüceltecek ya da batıracak ana nokta komünistin sınıfına, partisine, yoldaşlarına ne denli özveriyle bağlı olduğudur. Yıllar içinde böyle çok yoldaş tanıdım. Bunların tümünün de kadın sorununda erkek şövenizmini aşmış olduklarını söyleyemem. Ama insanın insanlığını, komünistin komünistliğini tek bir kadın sorunundaki

tutuma indirgemeye kalkışmak doğru değildir.

Yıllar önce, Amerika Komünist Partisi'nin yayın organında bir karikatür görmüştüm. Adamın biri, elinde, ceplerinde, her yanında tabancalar, el bombaları. "Öldürün, vurun, gözünün yaşına bakmayın" diye bağıyor. Ardından ikinci bir çerçeve, aynı adam tırnağını biraz derin kesmiş, bağıyor, "aman, yandım, ah, oh."

Bunları neden anlatıyorum? Kantarın topuzu öte yana gidiyor gibi de ondan. Yapılabileceklerin tarihsel sınırını unutup başımız dönmesin istiyorum. Kendimize gelince daha yüksek standart aramalıyız, bu kabul. Bunun pratiğini konuşalım. Pratiği nasıl olacak? O konuda öneri bekliyorum. Konuştukları zaman pratik sorunlardan konuşan yoldaşlardan bekliyorum.

Derya: Bir iki yoldaştan geldi, "gözünün yaşına bakmayalım", "teşhir edelim" filan. Tamam o yoldaşın yaptığı yanlıştır, komünist birisinin yapması daha da kötüdür, ama, kimse dört dörtlük komünist değil. Buna biz kadın yoldaşlar da dahiliz tabii. Başka hatalar da yapıyoruz, daha can alıcı konularda da yapıyoruz. O zaman her yaptığımız hatada bize böyle mi davranılacak? Bence bu yanlıştır. Hatayı düzeltmenin daha yapıcı yollarını bulmamız gerekir.

Hazal: "Toplantılardan ne çıkar, ne değişir" diyen bendim. Fazla umutsuz bir söyleyişti gerçekten. Doğru değildi, geri alıyorum. Bir öneri yapacağım. İki düzeyde, hem kadın örgütümüz düzeyinde, hem de yüksek örgütlülük düzeyinde. Bir süredir biz bu konuya eğilmemiştik. Kadın sorununa teorik açıdan eğilen bir semineri bir kaç yıldır yapmadık. Eğitimin önemli bir rolü olduğunu söylüyorsak, bunu düzeltmemiz lazım. Biz yarının çocuklarını yetiştireceksek, ezilecek kızlarımızı, ezecek oğlanlarımızı yetiştirmeyeceksek, o zaman öncelikle kadınların kafasının değişmesi gerekiyor. En başta

kadınların kendilerini ezen düşünce yapısından kurtulmaları gerekiyor. Eğitim gerçekten çok önemli.

Güzide: Bu eğitimlerde "kadın tüketici değil" denmeli kadına. Sen tüketici değilsin, sen üreticisin, ister dışarda çalış, ister çalışma. Asırlar boyu kadına hep tüketici gözüyle bakılmış ve kadın da bunu kabullenmiş. Sonuçta o da dememiş ki, arkadaş ben nasıl tüketici oluyorum? Ben doğurmakla, büyütmeyle, bakmakla üreticiyim, benim üretme alanım daha çok. Sen bir tek alanda üretmişsin, ben birkaç alanda üretmişim. Kadının kafasına kendisinin tüketici değil üretici olduğu konmalı. O zaman kadın sorunlarına sahip çıkabilir. Sürekli eziklik duyan, ben tüketiciyim susmalıyım diyen bir kadından kimse sorunlarının üzerine düzgün gitmesini bekleyemez. Mesela dün bir toplantı olmuş, ben akşam haberini aldım, sordum nasıl geçti diye. Kadıncağızın biri girmiş, hemen mikrofonu almış, burada erkeklerin ne işi var, biz burada erkek istemiyoruz, salonu terk ediyorum demiş ve birkaç arkadaşıyla beraber salonu terketmiş. Ne demek erkeğin ne işi var? Erkek benim sorunumu tartışmıyorsa, tartışmayı dinlemiyorsa, benim sorunumdan nasıl haberi olacak? İşte bu tür bir tablo oluşuyor. Sonuçta feminist bir düşünce çıkıyor, erkekle kadını karşı karşıya getiren bir düşünce sistemi oluşuyor.

Agop: Güzide'ye birşey sormak istiyorum. Gerçekten kadın eşitliği konusunda doğru şeyler söylüyor. Peki niye bir adım daha ileri atmıyor da, üstleniyor hep kadının çocuğu büyüteceği rolünü? Erkek gidip çalışıp üretecek, kadının üretkenliği başka olacak. Niye orada duruyor, onu çok merak ediyorum. Dediklerinin %80'ine katılıyorum, ama o %20 katılmadığım bölümüdür ki zaten kadını ikinci sınıf vatandaş durumuna getiriyor. Bir adım daha atsın desin ki, kadın da

üretkendir, evde de dışarda da üretebilir. Kadınla erkek arasında farklılığı koyacağına, ikisi arasındaki benzeşmeyi neden koymuyor?

Güzide: Çok teşekkür ediyorum. Belki benim anlatma yetersizliğimden oluyor, yoksa ben şunu diyorum: Kadın dobra dobra diyebilmeli ki, ben tüketici değil üreticiyim. Fiziki yapı olarak kadın bazı işlerde çalışamayabilir.

Agop: Ona da katılmıyorum. Her işi yapar.

Güzide: Darda kaldığı zaman yapar da, normalde yapacak güç varken o gücü geriye alıp daha az verimli olacak bir güce yüklenmek yanlış olur. Ben ayırmıyorum, fabrikada çalışsın veya çalışmasın hiç birşey değişmez, kadın yine üreticidir.

R.Yürükoğlu: Birşey söyleyeyim. Güzide yıllardır, bugün de dışarıda, endüstride çalışmakta olan bir kardeşimizdir.

Bir teyze: Bugünkü de, yarınki de, kadınlarımızın hepsi büyük. Bir bey ölürse kadın beşaltı çocuğuyla o yuvayı dağıtmıyor, çocuklarını büyütüyor, okutuyor everiyor, bu sefer torunlarına başlıyor. Haysiyeti, şerefi, gücüyle. Ama erkek öyle değil. Bir erkeğin hanımı öldüğü zaman kırkını bekliyor, bazen onu da beklemiyor, getiriyor içeri koyuyor, o anda o yuvayı zehir ediyor.

Meral: Güzide de Agop yoldaşın söylediğine çıkan birşey öneriyor, erkek çocuğuna bulaşık yıkamak, kız çocuğuna erkek çocuğun rolü gibi görünen şeyler öğretilabilir diyor. Agop'un dediği, çocuklara sadece anne mi bakar, ayn bir tartışma. O tartışma aileye bakar aslında. Bilinç düzeyine bakar, aile içindeki dengelere bakar. Şunu söylemek de doğru olmaz: Elli gram sen, elli gram ben bakacağım, bu olmuyorsa eşitlik yok. O da bir seçimdir, o özgürlüğü de saygıyla

karşılama gerekir. Fikir olarak ben karşı değilim, emzirme gibi doğal şeylerin haricinde, bakabilir. Pek çok erkek, bazı kadınlardan daha güzel çocuk bakabiliyor.

R.Yürükoğlu: Agop'un söylediğine yanıt olmadı. Agop'un düşüncesi şöyle: Evde çocuk bakmak, kadını toplumsal hayata katılmaktan alıkoyuyor. Agop demiyor ki, o zaman çocuğu yanındaki erkeğe teslim etsin çıksın. O işleri erkeğe devretmek çözümüyor meseleyi, yarı yarı paylaşmak da çözümüyor. Toplumsal bir şekilde örgütlemek gerekir diyor. Ama o da zaten bugünün sorunu olmuyor. Eskiden kadınla erkeğin fizik gücü arasındaki farkın rolü çok büyüktü, şimdi giderek azalıyor. Ekonomik gelişme kadınla erkek arasındaki fizik güç farkını giderek ortadan kaldırıyor. Bu da toplumsal hayata katılmada büyük bir dürtü oluyor kadın açısından.

Murtaza: Kadın ne zaman ezilmeye başlamış, köleci toplumda. Onbin yıldır kadın eziliyor bu dünyada. Köleler de ezilmişler. Nihayet bir an geliyor, köleler artık böyle yaşamak istemiyoruz diyorlar. Çünkü o toplum artık köleyi istemiyor. Şimdi peki ne diye kadınlar 10 bin sene beklediler de 20. yüzyılın başında ses çıkardılar?

R.Yürükoğlu: Yanıtını senden bekliyorum.

Murtaza: Çünkü kadın yeniden üretime katılmaya başlıyor.

Agop: Yoldaşımın dediğine yüzde yüz katılıyorum. Kadın üretime erkek kadar katkı yapıyor bugün. Bunu görmezlikten gelmeyelim. Yoksa bu şans eseri değil ki, 20. yüzyılda kadınlar birdenbire ne oldu bizim eşitliğimize demeye başlamışlar.

Güzide: Kadın, ben tüketici değilim, ben de senin kadar üretkenim diyecek. Yıllar önce bir tartışmamızda güldüler erkek arkadaşlar, benim evimde oldu bu, "tamam size her

hakkı vereceğiz" deyince ben orada biraz kabalaştım. Siz kim oluyorsunuz da bize hak veriyorsunuz, ben erkekten hak istemiyorum dedim. Burada erkek ilahi bir güçmüş gibi gene çıkıyor en üste. Sonuçta iki insan türü var ortada. Kim kime hak verecek, bağış mı yapıyor?

Hazal: Ben çocuk bakımı konusuna geri döneceğim. Sırma da söyledi, çocukların bakımında annenin rolü önemlidir dedi. Bu eşit bir ortamda söylendiğinde onurdur. Çocuğun yetiştirilmesini, terbiyesini, insanlığını sen belirliyorsun. Eşit ortamda olunca onur payesi ama çocuğun yetiştirilmesinde annenin rolü önemlidir lafının arkasına saklanılıp her türlü yük anneye yıkılıyor.

Utku: Kadın sorunu kafamda insan olmaktan kaynaklanan bir sorun olarak canlanıyor. İnsan ilişkilerinin özel bir alanını oluşturuyor kadınla erkek ilişkileri. Buradan kaynaklanan sorunları, insan olmaktan kaynaklanan sorunlarla karıştırmamak gerekiyor. Bazen öyle durumlar oluyor ki, iki durum birbirine girmiş oluyor, buna şimdi kadın sorunu mu, insani sorun mu diyeceğiz? Bir de devrimciler için daha bir önem kazanıyor. Çünkü çevresinde gördüğü haksızlığa duyarlılık göstermek doğasından gelen bir şey. Kahvelerin açılmasına tepki göstermek gerekiyor. İnsanların oradan buradan borç alıp kumar makinalarına yatırmalarına tepki göstermek gerekiyor. O kadar şeye tepki göstermek meşru oluyor da, kendi evindeki kadın sorununu görmezlikten gelmek nasıl bir parameter oluyor? Dolayısıyla, kadın sorunu kafamda insani bir sorunmuş gibi canlandı.

R.Yürükoğlu: İnsani bir sorun olarak alırsak yok sayarız. Kadın sorunu ekonomik gelişmeyle bağlı olarak ortaya çıkmış, o yolla da yok olacak bir sorun. Ama bugünden yapılması gereken çok şey var.

Yalnız işte hassas nokta orada geliyor. Çünkü sorunun ne zaman kalkacağını biliyoruz. Öyle olunca, bugün nereye kadar zorlanabilir? Bugün alınabileceğin ötesine zorladığın zaman, toplumu parçalarsın, emekçiler birleşip birşey yapamaz hale gelir. Demek ki, birincisi bu konuyu belirleyici sorun düzeyine çıkartmamak gerekir. İkincisi de, haksızlıklara göz yummamak gerekir. İki "parametre" bunlar. Bu ikisi arasında olası şeyleri konuşalım.

İşin ne kadar zor olduğunu şu toplantı da gösteriyor. Çünkü sıkıntıyı çeken kadın yoldaşlardan bile pratik öneri gelemedi. Geldi mi? Ayrıca, diyelim ki uygulanabilir bir öneri geldi. O da ancak sorunun ağırlığını hafifletmede yardımcı olur, çözebilir mi?

Sonuçta bazı konuşmalara katıldım, bazılarına katılmadım ama konuşmanın çerçevesi dışına çıkılamadı. O çerçeve de şudur: Bilincimizi geliştirmek ve geliştirdikçe birbirimize basınç olmak, bir "iç iklim" yaratmaktan başka bir gerecimiz yok.

Bu toplantı büyük yarar sağladı. Bir dönem çok ilgilendik bu konuyla, sonra birkaç yıl ucu kesildi. Gerçekten sürdürmeliyiz. Konu öne çıkarsa, hiçbirimiz dün yaptıklarımızı bugün yapma cesaretini bulamayız. Devam ederse de, bugünkü yanlışları yarın yapma cesaretini bulamayacağız. Bunun ötesi güzel laflar olur, keskin olur ama soruna yardım edici olmaz. Önerimden, bir anda elle tutulur bir sonucu olmadığından, bir şey çıkmaz gibi gelebilir. Oysa öyle değil. Bu ortamda elimizdeki gereçler bunlar, kadını erkeğe düşürmeyeceksek. Kendimizi eğitmeden başka yolumuz yok. Ve bu yığınsallaştıkça, baskı, yaptırım da artar.

Kervan Sayı 26 Mayıs 1993

EK I: Türkiye Komünist Partisi

6.Programı'ndan bölümler

4.4. Kadın

Kadının ezilmesi, insanın insan tarafından sömürülmesiyle bağlı olduğundan, sömürünün yok edilmesi, sosyalizm, kadınların kurtuluşunun başlangıcı olacaktır. İşçi sınıfının ve kadınların kurtuluşu bu nedenle birbirine bağlanmıştır.

Kadın sorunu yalnızca kadınların değil, erkeklerin de sorunudur. Kadın eşitliğe ve özgürlüğe kavuşmadan erkek de eşit ve özgür olmayacaktır.

Bilimsel teknolojik devrim ile, kadının ekonomik ve toplumsal kurtuluşunun maddi temelleri daha olgunlaşmıştır. Bu dev ilerleme sömürücü sınıfın üretim araçlarının özel mülkiyeti ile birlikte uyguladığı aile biçiminin ve kadına verdiği rolün, siyasal ve toplumsal yaşamdan onları uzak tutuşunun her biçiminin parçalanmasına olanak tanımaktadır.

Ancak, işbölümü ortadan kalkmadan, burjuva hakkın dar çevreni aşılmadan, yani hak katkıya bağlı olmaktan çıkmadan kadın tam kurtulamaz. Kadının gerçek kurtuluşu komünizmdir.

Türkiye’de kadın toplumun her alanında “ikinci sınıf” vatandaştır. İşte, evde, okulda, yasalar karşısında, her zaman eşitsizlik, haksızlık, ezgiyle karşı karşıyadır.

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte Türkiye’de kadının ekonomiye katılımında nicel ve nitel bir gelişme olmuştur. Kurtuluşunun öteki sınıf kardeşleriyle birlikte savaşımından geçtiğini yaşayarak görmektedir.

⁷ Bu kaynağa, (1999’da toplanan TKP 10. Kongresi’nde onaylanmıştır) aşağıdaki linkten erişebilirsiniz: <https://emarvakfi.net/arsiv/tkp-is-arsivi/cek-al/>

Kadınların işçi-emekçi olmaktan kaynaklanan, sınıflı toplumlara özgü sorunları, istemleri vardır.

Bu özgül istemler işçi sınıfının istemleriyle çelişmeyen, onlara boyut kazandıran istemlerdir.

İleri demokratik hak devrimi kadın sorununun çözümünde önemli bir adım olacaktır:

1. Kadınların yasalar karşısında tam eşitliğinin sağlanması, kadınları aşağılayan boşanma uygulaması, zina yasası vb, kaldırılması, yeni medeni hukukun hak ve görevlerde tam bir kadın erkek eşitliği anlayışı içinde yeniden yazılması,

2. Ekonomik, kültürel, toplumsal, siyasal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliği, fırsat eşitliği sağlanması. Kadınların gece kurslarına, parti, sendika ve dernek toplantı ve çalışmalarına katılmalarını sağlayacak yatılı kreş, yuva ve ilkokullar açılması ve kadının siyasal yaşama aktif katılmasının önündeki engellerin kaldırılması,

3. Ülkenin somut koşulları gözönünde bulundurularak, tüm yönetim, yasama ve yargı organlarında, parti, sendika, meslek örgütü ve derneklerin karar organlarında kadın ve erkeğin eşit oranda yer alması için gerekli çalışma ve eğitimin gerçekleştirilmesi.

4. Ordu dağıtılıp, yeni halk ordusu, halk milisleri kurulurken, kadınların da katılımının sağlanması,

5. Ev işlerinin toplumsallaştırılması için kolektif yemekhaneler, kolektif çamaşırhaneler, vb, açılması,

6. Ev işleri ve çocuk bakımı tam anlamıyla toplumsal bir karaktere sahip olana dek, bu işlerin erkek ve kadın tarafından ortak yürütülmesi konusuna gerek yasalarda, gerekse ideolojik eğitimde ağırlık verilmesi,

7. Doğum kontrolü ile hamilelik sürecini kaldırmanın, tüm kadınlara eşit ve parasız bir hizmet olarak sunulması ve bu konularda yaygın eğitim sağlanması,

8. Kadınların kazançlarından kaybetmemek ve bedelsiz ilaç ve tıbbi yardım almak koşuluyla doğumdan önce ve sonra 8'er haftalık süre için işten serbest bırakılmaları,

9. Kadınların çalıştığı bütün kuruluşlarda kreşler kurulması, emziren analara üç saati geçmeyen aralıklarla, yarım saatin altına düşmeyen izin, böyle anaların işgünlerinin 6 saate düşürülmesi,

10. Kadınları aşağılayan her çeşit işin yasaklanması, ayrıca kadınların çalıştıkları tüm mesleklerin bu açıdan ele alınarak kadını aşağılayan içerikten çıkarılması,

11. Fahişelerin topluma yeniden kazandırılmaları ve üretime katılmaları için özel önlemlerin alınması.

12. Gereksinimi olan kadınların geçici olarak barınacakları koruma evlerinin açılması.

6. Komünist partisi

TKP Leninci örgütlenme ilkelerine bağlıdır

Profesyonel devrimciler örgütü

Parti, üyelerinin kendini eğitmiş, devrimci savaşın özel sanatlarını öğrenmiş, yaşamının tümünü partisine adanmış profesyonel devrimciler olarak yetişmesi için çalışır.

Endüstriyel yoğunlaşma

Partimiz özellikle *işçi devrimcilerin yetişmesine önem verir*. Bu, işçi sınıfı içinde, fabrikalarda örgütlenmeyi başa almayı getirir. Parti bunu *endüstriyel yoğunlaşma* ilkesine göre

yapar. Örgütlenmesini kilit fabrikalarda ve stratejik işkollarında yoğunlaştırır.

Eleştiri-özeleştiri

Bireysel ve kollektif düzeyde eleştiri-özeleştiri, komünist partisinin birliği, gelişmesi, büyümesi için ilk koşuldur. Amacı partinin işçi sınıfına, insanlığa hizmet yeteneğini sürekli olarak güçlendirmektir. Eleştiri, eleştirilen bireyi ya da kollektifi yıkmak değil, partinin ortak amacına katkısını arttırmak amacını güder. Eleştirilen tutumun sınıfın ve partinin çıkarlarına neden uymadığını gösterir. Burjuva ve küçük burjuva etkiler sürekli olarak partinin üzerinde baskı yapar, partiye sızar. Bireylerin ya da kollektiflerin raslantısal hataları, düzeltilmezse eğilim, hatta sapma durumunu alabilir. Eleştiri-özeleştiri bu tehlikeye karşı en etkin silahlardan biridir.

Partide kadın-erkek ayrımı yoktur

Partide kadın-erkek ayrımı yoktur. Erkek komünistler eşitliği pratikte uygulamalı, kadın komünistler uygulanmasında ısrarlı olmalıdırlar. Böylece partinin savaşım gücünün sınırları genişler.

TKP 10.Kongresi, 1999

EK II: Kadın Sorunu ve Sovyetler’de Cinsel Eşitsizliğin Kökleri^{8 9}

E. Karakebeli

- I -

Giriş

Sosyalist ülkelerde kadın sorunu tartışıldığında, kapitalist ülkelerde olduğundan farklı anlamlar taşımıştır. Bunun en önemli nedeni de, ancak sosyalizmle, erkek egemen toplumda baskı altında tutulan kadının gerçek özgürlüğüne kavuşacağı savıdır.

Bu *doğru* teze göre, sınıfların ortadan kaldırılmasıyla, toplumdaki tüm eşitsizlikler de ortadan kalkacaktır. Ancak öte yanda, Sovyetler Birliği'nde kadınların durumu, aynı ekonomik

⁸ *Derleyenin notu:* E.Karakebeli'nin bu güzel araştırma yazısı, *İşçinin Sesi*'nde Haziran-Ağustos 1998 tarihlerinde üç bölüm halinde yayınlandı.

⁹ *İşçinin Sesi*'nin introsu: Sovyetler Birliği'nde kadının kurtuluşunun sağlanamaması sorununun tartışılması, ancak bu konuya "evrensel" yaklaşılmadığı zaman ve bir ülkenin başarısızlığı sistemin yanlışı olarak değerlendirilmediği zaman yararlı olabilir. Sovyetler Birliği'nde neden başarısızlık sorusunu ele alırken bir başka çok önemli nokta da, SSCB 'nin zaten sosyalist bir ülke olmadığı ve de orada sınıfların ortadan kalkmadığı doğrularının ötesine gidilmesi gerektiğidir. Çünkü bu konuda önemli olan, sistemini nasıl adlandıırırsak adlandıralım, SSCB'de kadının kurtuluşunu sağlayacak koşulların neden eksik olduğunun çözülmesidir. Çünkü ne yazık ki, SSCB'de kadın sorunu açısından durum, bırakın ileri kapitalist ülkeleri, aynı gelişmişlik düzeyindeki kapitalist ülkelerde olduğundan da daha kötüydü.

gelişmişlik düzeyindeki kapitalist ülkelerde olduğundan çok farklı bir görüntü ortaya koyamadı. Buna bakarak da, sosyalizmin kadını kurtarmadığı ilan edildi.

Bu yazı dizisinde, her çeşit baskının ortadan kaldırıldığı öne sürülen bir ülkede kadın-erkek eşitsizliğinin varolmaya devam edişinin nedenleri tartışılacaktır. Sovyetler Birliği'nin örnek seçilmesinin nedeni, bu ülkede 70 yıldan fazla bir süre kendisine sosyalist diyen bir devletin varolmasına ve hayatın birçok alanında önemli gelişmeler sağlamasına rağmen, kadın-erkek eşitliğini sağlayamamış olmasından kaynaklanmaktadır.

En baştan şunu söylemeliyim ki, Sovyetler Birliği'nde kadının kurtuluşunun sağlanamaması sorununun tartışılması, ancak bu konuya "evrensel" yaklaşılmadığı zaman ve bir ülkenin başarısızlığı sistemin yanlışı olarak değerlendirilmediği zaman yararlı olabilir.

Kadının özgürlüğüne kavuşması Sovyetler Birliği'nde neden başarısız oldu sorusunu ele alırken bir başka çok önemli nokta da, SSCB'nin zaten sosyalist bir ülke olmadığını ve de orada sınıfların ortadan kalkmadığı doğrularının ötesine gidilmesi gerektiğidir. Önemli olan, sistemini nasıl adlandırırsak adlandıralım SSCB'de kadının kurtuluşunu sağlayacak koşulların neden eksik olduğunun çözümlenmesidir. Çünkü ne yazık ki, SSCB'de kadın sorunu açısından durum, bırakın ileri kapitalist ülkeleri, aynı gelişmişlik düzeyindeki kapitalist ülkelerde olduğundan da daha kötüydü.

Birinci bölümde, SSCB'nin dağılma yıllarında (ve dağılmasından sonra) kadınların durumu ne oldu sorusu incelenecek. Kadınların 1990'lar Rus toplumsal düzeni içindeki yerinin gerçek bir resmini görebilmek için iş hayatında ve eğitimde bulundukları konum ele alınacak. Bu bize teoride öngörülenlerin karşısında, pratikte neyin gerçekleştirilebildiği açısından bir karşılaştırma olanağı verecek.

İkinci bölüm, kadının kurtuluşu sorununun Marksist teoride nasıl değerlendirildiğini inceleyecek.

Üçüncü bölümde, kadının yerinin belirlenmesinde önemli bir etken olan çalışma hayatı daha geniş olarak ele alınacak. Bu bölüm aynı zamanda teorinin savlarıyla gündelik yaşamın gerçekleri arasında giderek açılan boşluğa da değinecek.

Dördüncü bölümde, kadının toplumda "ikinci sınıf vatandaş" oluşunun nedenlerinin, toplumun ekonomik altyapısıyla olan bağı tartışılacak.

Beşinci bölümde, daha önceki bölümlerin ışığında Sovyetler Birliği deneyiminin, kadının özgürleşmesi yolunda yeri nedir diye bakılacak ve "sosyalizmde kadının toplumdaki yerinin iyileşmesi nasıl sağlanır?" sorusu tartışılacak.

Bu yazı dizisinin tamamında amacımız, kadının özgürleşmesine Marksist teorinin yaklaşımıyla, sosyalist devrimini gerçekleştirmiş ilk ülke olan Sovyetler Birliği'nde pratikte gerçekleştirilenin arasında açılan boşluğu dikkat çekmektir.

1. Bölüm: Sovyetler Birliği'nin Son Döneminde Toplumda Kadının Durumu

Bırakalım kendisini sosyalist olarak tanımlayan bir ülkeyi, herhangi bir ülkede kadın sorununu tartışmanın en önemli anlamı, bir cinsin diğerinin baskısı altında kalmış olmasının yanı sıra, toplumdaki demokrasi eksikliğine ya da yokluğuna işaret etmesidir. Demokrasi eksikliği ise tanımı gereği sosyalizme terstir.

SSCB'de yıllar boyunca "kadın sorunu"nun çözüldüğü iddia edilmiştir. Bunda en önemli etken, dönemin ekonomik koşullarına rağmen Sovyetler Birliği'nin, kuruluş yıllarından başlayarak, kadınların tam ekonomik, siyasal ve cinsel eşitlik

sahibi olması sorununu tarihte ilk kez önemli bir siyasal amaç olarak kabul etmesidir. Tüm cinsel ayrımcılık kanunlarca yasaklanmış ve kadınlara, özgürleşme yolunda önemli bir adım olan tam siyasal ve hukuksal eşitlik tanınmıştır. Liberal bir aile hukuku benimsenmiş, anneliği koruyucu yasalar çıkartılmış ve çocukların bakımında kadınlara kolaylıklar sağlanmaya çalışılmıştır. İşyerlerinde de, her türlü iş herkese açık olmak durumundaydı ve çalışmak bir zorunluluk olduğu gibi, aynı zamanda her vatandaşın doğal hakkıydı. Ve uzun yıllar boyunca eğitim, iş ve siyasal yaşamla ilgili istatistikler, hiçbir gelişmiş kapitalist ülkenin ulaşamadığı düzeylerde gitti. Bu rakamlar pratikte yaşanan eşitsizlikleri uzun süre gölgelemeyi başardı. Ancak, konuyla yakından ilgilenenler için, verili anayasal hakların hayata ne denli az yansıdığı bilinmiyor değildi.

Sovyetler Birliği'nde kadınların karşılaştıkları sorunlar hiç değilse 1960'lardan bu yana tartışılmaktadır. Ne yazık ki, bu sorunlar ancak, sürekli düşen doğum oranları, yükselen çocuk ölümleri ve kürtaj, çocuk suç oranı, alkolizm ve uyuşturucu alışkanlığı, fahişeliğin yayılması ve aile kurumunun bütün bunlardan zarar görmesi ayyuka çıktığında dikkate alınmaya başlandı.

1990'lara gelindiğinde Glasnost/Perestroyka siyasalarıyla toplumsal ve ekonomik hayatın birçok alanında değişiklikler ortaya çıkmaya başladı. Siyasetçiler, en başta ülkenin demografik yapısındaki olumsuz değişiklikler nedeniyle, kadınların hergün yüzleşmek zorunda oldukları, "çifte işgünü" gibi sorunlar üzerinde kafa yormaya başladılar. Bu aynı zamanda onlara toplumsal sorunların baş sorumlusunu bulma fırsatı da verdi; kadınların evin dışında çalışıyor olması aile kurumunu sarsıyordu!!

Yıllar süren bir "kadınlar komünizmin aktif kurucularıdır" söyleminden sonra, geleneksel kadın-erkek ilişkileri yüzeye

çıkmiş ve siyasetçiler, "kadının yeri evidir" demeye başlamışlardı. Glasnost siyasalarının ilk günlerinde Gorbaçof'un kadın konusundan "gizli kalmış bir sorun" diye söz etmesi bir raslantı değildir. Örneğin *Perestroyka* adlı kitabında Gorbaçof, toplumsal sorunların öncelikle kadınların sorumluluğu olduğunu iddia etmekte ve bu yoldan kadınların zoraki "eve dönüş"üne kılıf uydurmaya çalışmaktadır.

"Kadının rolünü geliştirmeden daha fazla demokrasi sağlamak olanaksızdır. (...) Biz, *kadınların anne ve ev kadını olmalarının ve çocukların yetiştirilmesindeki vazgeçilmez yerlerinin* getirdiği özel sorunlara dikkat göstermeyi beceremedik. Bilimsel çalışmalar ve yaratıcı eylemler içinde kadınların artık evlerinin günlük işlerini yapmaya, çocuklarını yetiştirmeye ve iyi bir aile atmosferi oluşturmaya zamanı yok. Farkına vardık ki, sorunlarımızın birçoğu – çocukların ve gençlerin hareketleri, ahlaksal, kültürel ve üretimdeki sorunlar - kısmen aile bağlarının zayıflaması ve aile sorumluluklarına gevşek yaklaşımdan meydana gelmektedir. Bu nedenle şimdi *kadınların tamamen kadınsı misyonlarına geri dönebilmek* için ne yapmaları gerektiği üzerine sıcak tartışmalar açıyoruz." (abç) (Gorbachev, 1987:58)

Böyle gevezelikler yapılırken, ekonominin "rasyonelleşmesi" süreci nedeniyle 90'lı yıllarda en çok zararı zaten kadınların yoğun olarak bulunduğu iş kolları görmekteydi. Çoğunlukla düşük nitelikli mesleklerde ve alt kademelerde çalışıyor oldukları için de işlerini ilk kaybedenler olmaları, iddia edildiğinin tersine, ailelerin sağlamlaşmasını değil ama kadınların en çok yoksullaşan grup haline gelmesini sağladı. "Perestroika" siyasalarının hayata geçirilişinden sonra, "yoksulluğun kadınsallaşması" ve kadın erkek arasındaki toplumsal eşitsizlik de iyice arttı.

1993 rakamlarına göre ülke genelinde kadının iş hayatındaki durumu şöyleydi: Kadınların ücretlerdeki ortalama payı, aynı iş kolunda çalışan erkeklerin üçte ikisi ve emeklilik maaşları da yine erkeklerin % 70'i oranındaydı. Bunun nedeni olarak da, kadınların özellikle annelik dolayısıyla en üretken yıllarını evde geçiriyor, dolayısıyla da mesleki bilgi ve eğitim konusunda erkeklerden geri kalıyor olmasıdır deniyordu. Bunun yanı sıra, kadınların işlerini kaybetme şansı erkeklerden en az üç kat daha yüksek olarak hesaplanmıştı. İşsizlerin % 75'inden fazlasını 35-40 yaş grubu lise ya da yüksek okul mezunu kadınlar oluşturuyordu. Kadınların siyasal hayatta da etkileri yok denecek kadar azdı. Kadınlar Rusya Yüksek Sovyet'inin ancak % 5'ini oluşturuyorlardı ve sadece Rus Federasyonu Sosyal Koruma Bakanlığı'nın başında bir kadın vardı. (Fedulova, 1993:23)

Eğitim

Anayasanın 45.maddesi tüm SSCB vatandaşlarına eğitim hakkı tanımıştı. Bu hak, devlet tarafından her türlü eğitim görme olanağını bedava olarak sağlamaktaydı. 1990 tarihli rakamlara göre lise yıllarına kadar eğitimde kadınların oranı erkeklerden daha yüksekti (% 58'e karşılık % 56). işçiler arasında da bu oran aşağı yukarı böyle devam etmekteydi, ekonomik hayata katılan kadınların binde 882'si, erkeklerin de binde 884'ü mesleki lise eğitimliydi.

Ancak, kadınların eğitim aldıkları yaş grubu erkeklerden farklıydı; 20 yaş civarına kadar özellikle şehirlerde yaşayan kadınlar ortalama olarak erkeklerden daha eğitimliydi. 30 yaşından sonra ise avantaj erkeklere dönüyor, 40 yaşlarından sonra kadınlar kesinlikle daha az eğitilmiş kalıyorlardı. Araştırmacılar, kadınların özellikle liseden sonraki eğitimlerinde erkeklerden geri kaldıklarını ortaya koymuşlardır. (Lane, 1992: 153)

Ücretli İş

Yine anayasanın 35. Maddesiyle kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu ilan edilmekteydi:

"Hakların uygulanması, kadınların eğitimde, işte, ücretler ve terfilerde, toplumsal, siyasal ve kültürel eylemlerde eşit fırsatlara sahip olmaları ve kadınlar için özel çalışma ve sağlık koşulları ile bebek bekleyen kadınların ve annelerin çalışmasını sağlayabilmek için çocuk bakımında paralı izin dahil olmak üzere ve küçük çocuklular için de daha az iş saatleri ile desteklenmiştir."

Yasada iddia edildiği gibi eğitim ve öğretimin herkese açık olduğu ve çalışma yaşamında bilgi ve becerinin artırılması için özel önlemler alındığı söylene bile, görülen odur ki kadınların bunlardan yararlanmasında pratikte son derece güçtü. Birleşmiş Milletler'in 1993 yılındaki raporunda 1990-1991 yıllarında çalışan tüm kadınların yalnızca % 6'sının becerilerini geliştirmek üzere bu tür ileri eğitim alabildikleri açıklanmaktadır. Bu oran erkeklerde ise % 20'dir.

Bir başka önemli nokta, her ne kadar (sağlık nedenleri dolayısıyla engellenenler hariç) her türlü işe ayırım yapmadan kadınların da alınacağı öne sürülüyorsa da, kadınlar genellikle ya ülke endüstrisinin gelişmesinde ikinci derece önemde işlerde ya da erkeklerden çok "kadınlara uygun" olarak değerlendirilen işlerde işe alınmaktaydılar. Başından itibaren aldıkları eğitimde de bu şekilde bir yönlendirme vardı:

Kotlarskaya'nın (1990) verilerine göre otomatik üretim hattı operatörlerinin % 80'i kadındı. Hafif endüstri ve hafif makine mühendisliği alanlarında da yüksek oranlarda (% 65-67) bulunmaktaydılar. Satış, aşçılık, sağlık ve sosyal sigorta işleri de yoğun olarak kadınlardan oluşmaktaydı. Kadınlar tıp alanında çalışanların %69'u, öğretmenlerin %75'i, muhasebecilerin %89'u,

kütüphanecilerin ve bibliyografların da %91'i idi.

Evdeki rollerini yansıtan "kadınsı" işlerde yoğun olarak bulunmalarının dışında kadınlar ayrıca ekonomi, hukuk, eğitim ve tıp alanlarında da meslek sahibi olmakta ancak bunların alt kademelerinde görev alabilmekte, söz ve karar hakkı sağlayan düzeylere yükselememekteydiler. Örneğin, 1989 yılının istatistiklerine göre, tıp alanında tüm hemşire ve fizikçilerin % 71'i kadinken, şef doktorlar erkeklerdi. En yoğun olarak bulunduktan sektörlerde bile, örneğin hafif endüstri alanlarında yöneticilerin % 31'i, tekstilde % 21'i ve yemek endüstrisinde de ancak % 14'ü kadındı.

Son olarak çok önemli bir başka eşitsizlik de aynı işi dahi yapıyor olsalar, kadın ve erkeklerin eşit ücret almamalarıydı. Kadınların iş hayatının yanı sıra evde de durumları farklı değildi elbette. Özellikle tüketim ürünlerinin eksikliği, en basit gıda ürünleri için beklenen kuyruklar, çamaşır makinesi gibi elektrikli ev aletlerinin yaygın olmayışı vs., gözönünde bulundurulursa, kadınların üzerine düşen işlerin zorluğu daha iyi görülebilir. SSCB'de kadınlar ücretli iş ve ev işlerinde haftada ortalama olarak 76.3 saat geçirmekteydiler!

Siyasal temsil ve karar mekanizmalarına katılma

SSCB'de kadınlar her zaman siyasal hayatta aktif rol almada desteklenmiş gözükmüşlerdir. Ancak, gönüllü derneklerinde aktif olmalarına rağmen, resmi karar mekanizmalarına katılma oranları her zaman düşük olmuş ve her zaman erkeklerden çok daha önemsiz kalmıştır. Gözüken odur ki, hiçbir yasal engel olmamasına karşın, geleneksel stereotipler ve yaklaşımlar katılımlarını engellemiştir.

Sovyetler Birliği'nin son yıllarında siyasal alanda durum, ta baştan beri sürmekte olan cinsel ayrımcılıktan farklı bir durum göstermez:

"1989'un ortalarına kadar Politbüro'daki tek kadın üye Aleksandra Biriukova idi ve onun da oy hakkı yoktu. 1989'da Merkez Komite'nin 307 üyesinden % 4'ün altında bir oran kadındı ve bu 70 yıl öncesinden daha yüksek de değildi. Federal düzeyde hiçbir kadın bakan yoktu. Partide % 29 oranında olmalarına rağmen bölgesel sekreterler arasında ve bölgesel SBKP komitelerinde kadınlar ancak % 7 oranındaydı." (Sedatis, Butterfield; 1991:124)

SSCB Yüksek Sovyeti'nin 1984 seçimlerine kadar kadınlar için kota uygulaması sürmüştü. Bu tarihte kotaların kaldırılması kadınların büyük yenilgisi oldu; delegelerin ancak % 18'i kadındı. Kadınların nüfusun yansından çoğunu oluşturduğu bir "sosyalist" tanımlı ülkede, siyasal güçlerinin bu denli etkisiz oluşu en azından demokrasi adına o ülkenin bir ayıbı olsa gerek.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından daha da yükselen ekonomik krizden en çok etkilenen gruplar yine kadınlar ve çocuklar oldu. 1991 Birleşmiş Milletler Raporu'na göre, kadınların hane reisi olduğu ve altı yaşından küçük çocukların bulunduğu ailelerin % 55'den fazlası yoksulluk sınırı altına düşmüştür. Hemen hemen her iki aileden birisi işsizlikten etkilenerek yoksullaşmakta ve işini kaybedenlerin çoğunluğunu da kadınlar oluşturmaktadır. *İzvestiya*'da araştırmacı Marina Lebedeva'nın öngörüsüne göre gelecek on yıldaki işsizler 16 milyonu bulacaktır ve bunun da 15 milyonunu kadınların oluşturması beklenmektedir.

Bölüm 2: Kadınların Kurtuluşu Konusunda Marksist Teori ve Sovyet Pratiği

İlk bölümde kadınların kurtuluşu konusunda Sovyet sisteminin vardığı sonuçlara genel bir giriş yapılmıştı. Sonuçlara bakılınca, yapılanların yeterli olmadığı açık, ancak

Büyük Ekim Devrimi'nin sonrasını ve Bolşevik hükümetinin ilk yıllarını göz önünde bulundurmadan beylik sonuçlara atlamak da doğru olmaz.

Devrimin gerçekleştirilmesi ve sosyalizmin kurulması çabalarıyla beraber, daha birçok konu gibi kadınların toplumda hakkettiği yeri almalarının da artık sadece bir zaman meselesi olduğu sanılmaktaydı. "Sosyalist devrimin komünizme geçiş rehberi" olan Marksist teori, kadının neden baskı altında olan cins olduğunu anlamada da rehberdi. Bu bölümde teorinin SSCB potasında pratiğe nasıl uygulandığını kısaca göreceğiz. 1917 Ekim Devrimi döneminde Bolşeviklerin konuya yaklaşımlarıyla, Kollontai ve Arman gibi Bolşevik kadınların çalışmalarına bakacağız.

Bolşevikler ve Kadın Sorunu

Marks, "tarih hakkında bir şeyler bilen herkes büyük toplumsal gelişmelerin kadınların aktif katılımı olmadan sağlanamayacağını bilir" demiştir. (Marks, 1965:582) Kadınların devrimin gerçekleşmesinin ardından toplumda aldıkları yeri anlamak, bize sadece sosyalizme olan vazgeçilmez katkıları hakkında değil, aynı zamanda, sosyalizmi geri bir ülkede kurmaya çalışmanın zorlukları ve SSCB'nin çöküşünün nedenlerini görmede de bazı ipuçları vermesi açısından önemlidir.

Bolşevikler daha ilk başından, önce devrime, sonra da sosyalizmin inşasına kadınların da katılmasının gereğinin farkındaydılar. Devrimden önce Rusya genelinin hâlâ kapitalizme geçememiş geri bir ülke olmasının faturası her alana yansıdığı gibi kadınların konumunu da etkilemekteydi. Devrim sonrası ilk yıllarda Bolşevik hükümet çok ciddi ekonomik ve siyasal sorunlarla çevriliydi. Devlet işlerinin yürütülmesi ve devrimin

korunabilmesi için her alanda tam denetim sahibi olmak zorunda kaldılar. Kısaca devrimden önce Rusya'nın geneline bakarsak, "125 milyon insan, kocaman bir alana yayılmış, 100'den fazla millet, nüfusun % 80'inden fazlası köylü ve okuryazar değil. Endüstri yeni yeni ortaya çıkmaya başlıyor." (Mc Auley: 1993:1) Ve devrimin ardından da, "Bolşevikler hükümet olduklarını iddia etseler de, ülkeyi kontrol etmekten ve yönetmekten henüz çok uzaktılar. İddialarını hayata geçirmeleri bir iç savaştan sonra gerçekleşti." (agy: 12)

Bu koşullar altında, devrimde kadınların sahip olduğu yerin bilinciyle, kadınların hakları hukuksal yollardan garanti altına alınmaya çalışıldı. Kadınların karşılaştıkları sorunları yasalar hemen azaltacak ya da kaldıracak olmasa da, Bolşeviklerin konuya verdikleri önemi göstermesi açısından kayda değerdir. Şimdi bu tutumlarının teorik temeline bir bakalım.

Öncelikle, devrimin teorisyenleri için kadın sorunu proleteryanın savaşımdan ayrı değildi. Ancak, kadınların da toplumsal hayata katılmalarını sağlamak için, hiç değilse ilk yıllarda bağımsız bir kadın örgütlenmesi gereği duyulmuştu.

1918 Kongresi kararları ile Bolşevik Partisi Merkez Komitesi 1919 Eylül'ünde "Zhenotdel" adlı kadın bölümünü kurdu. Bu örgüt kadın delegelerin toplantılarını hazırlayan ve koordine eden merkez organ olarak çalışmaktaydı. Zhenotdel'in görevi; "kadınları tüm Sovyet kurumlarında harekete geçirmek, kadın yığınlarının kültürel standardını yükseltmek, onları dinsel önyargılardan kurtarmak vb.," idi. (Heitenger: 1979:58).

Bütün bu çalışmaların yanında, sınıflar ortadan kalkmadan sömürünün bitmeyeceği ve kadınların ezilmişliğinin de ancak işçi sınıfının savaşıyla bağlı olarak çözümleneceği öngörülmüştü. Lenin'in mektuplarında bu konuyla ilgili şunları okuyoruz:

"Eğer kadınları kamu işlerine, milislere, siyasal hayatın

içine çekmezsek, eğer kadınları evin ve mutfağın öldürücü atmosferinden koparmazsak gerçek özgürlüğü sağlamak imkansızdır. Hatta, bırakın sosyalizmi, demokrasiyi sağlamak bile imkansızdır." (Lenin, *Letters from Afar*, Letter III)

Kadınların kamu hayatına çekilmesi ve erkeklerle eşit haklara sahip olması, Lenin'in konuşmalarında ve yazılarında sürekli değindiği bir konudur (Zetkin; 1929). Ancak Lenin burjuva demokratik haklarıyla sosyalizm arasında mutlak bir fark görmüştür. Marks ve Engels'in çalışmalarındanyola çıkarak Lenin de biçimsel eşitliğin kadınların kurtuluşunda önemli bir faktör olduğunu söylemiş ancak tek başına yeterli olmadığını belirtmiştir. 1918'de, Uluslararası Kadın Günü konuşmasında; "Bolşevik Sovyet Devrimi, kadınların baskı ve aşağılanmışlığının köklerini dünyada hiçbir partinin, hiçbir devrimin yapamadığı kadar derinden kesmektedir. Sovyet Rusya'da yasalar önünde kadın ve erkek arasında eşitsizliğin izi bile kalmamıştır" demiştir.

Örneğin daha 1918'de, "Evlilik Yasası" ile kadınların durumunun iyileştirilmesi amaçlanmıştı. Bu yasayla her iki eşin de eşitliği sağlandı ve boşanmalar kolaylaştırıldı. Evlilik dışı doğan çocukların diğerleriyle aynı haklara sahip olması yasayla garanti edildi. Lenin, kadınları küçük düşüren boşanma ve evlilik dışı çocuklar için olan "burjuva yasalarının" tamamının yok edilmesi gerektiğini savunmuş ve "yasanın kürtajı yasaklaması burjuva düşüncesidir" diyerek 1920'de kürtajın da yasallaşması sağlanmıştır. Bunların yanı sıra, 1918'de yürürlüğe giren İş Yasası da kadınlara çalışma hayatında eşitlikler sağlamada başlangıç olmuştur.

Lenin'e göre bundan sonraki adım, toprağın, fabrikaların özel mülkiyet olmaktan çıkarılmasıydı. Ancak bunlar gerçekleşikten sonra, küçük, bireysel ev ekonomisinin köleleştirmesinden, geniş ölçekli toplumsal ekonomiye geçerek

kadının tam ve gerçek özgürlüğün sağlanacağını söylemiştir. Birçok konuşmasında özel mülkiyetin kaldırılmasından ve bu gerçekleşmeden Rusya'da kadınların da konumunun iyileştirilemeyeceğinden söz etmektedir. 1919'da, IV. Moskova Şehri Partisiz İşçi Kadınlar Konferansı'nda Lenin, kadınların ezilmekten kurtulmak için iki türlü çaba sarfedilmesi gerektiğini söylemiştir;

"... birincisi 'göreceli olarak basit ve kolay' olan kadınları eşitsiz bir konumda tutan eski yasaların kaldırılması, ama ikincisi daha zor bir görev olan 'evdeki esaret'den kurtulmak ve bu da yalnız yasalarla sağlanamaz." (Lenin, cited in Buckley; 1981: 128)

Dolayısıyla Lenin, sosyalizmin gerçekleştirilmesi ve kadınların kurtuluşu sorununu birbirinden ayırmadan yaklaşmaktaydı. "Kadınların gerçek kurtuluşu ve gerçek komünizm, proletarya tarafından devlet gücüne karşı başlatılan topyekün bir devrimle, bu basit ev işlerine karşı savaşarak ve de geniş ölçekli bir sosyalist ekonomiye geçilerek başlayacaktır" demiştir.

Dolayısıyla, kadınların toplumsal hayatında görülecek değişiklikler daha ileri bir gelişmenin, sosyalizmin kuruluşuyla mümkün olacaktır savı daha ilk yıllardan itibaren bolşeviklerin gündemindeydi. Kadınların toplumsal üretime katkılarını sağlamak ve onları evin geri bırakan yeknesaklığından kurtarmak için önlemler alınmaya başlanmıştı. Ancak, ailenin yerine getirdiği pek çok işi devlet katkılarıyla toplumsallaştırmak düşüncede olanaklı olsa bile, Bolşevik hükümet bunu yerine getirebilecek bir konumda değildi. Kollontay'ın da söylediği gibi, devrimin ardından özellikle toplumsal siyasetleri yerine getirememelerinin en önemli nedeni, ekonomik sorunlardı:

"Bebek ve çocuk yuvalarını kullanmaları için annelere

ajitasyon yöntemleri uygulamamıza gerek yok. Bizim sorunumuz, Rusya'nın maddi güçleri o kadar sınırlı ki, çok yoksuluz ve bu da bizi Rusya'nın tüm çalışanlarına, işçi ve köylü kadınlarına 'yardım istasyonları' götürmekten alıkoyuyor. Ne yazık ki, köylerde hâlâ hiç yuva yoktur ve halihazırda köylü kadınlara yardım için olabileceğin en azını dahi yapamadık." (Kollontai; 1977:146)

Okul öncesi çocukların bakımı ve tüketici hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için çalışmalar yapılmaktaydı. Ancak, Sovyet ekonomisi geriye ve buna bir de 1. Dünya Savaşı ve iç savaş, şehirlerdeki işsizlik, yükselen enflasyon yüklenmekteydi. Dolayısıyla da, toplumsal programlara ayrılacak fazla bir kaynak yoktu.

Yasalar ve tepeden indirilen diğer değişiklikler toplumdaki cinsel eşitsizliği yok etmeye yeterli değildi. Daha da kötüsü, eşitsizliğin en kolay görüldüğü ailede yapılmak istenen değişiklikler, birçok ailenin yıkılmasıyla sonuçlandı ama toplumsal bir kurum olarak ailede yerleşik eşitsizlikleri gideremedi.

Bolşeviklerin aile konusuna yaklaşımları da farklı farklıydı. Örneğin, *Lenin'den Anılar*'da Klara Zetkin, Lenin'in birçok konuda şikayetçi olduğundan söz etmektedir. Lenin "ulusal bölgelerde hâlâ yanlış tutumlar sergilenmesinden, 'kadınların ve onların yaptıkları işlerin önemsenmemesinden' yakınmaktadır"; "herhangi bir komünisti biraz kazısan altında bir cahil bulursun" demektedir. Onların özellikle kadınlar hakkındaki düşüncelerinden söz ederek, hâlâ 'eski erkek-efendi hakkının' gizlice var olduğunu söylemektedir. (Lenin cited in Buckley; 1989:37)

Bolşevik devriminin olanaksızlıkları yüzünden karşılaşılan zorluklar, kadın sorununa yaklaşımda Marksist siyasaaların

pratiğe geçirilmesine engel oldu ve bu zaman içinde de aşılamadı. Stalin'le birlikte "NEP" uygulamasının terkedilmesiyle, vurgu, 'gelişme'ye yani tüketim endüstrileri pahasına ağır endüstriye gerektiğinden fazla vuruldu. Bu arada 1930'larda yaşanan önemli ölçülerdeki insan gücü eksikliği yüzünden kadınların ekonomik ve siyasal konumunda bazı değişiklikler oldu. Ancak yoğun olarak kadın işgücüne duyulan ihtiyaç, ekonomik planları yerine getirme amaçlıydı ve kadınlar üzerinde yapacağı etkiler siyasetçilerin hiçbir şekilde öncelikli konusu olmadı.

Aynı yıllarda kadın sorununun “çözümlemiş” olması da bir raslantı olmasa gerek. 1930'larda tartışmalar susturulmuş ve kadınlar, "endüstrinin, tarımın ve savaşın büyük gücü ve aynı zamanda sevecen anneler ve eşler" olarak ilan edilmişlerdi.

İşçinin Sesi Sayı 463 Haziran 1998

- II -₁₀

3. Bölüm:

Bundan önceki bölümde Bolşevik partisinin önde gelen liderlerinin, kadınların kurtuluşu fikirlerini nasıl Marksist teoriye dayandırıldığını gördük. Buna göre, kurtuluşun gerçekleşmesi için kadınların üretken alanlardan soyutlanmaması ve toplumun eşit üyeleri olarak kamu alanına çekilmesi gerekmektedir.

¹⁰ *İşçinin Sesi*'nin introsu: Marks, Engels sınıf farklılıklarının ortadan kalkmasıyla, bunlardan kaynaklanan tüm toplumsal ve siyasal farklılıkların da kendiliğinden yok olacağını söylemişlerdir. Ekonomik altyapının değişmesiyle birlikte o muazzam üstyapı da değişir. Kadının konumu artık başkadır.

Ancak, ilk bölümde de kısaca değinildiği gibi, SSCB'de kadınların işgücüne tam katılımı, özgürleşmelerini sağlamamıştır.

Bu bölümde SSCB'de kadın işgücünün doğasına dikkat çekilecektir. Bu bize teori ile Sovyet "sosyalizmi" arasında açılan boşluğu da anlamada yardım edecektir.

Sovyetler Birliği'nde Kadınların İş Gücüne Katılma Oranları

SSCB'de çalışmak hem bir hak hem de bir görev olarak kabul edilmiş, buna rağmen kadınların işgücüne katılma oranları yıllar içinde farklılıklar göstermiştir. Özellikle 1950'lerden sonra bu oranlarda önemli bir artış görülmektedir; 1959'da kadın işgücünün % 69'u, 1979'da % 84'ü aktif olmuştur. (Oxenstierna, 1990:185) Bu dönemler içinde tüm çalışanların %50'sini kadınların oluşturduğu gözönüne alınırsa dünya çapında çok yüksek bir oran ortaya çıkar.

Kadınların işgücüne yüksek oranlarda katılabilmesi başından itibaren devlet politikalarıyla desteklenmişti. Bu, önemli bir kısmıyla, devrimin ideolojik yapısının kadınların kurtuluşunda işgücüne katılımı gerekli görmesi olmakla beraber, ekonominin devlete yüklediği ağır sorumlulukları da karşılamak için kadınları büyük sayılarla harekete geçirmeyi getiren bir gereklilikti.

*Tablo 1'*den, devrimin ilk yıllarından itibaren kadınların işgücüne katılımı izlenebilir. Bu tablodan da görüleceği üzere, devrimin ilk yıllarında kadınlar işgücünün %25'ini oluşturuyorlardı ama; "kadın işgücü erkek işgücünden çok daha az kalifiye idi; ülkedeki kadın nüfusu siyasal ve kültürel olarak inanılmaz derecede geriydi. Kadınlar ağırlıklı olarak evlerinin işleriyle uğraşıyorlardı ve hâlâ sürmekte olan feodal/burjuva ahlak anlayışı yüzünden 'kadının yeri evidir ve görevi eş ve anne olmaktır' diyen erkek egemen bakış açısı sürmekteydi. İleri

yıllarda kadınların çalışma hayatında sayılarının artmasının ana nedeni ise, erkek işgücü eksikliği idi." (Lapidus, 1993: 142)

TABLO I			
KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI			
Yıl	Tüm çalışanlar (000)	Tüm kadın çalışanlar(000)	Kadınların %si
1922	6,200	1,560	25
1926	9,900	2,265	23
1928	11,400	2,765	24
1940	33,900	13,190	39
1945	28,600	15,920	56
1950	40,400	19,180	47
1960	62,000	29,250	47
1970	90,200	45,800	51
1980	112,480	57,700	51.2
1989	58,700		50.6

Lapidus, 1993:140

1946'da, II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle daha da kötüleşen demografik dengesizlik sonucu ülkede 35-59 yaş grubunda 100 kadına karşılık 59 erkek vardı. Tahmin edilebileceği gibi bu durum kadın işgücü için özel bir talep yaratıyordu. 1945'te kadınlar iş gücünün %56'sını oluşturuyordu ve 1959'da da kadınların hane reisi olduğu durumlar toplamın % 30'una varmıştı. Kapitalizmin ülkeyi getirebileceği ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşabilmek için hızlı endüstrileşme ihtiyacı, kadınların çalışma hayatına katılmalarına da özel bir şekil verdi.

Çok iyi bilindiği gibi, kadınların işgücüne yüksek oranlarda katılımı her zaman daha iyi toplumsal ve ekonomik bir hayat anlamına gelmedi. Toplumun her düzeyinde eşitsizlikler devam etmekteydi ve kadınların ekonomik bağımsızlığı erkeklerle eşit bir hayatı garanti etmedi.

Şimdi kadınların neden erkeklerden daha alt konumlarda kaldıklarının ve işyerindeki eşitsizliklerin nedenlerini kısaca görmeye çalışalım.

İş Hayatında Genel Eşitsizlikler

Ülkedeki hızlı endüstrileşme 1928'lerden itibaren kadınların iş hayatında giderek artan sayılarda yer almasını sağladı. Buna rağmen kadınlar tarafından yapılan işler genel olarak erkeklerin yaptıklarından farklıydı. Tipik olarak kadın iş gücü ekonominin belirli sektörlerinde yoğunlaşmaktaydı ve ister endüstri ister tarımda olsun, elle yapılan işler 'kadın işi' olarak görülmekteydi. Dahası, kadınların yaptıkları işler genel olarak daha az beceri ve daha az sorumluluk gerektiriyordu. Bunun sonuçlarından birisi olarak daha az ücret ödeniyor ve eğer yaptıkları iş zaman içinde makinalaşırsa, burada çalışan kadınların işleri erkeklere devrediliyordu. Dolayısıyla, kadınların işleri erkeklerinkinden gelir dağılımı, beceri, statü ve yetki alanlarında farklılık gösteriyordu.

Mesleki Ayırım:

Sovyet işgücünde göze çarpan noktalardan bir tanesi kadınların çalışabilecekleri işlerle ilgili hiç bir resmi yasaklama olmadığı halde (sağlık nedenleri hariç) kadınlar ekonominin belirli alanlarında yoğunlaşmış bulunmaktaydılar. Her zaman kadınların yoğun olduğu tarım işkollarını bir yana bırakırsak, 'kadınsı' diye nitelendirilen ve servis sektöründe olduğu gibi ya evle ilgili işlerden kaynaklanan ya da daha az beceri gerektiren işlerde yığıldıkları görülür.

Üstelik McAuley'nin araştırmasına göre, "kadınların çoğunluğunu istihdam eden üç endüstriden ikisinde (hafif endüstri ve gıda işlemede) erkekler yetki gerektiren görevlerde bulunurken, kadınlar en çok temel üretim işlerinde yer almakta"

idi. Kadınların çalışmasıyla ilgili en şaşırtıcı konulardan bir tanesi, erkeklere nazaran daha az mekanize olmuş işler yapmaları ve fazla beceri gerektirmeyen işlerde yoğunlaşmalarıdır. Bu, ilerleyen yıllarda, memurluk ve idari işlerde, tıp alanında ve öğretimde biraz aşılsa da karar mekanizmalarına gelindiğinde büyük çoğunlukla soyutlandıkları görülmektedir.

*Tablo II'*de bazı seçilmiş idari ve mesleki uğraşlarda kadınların temsil edildiği yüzdeler gösterilmektedir. Tablodan görülebileceği gibi yüksek rakamlarla temsil edildikleri Tıp alanında bile kadınlar hiyerarşinin üst kademelerinde giderek azalmaktadırlar.

Mesleki ayrımcılık, karar alma mekanizmalarında bulunamama, kadınların ücretlerinde de büyük eşitsizlikler doğmasını getirdi. 1970'lere kadar kadınların kazançları erkeklerin % 60-65'i kadardı. Lapidüs'ün (1993:143) araştırmasına göre de 1989'da bu oran ancak % 75 civarındaydı. 1922 Sovyet Çalışma Yasası, 1936 ve 1978 anayasaları açık olarak eşit işe eşit ücret ödemeyi garanti altına almaktaydı. Ancak bu sadece 'aynı' işi yapan kadın ve erkekler için geçerliydi. Bu tür tanımlamaların sorunları bir yana, üstelik bu dönemlerde aynı işi yapan kadınların erkek iş arkadaşlarından daha az ücret aldıkları da ortadadır.

Sovyet iş ekonomistleri ücret farklılıklarını değer teorisi yorumlarıyla açıklamaya çalışmaktaydılar. Kişinin çalıştığı ekonomik sektörün önemi, o kadın ya da erkeğin sağladığı emeğin nitelik ve niceliğini, dolayısıyla da değerini etkilediğini öne sürmekteydiler (Sedatis & Butterfield, 1991). Buradan da kolayca görülmektedir ki, kadınlar bir kez bu daha az önemli sektörlerde takıldıklarında, düşük ücret almaları da yasallaşmaktadır.

TABLO I		
İDARİ VE MESLEKİ UĞRAŞILARDA KADINLARIN TEMSİL EDİLDİĞİ YÜZDELER		
1939	1959	1970
İş idaresi-fabrika müdürü 7	12	13
Dükkan ve bölüm başı 9	15	18
Ustabaşı 9	24	27
Tarım-dışı elişleri 30	37	42
Tıp-şef doktorlar vb. 39	52	53
Fizisyenler 61	79	74
Ebeler 72	84	83
Hemşireler, eczacılar 98	100	99
Eğitim ve bilim bilimsel kurumların başkanı vb. 31	38	43
Üniversite hocaları 38	40	41
Okul müdürleri -	-	-
İlk ve ortaokul öğretmenleri 55	73	72
(Lapidus, 1982:114)		

İkinci Vardiya: Annelik ve Ev işleri:

Kadınların toplum hayatına kazandırılması için ev işlerinin yükünden kurtarılmaları gereği çok açıktı. Bu nedenle bu işlerin toplumsallaştırılmasına çaba harcanmıştı. Sovyet çalışma yasası ve sosyal güvenlik kuralları kadınların annelik ve çalışma hayatını beraber yürütebilmeleri için bir çok

önerme taşımaktaydı. Ancak, iyi niyetler ekonomik olanakların eksikliğinde fazla birşey ifade etmiyor. Özellikle Stalin döneminde, örneğin demografik dengesizliğin baskıları, hızlı endüstrileşme politikaları ve tüketim endüstrisinin ihmal edilmesi, ev işleri ve çocuk bakımının annenin sorumluluğuna bırakılması sonucunu doğurdu. Bu ekonomik zorluklar yüzünden özel alanın toplumsallaştırılması 'daha önemli' amaçlara yerini bıraktı. Kadınların üzerine kalan ev işlerinin ağır yükü, onların toplumsal-siyasal eylemlerde sorumluluk almakta isteksiz olmalarına ve geri durmalarına neden oldu. Aynı zamanda erkeklere göre ileri eğitime zaman ayırabilme konusunda da geri kalmaya başladılar.

Sovyetler Birliği'nde kadınların ev işleriyle mesleklerini beraber yürütmede karşılaştıkları sorunları ve yükü daha iyi anlayabilmek için tüketim sektörüne bir göz atalım.

1970'deki resmi istatistiklere göre her 100 aileden ancak 32'sinin buzdolabı vardı, ancak 1980'de 100 aileden 86'sının buzdolabı olabildi. Buzluk ve buzdolabı eksikliği elbette yiyecek hazırlanması ve saklanması gibi ekstra sorunlar getirmekteydi. Dükkanlarda bir kadının ortalama olarak sıra beklemekten ötürü kaybettiği süre 2 saat. (Schroeder, 1990:191) Yine 1970'de her 100 aileden ancak 52'sinin çamaşır makinası vardı, 1980'de bu oran 100 ailede 70'e çıktı. Bulaşık makinaları bu dönemde hemen hemen hiç yoktu. Ev işlerinin büyük çoğunluğu elektrikli aletler olmadan yapılmaktaydı.

Kadınların karşılaştıkları sorunlar yalnızca tüketim sektöründe değildi. Evdeki dezavantajlı konumları onları işgücüne katılımlarında da ters etkilemekte, ne aile içinde ne de daha geniş toplumsal çevrede geleneksel rollerin dışına çıkamamaktaydılar. 'Çifte işgünü' bugün gelişmiş kapitalist ülkelerdeki kadınların da hâlâ sorunudur ve kapitalist düzenin de bir yerden sonra çözemeyeceği bir konudur. Ancak ekonomik

altyapı sağlanmadan, kendisine sosyalist diyen bir devlette de çözülmesi için bir neden yoktur. Hele hele yedek parça olmadığından çalışmayan makinalarla kurulu fabrikalar, "yap-çalıştır-tamir et" metoduyla endüstrileşmeden söz edilemeyeceği açıktır.

Uzun lafın kısıası

Buraya kadar Sovyet iş piyasasının şartlarında istihdam politikalarının kadınları nasıl sürekli bir eşitsizlik durumunda tuttuğunu gördük. Bunlar ekonominin sınırlılıklarını göstermektedir. Eğitim sitemindeki eşitsizliklerle de, kadınların hâlâ ev ve çocuk bakımında birinci sorumlu olması iyice pekiştirilmektedir.

Bütün bunların ışığında, kadınların tam istihdamının, ne iş piyasasında, ne de ailede cinsler arası eşitliği otomatik olarak sağlamadığını görüyoruz. Öte yandan devlet tarafından sağlanan (en azından Sovyetler Birliği'ndeki şekliyle) çocuk bakım yardımlarının, kadınların mesleklerini ev yaşamlarıyla rahat bir şekilde bağdaştırmaları için yeterli olmadığını da eklemeliyiz. Örneğin, yetersiz çocuk yuvaları, kadınların profesyonel yaşamlarıyla aile sorumluluklarını birleştirmelerine engel olmuş, üretim planları da fabrika yöneticilerinin kadın çalışanlarını yarım gün gibi kısa süreli çalıştırmasına olanak vermemiştir. Her türlü tüketim maddesi için kuyruklar kadınların çalışma gününü daha da uzatmış ve bir türlü silinmeyen baba-erki yapının izleriyle erkekler ev işlerinde kadınları yalnız bırakmışlardır.

Bu bölümün sonunda uzatmadan söylenmesi gereken en önemli nokta, kadınların daha az beceri sahibi olmaları, hafif endüstrilerde ya da ekonomi için çok önemli sayılmayan diğer sektörlerde yoğunlaşmaları, ev işlerinden tek sorumlu olmalarının sebebinin daha geniş ölçekte ekonomik şartların

sonuçlarından kaynaklandığıdır.

Bundan sonraki bölümde kadınların kurtuluşundaki engellerin neler olduğuna ve bunların sosyalist olduğunu ilan eden bir ülkede süregelmesinin nedenlerine bakacağız.

4. Bölüm: Marksist Teori ve SSCB

Buraya kadar, kadınların işgücüne yoğun olarak katılmalarının tek başına toplumdaki cinsel eşitsizlikleri kaldırmaya yetmediğine dikkat çektik. Bu bölümde, kadının ezilmişliği konusunun geneldeki kaynağına bakacak ve şimdiye kadar eşitliğin sağlanmasında karşılaşılan engellerin ne olduğunu tartışacağız. Bu arada kadınların durumlarına zaman zaman tekrar referanslar vereceğiz ve nüfusun bir yarısının ezilmesine yol açan yapının kökünde Sovyet sisteminin ekonomik ve toplumsal örgütlenmesinin yattığını öne süreceğiz.

Öncelikle dikkat çekilmesi gereken, Marks ve Engels'in kadınların baskı altında tutulmalarını, artık-ürünün oluşmasıyla ortaya çıkan sınıflı toplum ve tek eşli ailenin yapısına dayandırdıklarıdır. Marks, "kadının baskı altında tutulması sınıflı toplum kurumundan doğmaktadır. Baskının biçimi sınıflı toplumun o günkü biçimiyle belirlenir ve ancak sınıfların ortadan kaldırılmasıyla çözülebilir" der. (*Marks; 1968: 418*)

Engels de kadının baskı altında tutulmasını, "'tarihsel olarak sınıflı toplumun gelişmesiyle başlar" diye açıklamıştır. "Artık-ürünün birikmesini mümkün kılan maddi şartlardaki değişim, toplumsal sınıfların oluşmasını getirmiş ve buna da tek eşli aile, ev işlerinin özelleştirilmesi ve kadınların ortak mülke katkıda bulunan tanınmış ve saygın üyeler olarak değil, ailelerinin ev hizmetçileri durumuna gelmesi eşlik etmiştir." (*Engels, 1972: 120*)

Sınıflı toplumda bu baskıyı yaratan nedir? Ve sınıfların kaldırılması ile kadınların ezilmişliği nasıl ilişkilidir?

Marks'a göre sınıflar toplumda özel biçimdeki *işbölümünün* sonucudur. Dolayısıyla Marks ve Engels sınıfların ortadan kaldırılmasından söz ederken, "bireylerin maddi gereçler ve ürüne referansla birbirleriyle olan ilişkilerini ilişkilerini de belirleyen toplumdaki *işbölümünün*" *kaldırılmasının* gereğini anlatırlar. (Marks, Engels; 1971:21)(abç)

Sınıflar, bireylerin üretim araçlarına olan ilişkisiyle belirlenir. Dolayısıyla, sınıfların yok edilmesi tüm üretim biçiminin değiştirilmesini gerektirir. Bu değişim, "bu özel üretim biçiminin gerekli ilişkileri olan tüm ekonomik ilişkilerin değişmesi"ni gerektirir. Bu da yukarıda sözü edilen *işbölümünün* kaldırılması demektir.

Toplumdaki ne tür *işbölümü* kadın erkek arasındaki eşitsizliği yaratmaktadır? Kadınların ezilmişliğinin altındaki neden olarak ev işleri, çocukların ve kocanın bakımının getirdiği sınırlamalar görülmüştür. Aynı şekilde kocaya yüklenen görev de "ekmeği kazanan" olmaktır. Ailesinin geçimini sağlayan ve onlara bakan koca / baba, bu durumdan, başka yasal bir üstünlüğü olmadan da otomatik olarak bir üstünlük kazanmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan cinsel *işbölümü*, Marks ve Engels'in ortak yapıtlarından *Alman İdeolojisi*'nde tartışılmıştır. Bu cinsel *işbölümünü*, '*ilk işbölümü*' diye adlandırarak, "'temelinde cinsel eylemin farklılığından başka birşey olmayan bu *işbölümü*, daha sonra 'doğal' olarak (örneğin fiziksel güçle), ihtiyaçlar, şans vb., ile bugünkü *işbölümüne* dönüşmüştür" demişlerdir. Bu ilk *işbölümü* kadını ve çocukları erkeğin köleleri haline getirmiştir ve Marks'a göre ailedeki bu esirlik aynı zamanda da ilk özel mülkiyettir.

Marks ve Engels tüm sınıf farklılıklarının ortadan kalkmasıyla, bunlardan kaynaklanan tüm toplumsal ve siyasal

farklılıkların da kendiliğinden yok olacağını öne sürmüşlerdi. Sovyetler Birliği'nde de, özel mülkiyet kaldırıldığı için bir sınıfın üretim araçlarına sahiplik yoluyla diğer bir sınıf tarafından ezilmesinin önü alındığı ileri sürülmüştü. Herşey proletaryanıydı, ya da belki küçük bir farkla, proletarya adına devlet bürokrasisi tarafından sahiplenilmişti. Bu durumda, sınıfların kaldırılmasıyla cinsler arasındaki eşitsizliğin de yok olacağı savından yola çıkarak, "madem SSCB'de sınıfsız bir toplum kurulmuştu, neden eşitsizlikler yok edilemedi" diye bir soruyla karşı karşıyayız. Ya da soruyu farklı koyarak şöyle de diyebiliriz: Kadınların kurtuluşu için gerekli olan ön şartlar SSCB'de ortaya çıkmış mıydı, çıkmadıysa, neden?

Kadınlar da Aynı Gemide

Kadınlarla ilgili olarak ilk tekrar edeceğimiz nokta, onların konumunun da toplumun geri kalanını etkileyen yapılarla biçimlenmekte olduğudur.

"Maddi hayatın üretim biçimi, toplumsal, siyasal ve entellektüel hayatı belirlediği gibi, kadınların yaşamı da bunlardan etkilenmektedir. Sadece ücretli işler değil, aile içindeki durum da toplumun üretim güçlerindeki değişimden etkilenmektedir. Evlilik ve aile, toplumun ekonomik yapısını oluşturan üretim ilişkilerinin toplamından gelişen tarihsel kategoriler olduğundan (yani, biçimleri verili devrin ekonomik sistemi tarafından belirlenir) 'özel ilişkiler' diye adlandırılan bir hanedeki insanların ilişkileri, toplumu yöneten kurallarla birleşiktir. Bunun sonucu olarak, modern bireysel aile, kadının açık ya da örtülü esirliği üzerine kuruludur ve modern toplum, bu tek tek ailelerin molekülleri olduğu bir kütledir." (*Engels*, 1972:137-8)

Peki, aile içinde ve toplumda kadınların ezilmesini engellemek için cinsel işbölümü nasıl ortadan kaldırılacak? Bunun başarılabilmesi için yine üretici güçlerin gelişmesi gerekmektedir. Bir toplumda mevcut bulunan üretim araçları belirli bir tip insanın biçimlenmesine yol açar. Marks'a göre insanlar toplumsal ilişkilerini üretim sürecinde, toplumsal ilişkileriyle uygunluk içinde ilkeler, fikirler ve kategoriler de üretirler. Bu nedenle, toplumun üretim güçlerindeki her değişim, "özel" diye adlandırılan ilişkilerde de etki yapar. Marks, ezilmiş bir sınıfın kurtuluşunu, karşıt sınıflara yer olmayan yeni bir toplumun kuruluşunda görmüştür. Bu 'yeni toplum'un ortaya çıkması için, "eldeki üretici güçlerle, varolan toplumsal ilişkilerin artık daha fazla yan yana var olmasına imkan kalmamış olması gerekmektedir." (Marks, 1964:4)

Toplumun yapısında bu değişiklik nasıl gerçekleşecektir? Yine Marks'a göre, "gelişmelerinin bir devresinde toplumun maddi üretim güçleriyle var olan üretim ilişkileri ya da - aynı şeyin hukuksal adından başka birşey olmayan - mülkiyet ilişkileri çelişkiye düşer. Bu ilişkiler, üretici güçlerin gelişme biçimleri olmaktan, onların engelleyicisi olma durumuna girerler. Böylece, bir toplumsal devrim çağı başlar. Ekonomik altyapının değişmesiyle birlikte o muazzam üstyapı da aşağı yukarı çabucak değişir."

Üstyapıdaki değişimle, onun bir parçası olan ailenin ve kadının da durumu değişir. Bu savın bizi ekonomik indirgemeciliğe düşüreceği iddia edilebilir. Ekonomik altyapının, toplumun yapısını, özellikle eşitsizliklerin nedeni gibi görünen ideolojik biçimleri belirlemede böylesi önemli bir yeri olmayacağı söylenebilir. Bu anlaşmazlığın farkında olarak Marks üstyapıda ekonomik değişikliklerden kaynaklanarak değişimin nasıl meydana geleceğini açıklamıştır:

"Fikirlerin, kavramların, bilincin üretimi, öncelikle insanın maddi eylemi ve maddi ilişkileri, hayatın gerçek diliyle doğrudan beraber örülmüştür." (Marks, 1965:13-14)

"Böyle değişimleri (üretim güçlerinde) göz önünde bulundururken, doğal bilimlerin kesinliğiyle belirlenebilen üretimin ekonomik şartlarının maddi değişimiyle, hukuki, politik, dinsel, estetik, ya da felsefi, kısacası insanın içinde olduğu çelişkinin farkına vardığı ve mücadele ettiği ideolojik biçimler arasında bir ayırım her zaman yapılmalıdır. Tıpkı bir kişi hakkında düşüncemiz onun kendisi için ne düşündüğüne dayanmıyorsa, böyle bir değişim dönemi de kendi bilinciyle anlaşılamaz; tam aksine bu bilinç maddi hayatın çelişkileriyle, toplumsal üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasında varolan mücadeleyle açıklanmalıdır."

Kadınların hiçbir baskıya maruz kalmadıkları bir toplumsal düzen ancak, "herkesin becerisine göre/herkese ihtiyacı kadar" uygulamasının kendini bir toplumsal gerçeklik olarak dayattığında mümkün olur. Yani, komünizmde. Bunun olması içinse şart, üretim güçlerinin aşırı ilerlemesi ve yüksek düzeyde gelişmiş üretim ilişkileriyle beraber bulunması, bu sayede kooperatif zenginliğin bolluğunun olmasıdır. Bu da elbette üretim araçları çok küçük bir azınlığın elinde yoğunlaşmış durumdayken başarılabilir.

Aynı savdan hareketle, sermayenin ortadan kalkması da ancak üretim güçlerinin devasa gelişmesiyle ve bunun sonucunda antagonist sınıfların ortadan kalkmasıyla gerçekleşebilir. Üretim araçlarının gelişmesi eski toplumsal ilişkilerin varolmasını imkansız kılacaktır. Bir kişinin kazanımı diğerinin kaybı anlamına gelmeyince, örneğin üretim araçlarına sahip olmayanları - artık bu bir imtiyaz olmayacağına göre - baskı altında tutmak için de bir neden kalmayacaktır.

Elbette üretim güçlerinin bu denli gelişmesi henüz ABD gibi en ileri endüstri toplumlarında bile gerçekleşmedi. Eşitsizliklerin geneline ya da konumuz olan kadınların bu ülkedeki konumuna bakarak da bunu iddia etmek mümkün. Tüm eski sosyalist blokun da, dünyadaki benzer gelişmişlikteki diğer ülkelerden farklı olmadıkları söylenebilir. Hatta birçok açıdan farklılıklar olsa da ve her ikisi de ekonomilerini farklı şekilde adlandırmış olsalar da, aynı düzeyde gelişmiş üretim araçlarına sahip olmaları bakımından, örneğin Türkiye'de kadınların konumuyla eski Sovyetler Birliği'ndeki kadınların konumu temelde önemli bir farklılık göstermemektedir. Kısacası, ülkeler arasında tarihsel, iklimsel, coğrafi vs. farklılıklar olsa da, üretimin sonuçlarının dağıtılış biçimi aynıdır.

Bu bölümde, kadın konusunun daha geniş bir düzlemde ele alınması gerektiğini ve kadınların yaşam şartlarında iyileşme sağlanması için toplumun yapısında değişim olması gerektiğini vurguladık. Bu savla, bugün hiçbirşey yapılamayacağını iddia etmiyoruz. Elbette alınacak çok yol vardır. Bu noktaya gelecek bölümde değineceğiz.

İşçinin Sesi Sayı 464 Temmuz 1998

¹¹ *İşçinin Sesi*'nin introsu: Devrimden önce Rusya'nın hiçbir demokrasi geleneği yoktu. Sosyalizm tanımı gereği bir aktif yığın demokrasisidir ancak SSCB'de proletaryanın kendini yönetme şansı olmamıştır. Politik ve idari güç devlet ve parti bürokrasisinin elinde yoğunlaşmıştı ve onlar da demokrasinin yolunu açmadılar ve hatta siyasetlerini demokratik olmayan bir temelde inşa ettiler. Bolşevikler gücü ellerine aldıklarında sosyalist bir toplum kurmanın zorluklarının bilincindeydiler. Devrimi gerçekleştirmede asıl olan işçi sınıfı Rusya'da ancak yeni ortaya çıkmaktaydı. Lenin'in gerekli gördüğü NEP de bunun sonucuydu. NEP'in yürürlükten zamanından önce kaldırılması tarihsel bir hata olmuştur.

5. Bölüm:

Büyük Ekim Devrimi'nin ardından Rusya'da durum yeni hükümetin varlığını sürdürebilmek için verdiği sürekli bir kargaşa içindeydi. Proletaryanın devleti şimdi yeni toplumu nasıl kuracakları gibi teorik sorunların yanında, kontrolü elde nasıl tutacakları gibi pratik sorunlarla da uğraşmak durumundaydı. Kadınların ezilmişlikten nasıl kurtulacağı konusu da bu şartlar altında ele alınmaktaydı.

Eşitsizlikleri yok etmek için öncelikle hukuksal tedbirler alındı. Ama daha önceki bölümlerde de gördüğümüz gibi bu hakların hayata geçmesi yeni bir ekonomik temele oturmuş tamamen yeni bir toplumsal düzeni gerektiriyordu ve hele SSCB'nin sahip olduğu üretim güçleriyle çözülecek bir konu değildi.

Daha ilk yıllarından itibaren Sovyetler Birliği'nin önde gelen bir amacı kapitalist ülkelere yetişmek ve onları geçmek olduğundan kamu harcamaları her zaman tüketiciye yönelik yatırımlardan daha öncelikli olmuştur.

Bu ortam içinde 1930'lardan başlayarak yeni aile modeli iflas etti. Bunda ana neden ideolojik adanmışlık eksikliği değil, alt yapının güçsüzlüğüydü. 1. Dünya Savaşı'nın ve ardından iç savaşın getirdiği yoksulluk, 1928'den sonra yaşanan kolektivizasyon ve hızlı endüstrileşme zaten yüksek olmayan hayat standartlarını iyice düşürmüştü. Buradan yola çıkarak, maddi şartların doğurduğu zorluklar yüzünden "Aile Yasası"nın çalıştırılmadığını iddia etmek yanlış olmaz.

Zenotdhel'in yanı sıra 1930 yılında partinin kadın kolu da kapatıldı. Bunları ailenin görevlerini güçlendiren yeni yasalar izledi. Kadınların toplumda baskı altında kalması gibi temel sorunlar ve ev işlerinin yükünden, çocuk bakımının tek sorumlusu olmaktan onları kurtaracak pratik noktalara kadar her konu "aile toplumun temel hücresidir" söylemi altında unutuldu.

Bunlar kadınların kendi kararı değil, parti aygıtının ürettiği politikaların sonucuydu ve kadınlar bir kere daha politik değişikliklerde etkili olmak yerine sadece değişikliklere tabi olmuşlardı.

Bunların bırakın bir sosyalist ülkeyi, batının güdük demokrasilerine bile ters düşen uygulamalar olduğu açıktır. Ne var ki devrimden önce Rusya'nın hiçbir demokrasi geleneği yoktu. Sosyalizm tanımı gereği bir aktif yığın demokrasisidir, ancak SSCB'de proletaryanın kendini yönetme şansı olmamıştır. Politik ve idari güç devlet ve parti bürokrasisinin elinde yoğunlaşmıştı ve onlar da demokrasinin gelişmesinin yolunu açmadılar ve hatta onun yerine siyasetlerini demokratik olmayan bir temelde inşa ettiler.

Büyük Ekim Devrimi'nin gerçekleştiği döneme yeniden bir bakarsak; Bolşevikler gücü ellerine aldıklarında sosyalist bir toplum kurmanın zorluklarının bilincindeydiler. Devrimi gerçekleştirmede asıl olan işçi sınıfı Rusya'da ancak yeni yeni ortaya çıkmaktaydı. Lenin'in gerekli gördüğü NEP de bunun bir sonucuydu. Lenin, toplumdaki herhangi bir gelişmenin başarılabilmesi için öncelikle üretim güçlerinin geliştirilmesi gerektiğinin farkındaydı ve NEP de en basit şekliyle, proletarya devletin kontrolünde, kapitalist ilişkilerin de yardımıyla, üretim güçlerinde gelişmenin sağlanmasıydı.

Merkezi planlı bir ekonominin toplumu yönetmesi gerektiği savıyla NEP'in yürürlükten kaldırılması tarihsel bir hata olmuştur. Stalin ve Troçki'yle başlayarak, toplumda önce sosyalist üretim ilişkileri kurulursa, bu gelişmeyi üretim güçlerinin de takip edeceğine inanıldı. Bu düşüncenin kökleri volüntarizmdedir. Hızlı endüstrileşme çabaları ve zoraki kollektivizasyon da bu inanca dayanıyordu.

Böyle geri bir temelde tüm toplumu kapsayan planlı üretim ve dağıtım yapılan, sosyalist bir devlet kurmak istemişlerdi.

Ancak eğer bugünkü gelişmişlik düzeyinde ve en ileri endüstrileşmiş ülkelerde bile bu kadar geniş ölçekli bir planlamanın imkansız olduğunu akılda bulundurursak, yüzyıl başı Rusya'sı böyle bir uygulama için kesinlikle hazır değildi. Sonuç, zaten sınırlı olan ekonomik kaynakların israf edilmesi, bundan toplumun zarar görmesi oldu.

Rusya'nın geri kalmışlığının devrimin geleceğiyle ilgili sorun olabileceği başından beri açıktı, ve bunun üzerinde kafa yorulduğu da bir gerçek. Örneğin, devrime dışından bakan birisi olarak Rosa Lüksemburg şöyle diyor;

"Hepimiz tarihin kurallarına tabiiyiz ve ancak uluslararası bir şekilde sosyalist bir toplum düzeni kurulabilir. Bolşevikler bize, gerçek bir devrimci partinin tarihsel imkanlar içinde yapabileceği herşeyi başarma kabiliyetinde olduklarını gösterdiler. Mucizeler yaratmak durumunda değiller. Çünkü tecrit edilmiş, savaştan yorgun, emperyalizm tarafından bastırılmış, uluslararası proletarya tarafından ihanete uğramış bir ülkede hatasız ve model bir proletarya devrimi yaratmak bir mucize olurdu.(...) Rusya'da soru ancak sorulabilirdi; ama çözüm Rusya'da olamazdı."

Ne Yapmalı?

Maddi eksikliklerin yanı sıra töreler, gelenekler ve ekonomik öncelikler kadınların konumunda iyileşme sağlanmasında sürekli sorun olmuştur. Kadınların bu yapı içinde eşitsiz bir konumda kalmalarının özürleri olsa bile yapılabilecek herşeyin de yerine getirildiği iddia edilemez. Burada Alexandra Kollontai'dan bir alıntı yaparak, her ne kadar kadınların kurtuluşu sorunu daha geniş bir sorunun parçası olsa da yapılabilecek bazı ilerlemelere dikkat çekmek istiyorum:

"Tarihsel materyalizmin takipçileri özel bir 'Kadın Sorunu' olduğuna ve bunun günümüzün diğer sosyal sorunlarından ayrı olduğu düşüncesine karşı çıkarlar. Kadınların ezilmesinin altında belirli ekonomik problemler yatmaktadır. Bu süreçte doğal faktörler ikinci önemdedir. Ancak birinci faktörlerin tamamen ortadan kalkması ve geçmişte kadınların baskı altına girmelerine yol açan bu güçlerin evrimleşmesi, temelden toplumsal pozisyonlarını etkileme ve değiştirmeyi başarır."

"Ancak bu, modern sistemler içinde kadınların hayatında hiçbir ilerleme sağlamaz anlamına da gelmez. İşçilerin sorunlarına radikal cevaplar modern üretim ilişkilerinin tamamen yeniden yapılanmasında mümkündür; ancak bu bizleri proletaryanın en acil istemlerini karşılayacak reformlardan geri mi tutmalıdır? Tam aksine, işçi sınıfının her yeni kazancı insanlığı özgürlük ve toplumsal eşitliğin krallığına daha da yaklaştıran bir adımdır. Bu nedenle kadınların kazandığı her hak onları tam kurtuluşa biraz daha yaklaştırır." (Alexandra Kollontai, 1972)

Örneğin kadınların kurtuluşu konusunda eğitim çok önemli bir noktadır. Belirli kesimlerde de olsa gerçekleşecek değişiklikler sonuçta ister istemez tüm toplumu etkileyecektir. Eğitimin dağılışıyla yapılacak ilerlemeler de insanlara bilgi düzeylerini geliştirmede daha çok imkanlar sağlayacaktır.

Yasal önlemler, her ne kadar anahtar değilse de, hiç kuşkusuz önemli bir yere sahiptir. Politik hayata katılmanın karşısındaki engellerin kaldırılması en önemli noktalardan biridir. Üstelik bu, genel bir demokratikleşme ve politik hayata yığınsal katılımın bir parçası olmalıdır. Kadınların politik eylemliliğini arttırmada pozitif ayrımcılık, yasal ve eğitimsel tedbirlerle ev işleri ve çocuk bakımının kadın ve erkekler arasında daha eşit

dağılımının sağlanmasına öncelik verilmelidir. Kadınların doğurganlıklarıyla ilgili kanunsal hakları olmalıdır. Bunlar elbette sadece birkaç örnek ve yeterli de değil ama bu kadarıyla bile önemli bir yol katedilebilir.

Bunların elbette kendi kendilerine gerçekleşmesi beklenmiyor. Öyle inanıyorum ki, toplumda "kadın sorunu" diye bir konu varsa ayrı bir kadın örgütlenmesi de olmalıdır.

Eğer toplumsal ilerlemede en önemli konu nedir diye düşünecek olursak, *kadının ezilmişliğinin de merkezinde bulunan ana faktörlere karşı savaşım; yani toplumdaki işbölümü ve sınıflı toplumdur. Bunlar ortadan kaldırılmadan ne kadın ne erkek için gerçek kurtuluş da sağlanamaz.*

Birinci Bölümün Kaynakları:

- Buckley, M . (1981) *Ideology and Soviet Women*, PhD thesis.
- Gorbachev, M. (1987) *Perestroika: New Thinking for our Country and the World*, London, Collins.
- Heitenger, A . (1979) *Women and State Socialism*.
- Kollontai, A . (1977) *Selected Writings*, ed. Alix Holt, Alison and Busby, °London.
- Kotlarskaya (1990) *Women, the Family and Children*, Moscow.
- Lane, D. (1992) *Soviet Society Under Perestroika*, Routledge.
- Marks, K. (1965) *The German Ideology*.
- McAuley, A.(1993) *Soviet Politics 1917-1991*, University Press. Oxford
- Sedatis, J.B., Butterfield, J. (1991) *Perestroika for Women*.
- Zetkin, K.(Buckley'den aktarma; 1989) *Reminiscences of Lenin*.

Kaynakça

- Engels, F. (1972) *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*.
- Kollontai, A. (1972) *Kadın-Erkek İlişkileri ve Sınıf Mücadelesi*, Falling Wall Press, Bristol.
- Lapidus, G. W. (1982) *Rusya'da Kadın*.
- Lapidus, G. W. (1993) *Women, Work and Family in the Soviet*

Union.

- Marks, K. (1968) "Gotha Programı'nın Eleştirisi", Marks-Engels, *Selected Works*, Vol 3.
- Marks, K., Engels, F. (1965), *Alman İdeolojisi*.
- Marks, K. (1975) "Economic and Philosophical Manuscript of 1844", *Collected Works*, Vol.3.
- McAuley, A. (1981) *Women's Work and Wages in the Soviet Union*, Allen and Unwin.
- Oxenstierna, S. (1990) *From Labour Shortage to Unemployment*,
- Sedatis, J.B., J.Butterfield (1991) *Perestroika for Women: Perestroika from below*, Social movements.

İşçinin Sesi, Sayı 465, Ağustos 1998

EMAR VAKFI

KİTABIN SONU

EMAR VAKFI